

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ:
ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΞΙΣΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ,
ΠΕΔΙΟ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ Ή ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ;**

Της
Βλάχου Ελένης

2013

Αθήνα

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

Επιβλέπων: Καθηγητής Ευρυβιάδης Μάριος

Συνεπιβλέποντες:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΒΛΑΧΟΥ ΕΛΕΝΗ:

Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο:
γεωστρατηγικές εξισώσεις και προοπτικές συνεργασίας,
πεδίο σύγκλισης ή ανταγωνισμού ;
(Υπό την επίβλεψη του Καθηγητού Μάριου Ευρυβιάδη)

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις ενεργειακών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο στρέφουν το ενδιαφέρον των παραγόντων στο σημείο αυτό και την καθιστούν επίκεντρο των διεθνών εξελίξεων. Η παρούσα διπλωματική εργασία, αφού εξετάσει τις έννοιες της ενέργειας, της ασφάλειας και της ενεργειακής ασφάλειας, στη συνέχεια αναλύει τους πρωταγωνιστές της περιοχής και το ρόλο που δύνανται να διαδραματίσουν. Καθώς το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης είναι σε εξέλιξη, η παρούσα δεν παραλείπει να αναφερθεί στις συνέπειες αυτής, αλλά και στις ευρύτερες προκλήσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή και καλούν τους πρωταγωνιστές είτε να αναπτύξουν σχέσεις ανταγωνιστικές είτε πλαίσιο συνεργασίας. Τέλος, καθώς η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης περνά και από την περιοχή της Μεσογείου, στην εργασία αναλύεται η Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία αλλά και ο ρόλος που καλούνται να παίξουν Ελλάδα και Κύπρος, ως παράγοντες σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ.6
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	Σελ.
1. Εισαγωγικά	Σελ.9
1.2. Η έννοια της Ενέργειας	Σελ.10
1.3. Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας	Σελ.10
1.3.1. Δρώντες Καταναλωτές και Παραγωγοί Ενέργειας	Σελ.10
1.3.1.α Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Κατανάλωσης	Σελ.13
1.3.1.β Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Παραγωγής	Σελ.14
1.4. “Resource Curse”	Σελ.16
1.5. Η ασφάλεια και η σχέση της με την ενέργεια	Σελ.18
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
2. Εισαγωγικά	Σελ.28
2.1. Η ενεργειακή στρατηγική της Ευρώπης	Σελ.29
2.2. Η σημασία της Μεσογείου στον τομέα της Ενέργειας	Σελ.32
2.2.1. Προφίλ των χωρών	Σελ.33
2.2.1.α Αίγυπτος	Σελ.33
2.2.1.β Λιβύη	Σελ.35
2.2.1.γ Ισραήλ	Σελ.36
2.2.1.δ Λίβανος	Σελ.38
2.2.1.ε Συρία	Σελ.38
2.2.1.στ Τουρκία	Σελ.39
2.3. Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία	Σελ.40
2.4. Η Αραβική άνοιξη και οι επιπτώσεις στην Ενεργειακή Ασφάλεια της ΝΑ Μεσογείου	Σελ.44

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

3.	Εισαγωγικά	Σελ.48
3.1.	Η περίπτωση της Ελλάδας	Σελ.49
3.1.1.	Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη	Σελ.50
3.1.2.	Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη: Ο αγωγός TAP	Σελ.53
3.1.3.	Στόχοι της Ελλάδας	Σελ.55
3.2.	Η περίπτωση της Κύπρου	Σελ.56
3.2.1.	Η περίπτωση της Κύπρου και οι προοπτικές αυτής	Σελ.59
3.3.	Κύπρος-Ελλάδα-Ισραήλ και στο βάθος η Τουρκία	Σελ.61
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	Σελ.66
	Βιβλιογραφία	Σελ.70

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ζήτημα της ενέργειας σε σχέση με την ασφάλεια μιας εθνοκρατικής οντότητας απασχολεί ολοένα και περισσότερο τους μελετητές των διεθνών σχέσεων. Η δε ύπαρξη και κατοχή ενεργειακών πόρων καθιστά το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας μείζονα προτεραιότητα τόσο για τη χώρα παραγωγό όσο και για τις χώρες καταναλωτές.

Πρόσφατα το ενδιαφέρον των ισχυρών παραγόντων του διεθνούς συστήματος στρέφεται στη Μεσόγειο, καθώς η ανακάλυψη σημαντικών ποσοτήτων υδρογονανθράκων αλλά και άλλων ενεργειακών πόρων έχει καταστήσει τη Νότια και Ανατολική Μεσόγειο ένα από τα επίκεντρα του διεθνούς συστήματος. Αυτό βέβαια δεν συμβαίνει πρώτη φορά· η Μεσόγειος είναι μία θάλασσα «ταραγμένη» και συνηθισμένη στα στρατηγικά παιχνίδια των Μεγάλων Δυνάμεων που πάντα επιδίωκαν να αυξήσουν την ισχύ τους στην εν λόγω περιοχή και σίγουρα να έχουν εξασφαλισμένη την απρόσκοπτη και ασφαλή δίοδο προς την Ανατολική Μεσόγειο και τις γύρω περιοχές. Τώρα όμως που στο «παιχνίδι» προστίθεται και η ενέργεια, γίνεται ακόμα πιο επιτακτική η μελέτη και αποτύπωση της συμπεριφοράς τόσο των δρώντων που δραστηριοποιούνται στη Μεσόγειο, όσο και των ισχυρών παραγόντων που θα επιδιώξουν να αλλάξουν προς δικό τους όφελος την ισορροπία ισχύος.

Τα ανωτέρω επιβεβαιώνουν το ότι η συζυγία ενέργειας και ασφάλειας δεν είναι απλή υπόθεση. Ειδικά στην Ανατολική Μεσόγειο που πλήθος παραγόντων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ασφάλειας, διαφορετικών μεταξύ τους, προσπαθούν να διαδραματίσουν τον δικό τους ρόλο και να διασφαλίσουν τη δική τους μερίδα του λέοντος στην ισορροπία ισχύος της περιοχής. Από την άλλη, οι ισχυροί δρώντες του διεθνούς συστήματος προσπαθούν, ως ορθολογικοί δρώντες, να διασφαλίσουν το εθνικό τους συμφέρον, με διάφορα μέσα, όπως: συμμαχίες, συμφωνίες, επιρροή κλπ.

Κατόπιν τούτων, σκοπός της παρούσης είναι να εξετάσει την ενεργειακή πολιτική ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο από την πλευρά των πρωταγωνιστών, των εθνοκρατικών οντοτήτων δηλαδή της περιοχής. Από τη μελέτη της ενεργειακής ασφάλειας δεν θα λείψει η αναφορά στο ρόλο των ισχυρών παραγόντων που ήδη έχουν λόγο και ενεργό ρόλο στην περιοχή.

Πιο αναλυτικά,

Στο **πρώτο μέρος**, υπό το πρίσμα της Realpolitik, παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσης. Η εργασία εστιάζει στην έννοια της ενέργειας, και ποια η σημασία της σε επίπεδο κράτους, από πλευρές συντελεστών ισχύος, αλλά και τις επιπτώσεις στην ισορροπία ισχύος, σε επίπεδο διεθνούς συστήματος. Στη συνέχεια μεταβαίνουμε στην βαρύνουσα σημασίας έννοια της ενεργειακής ασφάλειας και πώς αυτή συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη, την πολιτική δύναμη και τη σκληρή ισχύ. Αφού γίνει διάκριση στη σχέση ενεργειακής ασφάλειας και χώρας καταναλωτή καθώς και ενεργειακής ασφάλειας και χώρας παραγωγού, επιβεβλημένη κρίνεται μία νύξη στο θέμα της resource curse, καθότι, κατά πολλούς μελετητές, η ύπαρξη ενεργειακών πόρων επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα από τα θετικά αναμενόμενα. Το πρώτο μέρος κλείνει με το μείζον θέμα της ασφάλειας, που κατά τον πολιτικό ρεαλισμό είναι ο ύψιστος στόχος κάθε εθνοκρατικής οντότητας, προκειμένου να επιβιώσει. Η παρούσα θα εστιάσει στην εθνική ασφάλεια, στην ασφάλεια δηλαδή που ως ορθολογικός δρων, ένας παράγοντας του διεθνούς συστήματος, οφείλει να διασφαλίσει απέναντι σε κινδύνους και απειλές, με σκοπό να καταδειχθεί η άμεση συνάφεια ενέργειας και ασφάλειας.

Το **δεύτερο μέρος** επιχειρεί να εξετάσει τις ενεργειακές εξελίξεις στη Νότια και Ανατολική Μεσόγειο. Πρόκειται για ένα πεδίο με διαχρονικό γεωστρατηγικό ενδιαφέρον, καθώς μέσα σε αυτό αναπτύσσονται διαφορετικοί πολιτισμοί, ιδέες και συμφέροντα. Οι πρόσφατες ανακαλύψεις πυροδοτούν αλλαγές στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη και πλέον τα βλέμματα στρέφονται και στις νέες χώρες παραγωγούς. Έτσι, σε αυτό το μέρος αναλύεται το ενεργειακό προφίλ των χωρών της ΝΑ Μεσογείου και πιο συγκεκριμένα στις: Ελλάδα, Τουρκία, Κύπρο, Συρία, Λίβανο, Ισραήλ, Αίγυπτο και Λιβύη. Η ρευστότητα που παρατηρείται στην περιοχή είναι απόρροια των γενικότερων καταστάσεων που επικρατούν, όπως είναι οι συνέπειες της Αραβικής Άνοιξης, οι εχθροπραξίες στη Μέση Ανατολή, η αστάθεια στη Συρία, η εσωστρέφεια της Αιγύπτου. Συναφώς, γίνεται μία προσπάθεια αποτίμησης της παρούσας κατάστασης αλλά και του ρόλου που δύνανται να διαδραματίσουν μελλοντικά. Από το μέρος αυτό της μελέτης, εκ των ων ουκ άνευ είναι η ανάλυση της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης και ο ρόλος που μπορεί να παίξει σε αυτήν η ΝΑ Μεσόγειος, καθώς και όλο το πλέγμα της ΕυρωΜεσογειακής Συνεργασίας. Το δεύτερο μέρος κλείνει με τη δέουσα αναφορά στην Αραβική Άνοιξη και τις επιπτώσεις αυτής στην ενέργεια και ασφάλεια στην περιοχή.

Η Ελλάδα και η Κύπρος δεν θα μπορούσαν να λείψουν από μία ανάλυση περί της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο. Τα δύο αυτά ομόεθνα κράτη

είναι από τους πρωταγωνιστές αναφορικά με τις εξελίξεις στην ΝΑ Μεσόγειο. Από τη μία η Κυπριακή Δημοκρατία και οι συνεργασίες της με τα όμορα κράτη έδωσαν το έναυσμα για τη διαμόρφωση μίας στρατηγικής που περιλαμβάνει σε περίοπτη θέση τους ενεργειακούς σχεδιασμούς. Από την άλλη η Ελλάδα συμπληρώνει αυτήν τη στρατηγική, καθώς αναπόφευκτα ο δρόμος των ενεργειακών πόρων της Μεσογείου για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, διέρχεται από τον ελλαδικό χώρο. Έτσι, το τρίτο μέρος περιλαμβάνει εκτενή ανάλυση στις προσπάθειες Ελλάδος και Κύπρου για να εισέλθουν δυναμικά στο διεθνές ενεργειακό σκηνικό, τους στόχους αυτών και τις προοπτικές, μέσα από το πλέγμα συνεργασίας με το Ισραήλ και τις λοιπές χώρες, αλλά και υπό το άγρυπνο βλέμμα της αναθεωρητικής Τουρκίας, για να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα, όχι μόνο για τον ρόλο της Ελλάδος και Κύπρου, αλλά για το αν τελικά οι ενεργειακές αυτές εξισώσεις θα καταλήξουν σε σχέσεις ανταγωνισμού ή συνεργασίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Στο πρώτο μέρος γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των όρων ενέργεια και μορφές ενέργειας, στις οποίες δίδει βαρύτητα η παρούσα, ενεργειακή ασφάλεια και ασφάλεια. Η αποσαφήνιση των όρων αυτών είναι απαραίτητη προκειμένου να τεθεί το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο δομείται η διπλωματική εργασία. Αφού οριστεί η ενέργεια και η σημασία της στα επίπεδα ισχύος μιας εθνοκρατικής οντότητας, στη συνέχεια ορίζεται η κεντρική έννοια της παρούσης, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, για την οποία επιστημονικά έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί. Στη συνέχεια κρίνεται απαραίτητη η διάκριση των σχέσεων: ενεργειακή ασφάλεια και χώρες καταναλωτές, ενεργειακή ασφάλεια και χώρες παραγωγοί, καθώς και στην κατάρα των ενεργειακών πόρων, τη λεγόμενη Resource Curse. Τέλος, εφόσον η ασφάλεια μίας οντότητας εξαρτάται και από την ενεργειακή ασφάλεια, απαραίτητη κρίνεται η ανάλυση της ασφάλειας και στρατηγικών ασφαλείας, προκειμένου να διασφαλιστεί η επιβίωση.

1. Εισαγωγικά

Η ενέργεια έχει βαρύνουσα σημασία, καθώς βρίσκεται στην καρδιά των οικονομικών αλλά και πολιτικών εξελίξεων κάθε παράγοντα του διεθνούς συστήματος. Σχετίζεται με πληθώρα πτυχών από την οικονομική ζωή μιας χώρας: παραγωγή, μεταφορές. Ο άνθρωπος επιβιώνει και βελτιώνει συνεχώς το επίπεδο της ζωής τους χάρη στην ενέργεια.

Εκτός από σημαντικό παράγοντα για την οικονομία μιας χώρας, η ενέργεια αποτελεί και συντελεστή ισχύος, ενδεικτικό του επιπέδου του πλούτου. Χωρίς υπερβολή, επομένως, η ενέργεια σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, αποτελεί αιτία προστριβών και συγκρούσεων.

Σε εθνικό επίπεδο, μία χώρα που διαθέτει ενεργειακούς πόρους μπορεί να εξασφαλίσει την ενεργειακή της αυτάρκεια σε πολλούς τομείς (ανάγκες ηλεκτροδότησης, θέρμανσης, γεωργικές εργασίες μέχρι και πυρηνική ενέργεια για τις

ανάγκες της σκληρής ισχύος) μειώνοντας έτσι την αλληλεξάρτηση. Κάθε κράτος που μειώνει τα επίπεδα αλληλεξάρτησης, δύναται να ορίσει καλύτερα την εσωτερική του πολιτική και την κατανομή των πόρων σε αυτήν (οικονομία, κοινωνία), αλλά και να σχεδιάσει όσο το δυνατόν πιο απρόσκοπτα, την εξωτερική του πολιτική.

1.2. Η έννοια της Ενέργειας

Η **ενέργεια** αποτελεί τη βάση της παγκόσμιας οικονομίας, της ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας, ενώ η ενεργειακή πολιτική αποτελεί σήμερα τη βασική παράμετρο της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Ο τομέας της ενέργειας τείνει να διαμορφώνει παγκοσμίως ένα ιδιαίτερα σύνθετο και άλλοτε ανταγωνιστικό τοπίο, με συμμαχίες, αντιπαλότητες. Οι ενεργοβόρες ανεπτυγμένες οικονομίες και κοινωνίες, καθώς και οι ολοένα αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών, έχουν ως αποτέλεσμα την ταχύτατη αύξηση των ρυθμών ζήτησης ενέργειας και, ιδιαίτερα, του πετρελαίου και του φυσικού αερίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα συμβατικά καύσιμα, τα οποία αποκαλούνται και «μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας», περιλαμβάνουν όλες τις μορφές των γαιανθράκων (ανθρακίτης λιγνίτης, τύρφη κ.λ.π), το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, καθώς και τα σχάσιμα πυρηνικά υλικά. Τα κυριότερα αποθέματα συμβατικών καυσίμων εντοπίζονται σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη, όπως η Μέση Ανατολή, η περιοχή της Κασπίας, η Βόρειος Αφρική και εσχάτως η Ανατολική Μεσόγειος. Αυτός είναι και ο λόγος που στις εν λόγω περιοχές αναπτύσσονται περιοδικά έντονες αντιπαράθεσεις, πολιτικές, οικονομικές και στη χειρότερα των περιπτώσεων στρατιωτικές, αποσκοπώντας στον έλεγχο αυτών, ώστε να μην αντιμετωπίζουν προβλήματα στη διάθεση και προμήθεια της ενέργειας.

Από τις μορφές ενέργειας, οι κάτωθι επιλεχθείσες, είναι αυτές που απασχολούν ως επί το πλείστον τη διεθνή πολιτική, αυτές που προκαλούν τις περισσότερες προστριβές, και αυτές που θα απασχολήσουν την παρούσα στη συνέχεια:

- **Πετρέλαιο:** πολύτιμος τροφοδότης όλης της οικονομίας αλλά και της σκληρής ισχύος. Η μεταφορά μέσω αγωγών ενέχει τον κίνδυνο μόλυνσης του περιβάλλοντος από τυχόν ατύχημα ή και κακόβουλη ενέργεια. Παρόλα αυτά παραμένει ένα στρατηγικό αγαθό που μπορεί να σχηματοποιήσει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών, να δημιουργήσει συμμαχίες ή και αντιμαχίες, αφού, όπως είδαμε, οι κυριώτεροι τομείς

της οικονομίας, όπως η βιομηχανία και οι μεταφορές, βασίζονται στο πετρέλαιο, καθιστώντας το έτσι στρατηγικό αγαθό.

- **Ανθρακας:** η κατοχή του αποτελεί απειλή για την ασφάλεια, σε επίπεδο ανθρώπινο, εθνικό και υπερεθνικό.¹
- **Φυσικό αέριο:** οι περιβαλλοντολόγοι συχνά αναφέρονται στους κινδύνους που ενέχει η εξαγωγή αυτού για τον θαλάσσιο πλούτο, αλλά σε ό,τι αφορά το ζήτημα της ασφάλειας, η κατοχή πλουσίων κοιτασμάτων δίνει πολλά από τα πλεονεκτήματα που θα αναφερθούν ως προς τη γενικότερη κατοχή ενεργειακών πόρων. Οι τιμές του φυσικού αερίου, εκτός του ότι επηρεάζουν τις ανθρώπινες ανάγκες σε θέρμανση και ηλεκτρισμό, επηρεάζουν και τις τιμές των τροφίμων, καθότι συνδέεται με τον τομέα της παραγωγής.
- **Πυρηνική ενέργεια:** η ύπαρξη πυρηνικών εργοστασίων για την παραγωγή ενέργειας οπωσδήποτε διασφαλίζει την απαραίτητη ενέργεια για τις ανάγκες ενός κράτους επί παραδείγματι σε ηλεκτροδότηση, ασφάλεια, καθώς είναι ικανός τροφοδότης της σκληρής ισχύος. Παρόλα αυτά τα πρόσφατα γεγονότα στη Φουκουσίμα έδειξαν και το αρνητικό πρόσωπο αυτής της μορφής ενέργειας.
- **Νερό:** εκτός από την αυτονόητη χρήση του, η ύπαρξη υδάτων διαδραματίζει ρόλο και στην παραγωγή ενέργειας, μέσω των υδροηλεκτρικών εργοστασίων.

1.3. Η σημασία της Ενεργειακής Ασφάλειας

Η **ενεργειακή ασφάλεια** είναι ένας γενικός όρος που καλύπτει ένα μεγάλο εύρος ζητημάτων. Αναλόγως από ποια οπτική γωνία το βλέπει κανείς λαμβάνει και διαφορετική ερμηνεία. Η πιο συνήθης ερμηνεία έχει να κάνει με την επαρκή και αξιόπιστη προμήθεια ενέργειας, μιας προμήθειας που δεν θα έχει διακοπές και έτσι δεν θα διαταράσσονται και άλλοι τομείς, αφού σε ένα κόσμο με οικονομικές αγορές, συνδέεται άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και την πολιτική δύναμη και φυσικά τις στρατιωτικές δραστηριότητες.

¹ CW Pumphrey (ed.), *The energy and security nexus: a strategic dilemma*, Strategic Studies Institute, Carlisle barracks, PA, p.6

Επομένως, η αντίληψη περί ενεργειακής ασφάλειας ποικίλλει ανάλογα με τη θέση που κατέχει στην αλυσίδα αξιών. Καταναλωτές και ενεργοβόρες βιομηχανίες επιθυμούν απρόσκοπτη πρόσβαση στην ενέργεια και δη σε λογικά επίπεδα τιμών, ενώ ανησυχούν, όταν παρουσιάζονται προσκόμματα στην προμήθεια και προσφορά. Οι κύριες πετρελαιοπαραγωγές χώρες θεωρούν την εξασφάλιση των κερδών και της ζήτησης ως αναπόσπαστο μέρος οποιασδήποτε συζήτησης για την ενεργειακή ασφάλεια. Οι εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου θεωρούν ότι η πρόσβαση στα νέα αποθέματα, η δυνατότητα να αναπτυχθεί νέα υποδομή, και τα καθεστώτα που εγγυώνται σταθερές επενδύσεις, είναι κρίσιμα για την εγγύηση της ενεργειακής ασφάλειας. Οι αναπτυσσόμενες χώρες ανησυχούν για την οικονομική τους δυνατότητα να εξασφαλίσουν την προμήθεια ενεργειακών πόρων και φοβούνται τους κλυδωνισμούς του ισοζυγίου πληρωμών τους. Οι επιχειρήσεις ενέργειας ασχολούνται με την ακεραιότητα ολόκληρου του δικτύου. Όσοι χαράζουν την ενεργειακή πολιτική, εστιάζονται στους κινδύνους διακοπής του ανεφοδιασμού και την ασφάλεια της υποδομής λόγω τρομοκρατίας, πολέμου ή φυσικής καταστροφής. Επίσης, λαμβάνουν υπόψη τα οριακά αποθέματα ασφάλειας, τις πλεονάζουσες ποσότητες, τα στρατηγικά αποθέματα, τη διαθεσιμότητα υποδομών, τις τεχνολογικές εξελίξεις.

Σε ολόκληρη την αλυσίδα αξιών, η ποικιλομορφία ανεφοδιασμού και τιμών είναι τα κρίσιμα συστατικά της ενεργειακής ασφάλειας. Στις προηγούμενες περιόδους, το πετρέλαιο χρησιμοποιήθηκε ως «όπλο» πίεσης και πολιτικού εκβιασμού και είναι βέβαιο ότι το φυσικό αέριο μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την απόκτηση πολιτικής δύναμης στο μέλλον.

Εν κατακλείδι, τα παραδοσιακά στοιχεία που συνιστούν την ενεργειακή ασφάλεια περιλαμβάνουν τις πηγές ανεφοδιασμού, τα κέντρα ζήτησης - κατανάλωσης, την επικρατούσα γεωπολιτική κατάσταση και τις δομές αγοράς.²

Στο σημείο αυτό χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα στους δρώντες παραγωγούς, και στους δρώντες καταναλωτές:

1.3.1. Δρώντες Καταναλωτές και Παραγωγοί Ενέργειας

Η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού αποτελεί πρωταρχική συνθήκη για κάθε οικονομική και κοινωνική λειτουργία και πρόοδο μίας εθνοκρατικής οντότητας. Η ύπαρξη επαρκών ποσοτήτων ενέργειας σε χαμηλές τιμές είναι το ζητούμενο για τις

² World Economic Forum in partnership with Cambridge Energy Research Associates, "The new energy security paradigm", Spring, 2006, <http://www.weforum.org/pdf/ip/energy/Spring06.pdf>, σελ.9

χώρες καταναλωτές. Αντίθετα, για τις χώρες παραγωγούς, ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί η όσο το δυνατόν πιο προβλέψιμη προμήθεια ενέργειας προς τους καταναλωτές τους, συμπεριλαμβάνοντας βέβαια και την έννοια της τιμής διάθεσης αλλά και της ικανότητας αποπληρωμής από τον καταναλωτή.

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι ότι η ενεργειακή ασφάλεια παρουσιάζεται σαν πρόβλημα με δύο όψεις δηλαδή, ως ασφάλειας εφοδιασμού για τους καταναλωτές και ως ασφάλειας κατανάλωσης για τους παραγωγούς. Ειδικά σήμερα που και τις δύο ανωτέρω κατηγορίες τις απασχολούν ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας που δεν μπορούν να ελέγξουν, όπως η κλιματική αλλαγή, τα ακραία καιρικά φαινόμενα, τρομοκρατικές δράσεις σε πηγές, αγωγούς κλπ. Ακριβώς επειδή τόσο καταναλωτές όσο και παραγωγοί βρίσκονται αντιμέτωποι με ίδιους κινδύνους, οι φωνές που ισχυρίζονται ότι πρέπει να υπάρχει διάλογος και αλληλοκατανόηση μεταξύ παραγωγών-καταναλωτών, ολοένα και πληθαίνουν.

Τέλος, η περίπτωση που μία χώρα εξασφαλίζει την ενεργειακή της ασφάλεια χρησιμοποιώντας τους ενεργειακούς πόρους με εθνικιστικό τρόπο, ονομάζεται φαινόμενο του «εθνικισμού των πόρων»³ και οδηγεί κυρίως σε συγκρούσεις. Η χρησιμοποίηση της ενέργειας ως μέσο εκβιασμού για επίτευξη πολιτικών στόχων άλλες φορές διακρίνεται εύκολα και άλλες όχι (βλέπε η πρόσφατη κρίση για την παροχή φυσικού αερίου από τη Ρωσία στην Ουκρανία).

1.3.1.α Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Κατανάλωσης

Η χώρα-καταναλωτής ως προς την ενεργειακή της ασφάλεια, έχει να αντιμετωπίσει το θέμα της ανεμπόδιστης πρόσβασης και της προμήθειας σε λογικές τιμές. Προκειμένου να αποφύγει τους κινδύνους που θα αναλυθούν παρακάτω, ως ορθολογικός δρων θα πρέπει να έχει μεριμνήσει ώστε να έχει εξασφαλίσει προμήθεια από διάφορους παραγωγούς και μη εξάρτηση από μία μόνο μορφή ενέργειας. Εν ολίγοις αυτό που ο Churchill ονόμασε “diversification of supply”.⁴

Ως προς τις ενέργειες που πρέπει να κάνει η χώρα καταναλωτής ώστε να αποφύγει τους κινδύνους που θα της κοστίσουν στην ενεργειακή της ασφάλεια, αυτοί έχουν να κάνουν με:

³B Gokay, “Oil, War, Geopolitics and Hegemony”, Εκδ. Keele, Φεβ. 2002, <http://www.mtnforum.org/resources/library/goka02a.htm>.

⁴D Yergin, “Ensuring Energy Security. Old Questions New Answers”, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No 2, p. 76, http://www.un.org/ga/61/second/daniel_yergin_energysecurity.pdf

- Τη δυνατότητα συνεχούς τροφοδοσίας της οικονομίας με τις κατάλληλες μορφές ενέργειας σε λογικές τιμές και προμηθευόμενη από διάφορους παρόχους.
- την παροχή ενέργειας από συμπληρωματικά αποκεντρωμένα συστήματα, ώστε να αποφεύγονται, όσο το δυνατόν, διασπάσεις στην προμήθεια ενέργειας. Στο σημείο αυτό βοηθητική κρίνεται η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- την αναγκαιότητα της ύπαρξης υψηλών προδιαγραφών στην ασφάλεια, την αποτελεσματικότητα, όπως και περιβαλλοντικών υψηλών προδιαγραφών.
- Πολύ σημαντικός κρίνεται ο διάλογος ανάμεσα στις χώρες παραγωγούς και στις χώρες προμηθευτές, ώστε να αποφεύγεται οποιοδήποτε «πάγωμα» στη διαδικασία προμήθειας ενέργειας. Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας είναι διαφορετική για τον καταναλωτή και για τον προμηθευτή, οπότε επιβάλλεται ο διάλογος ώστε να κατανοηθούν εκατέρωθεν οι ανάγκες.
- Σημαντικές είναι οι συνθήκες που επικρατούν σε μία χώρα (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, ύπαρξη ή μη τρομοκρατικών οργανώσεων, πειρατεία) που μπορούν να επηρεάσουν την παροχή ενέργειας, ενώ καθίσταται αναγκαία η διαφύλαξη του συστήματος παραγωγής και διανομής (εγκαταστάσεις εξόρυξης, διυλιστήρια, δεξαμενόπλοια, αγωγοί).⁵
- Στο ίδιο πνεύμα με το ανωτέρω, εμπόδιο μπορεί να καταστεί και το φαινόμενο του «εθνικισμού των πόρων».

1.3.1.β Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Παραγωγής

Κύριος στόχος των χωρών-παραγωγών ως προς την ενεργειακή τους ασφάλεια, είναι η διασφάλιση σταθερών εσόδων και μία σταθερή τιμή ως προς την πώληση των πόρων που θα διασφαλίσει στον παραγωγό επαρκή έσοδα, ώστε να καλύψει τις υποχρεώσεις του αλλά και την εκπλήρωση των στόχων του.

⁵Dr Friedbert Pflüger, "Energy security turns 100! Thoughts on resilient energy systems", <http://energlobe.eu/society/energy-security-turns-100-thoughts-on-resilient-energy-systems>

Οι ανησυχίες των παραγωγών είναι εξίσου σημαντικές με αυτές των καταναλωτών:

- Από τα ζητήματα που τίθενται ευλόγως είναι αυτό της ασφάλειας της ζήτησης, που επεξηγείται ως σταθερή και αυξανόμενη ζήτηση. Αιτούνται δηλαδή αξιόπιστων, τρόπων τινά, καταναλωτών.
- Άλλο σχετικό με την οικονομία των χωρών παραγωγών, έχει να κάνει με την ασυμμετρία ως προς τα έσοδα από την είσπραξη των φόρων. Δηλαδή οι χώρες καταναλωτές εισπράττουν περισσότερα από τους φόρους, από όσα οι χώρες παραγωγοί από την ακατέργαστη μορφή.
- Πολλάκις οι χώρες παραγωγοί ενοχλούνται από πολιτικές περί μείωσης της χρήσης και επομένως της ζήτησης του πετρελαίου, που σημαίνει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις σε αυτές. Άλλοτε πάλι παρατηρείται το φαινόμενο απαίτησης για αύξηση της παραγωγής ώστε να καλυφθεί η αυξανόμενη ζήτηση τη δεδομένη στιγμή, με ό,τι κίνδυνο συνεπάγεται για το ισοζύγιο παραγωγής-ζήτησης και τις αντίστοιχες επιπτώσεις στην τιμή και επομένως στα κέρδη του παραγωγού.
- Επίσης, οι χώρες παραγωγοί αντιμετωπίζουν και αιτήματα που έχουν να κάνουν με τη διαφάνεια στα αποθέματα που διαθέτουν (οι χώρες καταναλωτές αιτούνται πλήρους αναφοράς περί αποθεμάτων ή πλήρη γνώση και πρόσβαση στις πηγές).⁶
- Τέλος, η ενεργειακή ασφάλεια, όπως ειπώθηκε και ανωτέρω, απειλείται και στις χώρες παραγωγούς από φαινόμενα τρομοκρατίας, όπως τα πρόσφατα στην Αίγυπτο, με αρνητικές συνέπειες όχι μόνο στην παραγωγή και διάθεση, και επομένως στην οικονομία, αλλά και στην επιβίωση της χώρας, καθώς δημιουργούνται προβλήματα στην εσωτερική διάθεση.

⁶R Skinner, "Energy Security and Producer-Consumer Dialogue: Avoiding a Maginot Mentality", Background paper for Government of Canada Energy Symposium, Energizing Supply: Oil and Gas Investment in Uncertain Times, Canada, October 28th, 2005, www.oxfordenergy.org , pp.10-16

1.4. “Resource Curse”

Με την αναφορά στην ενεργειακή ασφάλεια από την οπτική του κράτους-παραγωγού, θα ήταν παράδοξο να μη γίνει αναφορά στο περιώνυμο θέμα της κατάρας των ενεργειακών πόρων, τη γνωστή και ως “Resource Curse”.

Όπως έχει εκτενώς γίνει αναφορά ανωτέρω, η κατοχή και διάθεση ενεργειακών πόρων θεωρείται «θείο δώρο», καθότι αποτελεί πλεονέκτημα, καταρχάς σε οικονομική βάση, και περαιτέρω, ικανό να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Παρόλα αυτά, πλήθος μελετών διατείνονται το αντίθετο. Η βιβλιογραφία των πολιτικών και οικονομικών επιστημών κάνει λόγω για τη λεγόμενη “Resource Curse”, η οποία αντί να αποφέρει θετικά αποτελέσματα στη χώρα κάτοχο, φέρει τα αντίθετα. Μελέτες επί του φαινομένου της resource curse, θέλουν τους φυσικούς πόρους, και κυρίως τους μη ανανεώσιμους, να αποτελούν βάρος στην ανάπτυξη ενός κράτους, αντικρούοντας την κοινή αντίληψη ότι ο φυσικός πλούτος, είναι πλούτος. Οι επιστήμονες που στηρίζουν την υπόθεση αυτή, διατείνονται ότι η αφθονία φυσικών πόρων όχι μόνο δεν οδηγεί στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά οδηγεί σε οικονομικό μαρασμό, σε σύγκριση με χώρες που έχουν λιγότερους ενεργειακούς πόρους στην κατοχή τους. Η άποψη αυτή στηρίζεται στη μείωση της ανταγωνιστικότητας που παρατηρείται σε αρκετούς οικονομικούς τομείς, στη μεταβλητότητα της ποσότητας των αποθεμάτων, εξαιτίας της παγκόσμιας αγοράς και των κλυδωνισμών που περιοδικά υφίσταται, αλλά και σε άλλους παράγοντες που έχουν να κάνουν με την εσωτερική πολιτική κατάσταση. Μελέτες όπως των Sachs & Warner, του Auty και άλλων, βασίζουν τα ευρήματά τους εξετάζοντας, κυρίως, τις πλούσιες σε φυσικούς πόρους περιοχές της Λατινικής Αμερικής και Αφρικής, διαπιστώνοντας οικονομική επιβράδυνση από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.⁷ Έτσι, έχουν προκύψει έρευνες περί resource curse, που εξετάζουν επισταμένως τους λόγους που οδηγούν σε αυτήν και με ποιον τρόπο, ει δυνατόν, μπορεί να αποφευχθεί το φαινόμενο αυτό.⁸

⁷Βλ. JD. Sachs and AM. Warner, ‘The big push, natural resource booms and Growth’, *Journal of Development Economics* Vol. 59, 1999: 43–76, U Idemudia, ‘The Quest for the Effective Use of Natural Resource Revenue in Africa: Beyond Transparency and the Need for Compatible Cultural Democracy in Nigeria’, *Africa Today*, Volume 56, Number 2, Winter, 2009, pp. 3-24, RM. Auty, ‘Industrial Policy, Sectoral Maturation, and Postwar Economic Growth in Brazil: The ResourceCurse Thesis’, *Economic Geography*, Vol. 71, No. 3, Jul., 1995, pp. 257-272, GA. Davis and JE. Tilton, ‘The resource curse’, *Natural Resources Forum* 29, 2005, p. 233–242

⁸JD. Sachs and AM. Warner, ‘Natural Resources and Economic Development, The curse of natural resources’, *European Economic Review* 45, 2001, p.827-838, GA. Davis and JE. Tilton, ‘The resource curse’, *Natural Resources Forum* 29, 2005, p. 233–242, MS. Mansoob, ‘When does natural resource abundance lead to a resource curse?’ *EEP Discussion Paper* 04-01, London, International Institute for Environment and Development, 2004

Όμως, η πρακτική αποδεικνύει το αντίθετο, και ευτυχώς πρόσφατα κάνουν την εμφάνιση τους μελέτες με εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις από τους υποστηρικτές της θεωρίας περί resource curse. Οι τελευταίοι ισχυρίζονται ότι η αυτή η αρνητική τάση που παρατηρούν οι μελέτες περί κατάρας των ενεργειακών πόρων, δεν αποτελεί ίδιον για τις χώρες κατόχους αφθόνων ενεργειακών πόρων.⁹

Τέλος, ως προς τη διασύνδεση ενέργειας και ασφάλειας, την εμφάνισή τους κάνουν και μελέτες που συνδέουν την ύπαρξη ενεργειακών πόρων με την εμφάνιση συγκρούσεων. Αυτές αναφέρονται στη σχέση φυσικών πόρων και εμφάνισης συγκρούσεων (resources-conflict link), σε χώρες που διαθέτουν πλούσια αποθέματα,¹⁰ ενώ χαρακτηριστική είναι και η διασύνδεση των φυσικών πόρων με τον εμφύλιο πόλεμο, όπως η μελέτη του Ross, που προσπαθεί να βρει τους μηχανισμούς που συνδέουν τους φυσικούς πόρους με τον εμφύλιο πόλεμο.¹¹

Ανακεφαλαιώνοντας, ο όρος **ενεργειακή ασφάλεια** (energy security) λαμβάνει διάφορες ερμηνείες.¹² έχει να κάνει με την «απρόσκοπτη διαθεσιμότητα ενεργειακών πόρων σε οικονομικά ανεκτές τιμές»,¹³ καθότι η αύξηση των τιμών στην ενέργεια, δύναται να προκαλέσει μείζονα προβλήματα στην παγκόσμια οικονομία. Ως ενεργειακή ασφάλεια ορίζεται επίσης «σε χώρες που εξαρτώνται από την εισαγωγή πετρελαίου και αερίου, η ανησυχία περί ενεργειακής ασφάλειας τείνει να εστιάζει στην προμήθεια αυτής».¹⁴ Ο όρος αναφέρεται ακόμα και στους κινδύνους που μπορεί να δημιουργήσει η αποκόμιση κερδών από την κατοχή/πώληση/μεταφορά ενεργειακών πόρων που, ενδεχομένως, να καταλήξουν σε εξτρεμιστικές ομάδες, με αποτέλεσμα την απειλή, ή διά της αλληλεξάρτησης που έχει ένα κράτος με την παραγωγό χώρα, να υφίσταται εξαναγκασμό και απειλή χρήσης βίας.¹⁵

⁹D Lederman & WF. Maloney, 'In Search of the Missing Resource Curse', *Economía*, Volume 9, Number 1, Fall 2008, pp.1-56

¹⁰M Humphreys, "Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution: Uncovering the Mechanisms", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, Paradigm in Distress? Primary Commodities and Civil War, Aug., 2005, pp. 508-537

¹¹Βλέπε: ML. Ross, "How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases", *International Organization*, Vol. 58, No. 1, Winter, 2004, pp. 35-67, P Collier and A Hoeffler, "Resource Rents, Governance, and Conflict", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, Paradigm in Distress? Primary Commodities and Civil War, Aug., 2005, pp. 625-633, P Le Billon, "Resources and armed conflicts", *The Adelphi Papers*, 45:373, 2005, pp. 29-49, Philippe Le Billon, 'The Geopolitical economy of 'resource wars'', *Geopolitics*, 9:1, 2004, pp.1-28

¹²Πλήθος ορισμών δίνονται στο έργο: BK Sovacool(Ed.), *The Routledge Handbook of Energy Security*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2011

¹³International Energy Agency, <http://www.iea.org/topics/energysecurity/>

¹⁴Oil and Gas Journal, <http://www.ogj.com/articles/print/vol-110/issue-1c/regular-features/journally-speaking/defining-energy-security.html>

¹⁵Βλ. CW Pumphrey (ed.)

Στην παρούσα ως ενεργειακή ασφάλεια λαμβάνεται αυτή που περιλαμβάνει τα εξής συστατικά: να είναι αξιόπιστη, προσιτή, και περιβαλλοντικά φιλική.¹⁶ Με την «αξιοπιστία» να νοείται ως: το κράτος να έχει δυνατότητα απρόσκοπτης πρόσβασης στην ενέργεια, ως προς την ποιότητα και τις ποσότητες που επιθυμεί, «προσιτή» (affordability) να έχει πρόσβαση μεν στην ενέργεια, αλλά να μπορεί να την προμηθεύεται σε κόστος και ποσότητα που δεν θα αποτελούν βάρος για την οικονομία του κράτους και των κατοίκων αυτού, ώστε να μην αποτελεί τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη. Σε ό,τι αφορά τη «φιλική προς το περιβάλλον» (environmental friendliness), να μπορεί να το υποστηρίξει και περιβαλλοντικά δηλαδή, χωρίς να διακυβεύονται άλλα ζητήματα, όπως περιβαλλοντική καταστροφή, με επιπτώσεις στον τουρισμό, την οικονομία, την κοινωνία κλπ.

1.5. Η ασφάλεια και η σχέση της με την ενέργεια

Η ενέργεια συνδέεται άμεσα με την έννοια της ασφάλειας, όπως ορίστηκαν ανωτέρω οι έννοιες της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας. Από τα διάφορα επίπεδα ασφαλείας που μπορεί να διακρίνει κάποιος (ασφάλεια σε ατομικό, εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο), η παρούσα θα εστιάσει στην εθνική ασφάλεια, στην ασφάλεια δηλαδή που ως ορθολογικός δρων, ένας παράγοντας του διεθνούς συστήματος, οφείλει να διασφαλίσει απέναντι σε κινδύνους και απειλές, για παράδειγμα: από προβλήματα στην προμήθεια ενέργειας ή και αποκλεισμό από προμηθευτές με συνεπακόλουθους κινδύνους για την οικονομία και την επιβίωση, ως και την ένοπλη επέμβαση (εισβολή, τρομοκρατικές δράσεις επί κυρίαρχου εδάφους- κυρίως σε αγωγούς, πηγές κλπ) και αυτές οι απειλές δύνανται να προέρχονται είτε από τρομοκρατική οργάνωση είτε από εχθρική ξένη δύναμη. Επομένως, σκοπός της εθνοκρατικής οντότητας είναι να διασφαλίσει ότι θα αποτρέψει, θα εμποδίσει ή θα καταφέρει νικήσει τους προσλαμβανόμενους κινδύνους, ώστε να διασφαλίσει το εθνικό συμφέρον.

Σε μία εποχή που η τιμή του πετρελαίου, και ακολούθως του φυσικού αερίου αλλά και των παραγωγων προϊόντων, βρίσκεται σε σταθερά ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια, τα ζητήματα της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας με πρωταρχικές τις έννοιες της ασφάλειας του εφοδιασμού, της ασφάλειας της ζήτησης, αναδεικνύονται σε ζητήματα μείζονος σημασίας.

¹⁶ B Shaffer, *Energy Politics*, Philadelphia, PA:University of Pennsylvania Press, 2009, p.93

Το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας κυριαρχεί συχνά στην πολιτική επικαιρότητα ειδικά μετά το 1970. Πιο συγκεκριμένα: η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και ο πόλεμος που ακολούθησε με τη συμμετοχή της Δύσης. Πιο πριν η επανάσταση στο Ιράν το 1979, η μείζονα παρουσία μεγάλων πετρελαϊκών εταιρειών στην Αφρική και κυρίως στην πλούσια σε πετρέλαιο Νιγηρία, ο πόλεμος στην τιμή του πετρελαίου από τη Σαουδική Αραβία το 1985. Η γενική απεργία στην προνομιούχο Βενεζουέλα το 2002, ο δεύτερος πόλεμος του Κόλπου, τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και πρόσφατα η Αραβική Άνοιξη, είχαν σημαντικότερες συνέπειες στις τιμές πετρελαίου και λοιπών αγαθών. Μετά τη λεγόμενη αραβική άνοιξη, τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην προσφορά πετρελαίου από τη Λιβύη προς τη Δύση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την τιμή των προϊόντων. Στο ίδιο πνεύμα και με την κατάσταση στην Αίγυπτο, το Μάλι και τις τρομοκρατικές επιθέσεις, οι πιέσεις της Δύσης προς το Ιράν, προκειμένου να μην ικανοποιήσει τις πυρηνικές του φιλοδοξίες. Το δε εμπάργκο πετρελαίου στο Ιράν οδήγησε κατά περιόδους σε σημαντικές αυξήσεις στις τιμές του πετρελαίου. Τέλος, οι οικονομικοί περιορισμοί στη Συρία, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που επέδειξε η Δύση για το ιρακινό Κουρδιστάν από όπου διέρχονται ενεργειακοί αγωγοί πολύτιμοι για τις οικονομίες της Δύσης, και η γενικότερη προσπάθεια της Δύσης να αυξήσει την επιρροή της σε περιοχές τόσο της Μέσης Ανατολής όσο και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, προκειμένου να μην αντιμετωπίζει μείζονα προβλήματα στην προμήθεια ενέργειας και δη στην ενεργειακή της ασφάλεια. Ειδικά από το 2008, από την οικονομική κρίση δηλαδή που ξέσπασε στις ΗΠΑ, το ζήτημα της προμήθειας σε λογικές τιμές καθίσταται επιτακτική ανάγκη, ενώ η 11^η Σεπτεμβρίου υπενθύμισε για ακόμη μια φορά στη Δύση το πρόβλημα της πετρελαϊκής κυρίως εξάρτησης από τη Μέση Ανατολή. Υπενθυμίζεται, πως οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες των Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Τουρκμενιστάν και Ουζμπεκιστάν, φιλοξενούν από τα μεγαλύτερα παγκόσμια αποθέματα, είτε πετρελαίου είτε φυσικού αερίου.¹⁷

Το νέο μεγάλο παιχνίδι¹⁸ συνεχίζεται με την ίδια ένταση και σήμερα. Βέβαια το ενδιαφέρον στρέφεται και στον τομέα αυτόν προς τον Ειρηνικό, καθώς η Κίνα έχει μπει για τα καλά στο παιχνίδι της ενέργειας. Πρόσφατα το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης, που θα αναλυθεί στο δεύτερο μέρος της παρούσης, κατέδειξε τη στενή συνάφεια ενέργειας και ασφάλειας και τους κινδύνους που εγκυμονεί όχι μόνο στις χώρες του υποσυστήματος, αλλά στο διεθνές σύστημα γενικότερα. Όσο η ζήτηση για

¹⁷Θ Τσακίρης, *Επαναχαράζοντας τον χάρτη: η γεωπολιτική των Κασπιανών πετρελαίων και η ρωσική αντιπαράθεση στη μείζονα Μέση Ανατολή*, Οκτώβριος 2000, σελ.45.

¹⁸L Kleveman, *Το νέο μεγάλο παιχνίδι: Αίμα και πετρέλαιο στην Κεντρική Ασία*, εκδ. Κριτική, 2005, σελ.8.

ενέργεια αυξάνεται σε αναπτυσσόμενο και αναπτυσσόμενο κόσμο, τόσο περισσότερο θα απασχολεί το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας. Για το λόγο αυτό και κάθε φορά επανέρχεται στο προσκήνιο το ζήτημα των εναλλακτικών μορφών ενέργειας, της συντονισμένης δράσης των κυβερνήσεων και του διαλόγου μεταξύ παραγωγών-καταναλωτών. Άλλωστε, οι πρόσφατες κρίσεις Ρωσίας-Λευκορωσίας (2007), με την Gazprom να απαιτεί αύξηση στην τιμή του φυσικού αερίου, να προβαίνει σε προσωρινή διακοπή παροχής φυσικού αερίου στην Ουκρανία, και αργότερα η ιστορία να επαναλαμβάνεται με το δίδυμο παραγωγού-καταναλωτή: Ρωσία-Ουκρανία και την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης κυριολεκτικά στον αέρα, ανέδειξαν τη σημασία που έχει η ομαλή και συνεχής προμήθεια ενέργειας για την εύρυθμη λειτουργία της ευρωπαϊκής οικονομίας, αλλά και όλων των εκφάνσεων της οικονομική και πολιτικής ζωής.

Από τις πιο αξιοσημείωτες ιστορικές περιπτώσεις αναφορικά με το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας ήταν η πετρελαϊκή κρίση του 1973. Κατά τη διάρκεια του αραβο-ισραηλινού πολέμου δόθηκε η ευκαιρία στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες του ΟΠΕΚ να κάνουν χρήση του «όπλου» του πετρελαίου, δημιουργώντας τεράστια προβλήματα στον υπόλοιπο κόσμο, καθώς μέσα σε λίγο διάστημα η τιμή τετραπλασιάστηκε, πιέζοντας ασφυκτικά τις οικονομίες και δη την τότε ΕΟΚ, που μέχρι και σήμερα είναι από τους σημαντικότερους «καταναλωτές» από τις αγορές της Μ. Ανατολής. Σε αντιμετώπιση όλης αυτής της κατάστασης, δημιουργήθηκε η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Agency), με έδρα το Παρίσι, με σκοπό:

- Την ισχυροποίηση και καλυτέρευση των συστημάτων για την αντιμετώπιση των διακοπών στην προμήθεια πετρελαίου
- Την προώθηση ελλόγων ενεργειακών πολιτικών σε παγκόσμιο επίπεδο μέσα από τη συνεργασία με κράτη- μη μέλη, βιομηχανίες και διεθνείς οργανισμούς
- Τη διαχείριση ενός μονίμου συστήματος πληροφόρησης επί της διεθνούς αγοράς πετρελαίου
- Την καλυτέρευση της παγκόσμιας προμήθειας σε ενέργεια και την απαίτηση για υλοποίηση δομών από τη δημιουργία εναλλακτικών πηγών ενέργειας και την αύξηση της αποτελεσματικότερης χρήσης της ενέργειας
- Την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας επί της τεχνολογίας για την ενέργεια

- Την παροχή βοήθειας για την ενοποίηση περιβαλλοντικών και ενεργειακών πολιτικών.¹⁹

Σήμερα, καθότι, όπως είδαμε, οι προκλήσεις στην ενεργειακή ασφάλεια, από ανθρώπινο και μη παράγοντα, επιμένουν να δημιουργούν προβλήματα, το έργο της εν λόγω Υπηρεσίας παραμένει επίκαιρο· προσπαθεί να προστατέψει τα μέλη της και μεριμνά για θέματα ενεργειακής ασφάλειας (προώθηση ποικιλίας πηγών, αποτελεσματικότητας και ευελιξίας με διάφορες μορφές ενέργειας), οικονομικής ανάπτυξης (σταθερή προμήθεια ενέργειας στα μέλη), περιβαλλοντικής ενημέρωσης (κλιματική αλλαγή και επιπτώσεις), και επί ευρύτερων συνεργασιών παγκοσμίως, ειδικά με μη μέλη, που είναι σημαντικοί προμηθευτές, ώστε να βρούν λύσεις για την ενέργεια και τις συνέπειες στο περιβάλλον.²⁰

Ένα άλλο επακόλουθο της κρίσης αυτής ήταν η δημιουργία των στρατηγικών αποθεμάτων υδρογονανθράκων. Τα αποθέματα αυτά δημιουργήθηκαν από τα κράτη με σκοπό να καλύπτουν τις ανάγκες τους με συντονισμένα σχέδια για συγκεκριμένο αριθμό ημερών σε περιπτώσεις διακοπής του εφοδιασμού. Χρήση των στρατηγικών αποθεμάτων είχαμε το 1991, στον πρώτο πόλεμο του Περσικού και το 2005, όταν οι ΗΠΑ επλήγησαν από τυφώνες (Κατρίνα, Ρίτα). Στην τελευταία δε περίπτωση, τα προβλήματα στην παροχή ενέργειας ήταν τόσο σοβαρά, καθώς πετρέλαιο και φυσικό αέριο δεν μπορούσαν να προωθηθούν διά των αγωγών, αφού δεν υπήρχε ούτε καν ηλεκτρική ενέργεια. Η ανάγκη ύπαρξης των αποθεμάτων ενισχύεται και από άλλους παράγοντες· εκτός από τις τρομοκρατικές επιθέσεις και την πολιτική αστάθεια στις πλούσιες σε ενεργειακούς πόρους περιοχές, στρατηγικοί λόγοι συντείνουν στην ύπαρξη αυτών, αφού οι συμμαχίες χωρών αποτελούν σημαντικούς ρυθμιστές για το πόση, πού και πώς θα δοθεί η ενέργεια.

Τέλος, τα κράτη οφείλουν να προβαίνουν σε βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους ενεργειακούς σχεδιασμούς, αφού οι παράγοντες που επηρεάζουν την ενεργειακή τους ασφάλεια είναι πολλάκις απρόβλεπτοι και ξεπερνούν τις δυνατότητες ελέγχου των. Επομένως, επιβάλλεται: η αποφυγή της σπατάλης, η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η προστασία του περιβάλλοντος και οι στρατηγικές κινήσεις αφορούσες την εξασφάλιση ενεργειακών συμμαχιών, τη διαφοροποίηση προμηθευτών και μορφών ενέργειας.

¹⁹ΕΙΑ, <http://www.iea.org/aboutus/history/>

²⁰Στο παρελθόν, λόγω των αυξανόμενων αναγκών κατανάλωσης, η Δ.Υ.Ε. έχει έλθει σε διάλογο μεταξύ καταναλωτικών και παραγωγών κρατών, όπως η Ρωσία, το Ιράν, η Κίνα, η Ινδία, και η Βενεζουέλα για την εξασφάλιση μίας ομαλής ενεργειακής ανάπτυξης. βλ R Scott, *The Major Policies and Actions*, Vol II, International Energy Agency, 1995, σελ 23

Από αυτήν την επιλεκτική παρουσίαση ιστορικών συμβάντων, αφορούντων την ενεργειακή ασφάλεια, καταδεικνύεται πόσο σημαντική για την ασφάλεια του κράτους είναι η ενέργεια. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή, για να καταλήξουμε στη σημαντική αυτή σχέση ενέργειας και ασφάλειας.

Σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, ή έλλειψη «αστυνόμου», ήτοι ρυθμιστικής αρχής, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη συμπεριφορά των μονάδων του διεθνούς συστήματος. Καθώς οι σχέσεις των κρατών²¹ σε αυτό το άναρχο πλαίσιο, που έχει χαρακτηριστεί και ως «ζούγκλα»²², είναι ανταγωνιστικές, τα κράτη καλούνται να μεριμνήσουν για την ασφάλειά τους. Στο σημείο αυτό έρχεται η αρχή της αυτοβοήθειας (self help). Έτσι, λοιπόν, τα κράτη προσπαθούν στο πλαίσιο της αυτοβοήθειας, να αυξήσουν την ασφάλειά τους, που είναι ο κυρίαρχος στόχος του κράτους. Τα κράτη, δηλαδή, επιδιώκοντας την ασφάλεια, επιδιώκουν τη διασφάλιση της επιβίωσής τους, η οποία μεταφράζεται σε εδαφική κυριαρχία, εθνική ανεξαρτησία, άλλως: εθνικό συμφέρον. Προκειμένου να πετύχουν τα ανωτέρω, τα κράτη, ως ορθολογικοί δρώντες, καθώς είναι ευαίσθητα στο κόστος, επιδιώκουν να αποκτήσουν την ισχύ, το νόμισμα της πολιτικής.

Η ασφάλεια, ως κυρίαρχος στόχος του κράτους, εκτός από την ισχύ, απαιτεί και τη χάραξη και υλοποίησης της απαραίτητης Υψηλής Στρατηγικής, ικανής να διασφαλίσει το εθνικό συμφέρον. Μία Υψηλή Στρατηγική για να είναι αποδοτική, πρέπει από το σχεδιασμό της να λαμβάνει υπόψη τους συντελεστές ισχύος, αλλά και άλλους παράγοντες, όπως: **τους στόχους** της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, το σύνολο **των μέσων** για την εξασφάλιση των στόχων.²³ Ουσιαστικά πρόκειται για τις προσπάθειες ενός έθνους να εξασφαλίσει τα συμφέροντά του στο πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής, γι αυτό και η Υψηλή Στρατηγική επεκτείνεται και στο κοινωνικό και πολιτικό σύνολο και οφείλει να είναι διαμορφωμένη με ορθολογισμό.

Στον αγώνα για εξασφάλιση ισχύος, με σκοπό την ασφάλεια και επομένως την επιβίωση, τα κράτη προβαίνουν σε διάφορες στρατηγικές για να αυξήσουν την ασφάλειά τους. Αυτές μπορεί να έχουν να κάνουν είτε με την εσωτερική εξισορρόπηση, όπως η ενίσχυση της οικονομίας, της σκληρής ισχύος, τεχνολογική καινοτομία, επιστράτευση έμψυχου δυναμικού και λοιπών συντελεστών ισχύος, είτε

²¹Η παρούσα εργασία αποδέχεται ως εργαλείο ανάλυσης της έννοιας της ασφάλειας και ενέργειας τις αρχές του Ρεαλισμού (κλασσικού, δομικού, επιθετικού). Συνεπώς, ως δρώντες του διεθνούς συστήματος λαμβάνονται τα κράτη.

²²Η Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Έκδ. , εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007, σελ. 61

²³Χ Παπασωτηρίου, «Η ελληνική υψηλή στρατηγική προς τον 21^ο αι», στο Χρ. Κ. Γιαλλουρίδης και Π.Ι Τσάκωνας (επιμेल), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Β' έκδ, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2002 σελ. 177-178

με την εξωτερική εξισορρόπηση,²⁴ δηλαδή μία κατάσταση ισότητας και ισορροπίας της ισχύος ή και αποτροπής, μέσω συμμαχιών ή ακόμα και με τη στρατηγική του διαίρει και βασίλευε.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η στρατηγική επιλογής της ένταξης σε συμμαχία, ως προσπάθεια ενίσχυσης της ασφάλειας.

Οι συμμαχίες κατέχουν κεντρικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις: είναι το βασικό μέσο εξωτερικής πολιτικής με το οποίο μπορεί ένα κράτος να αυξήσει την ασφάλειά τους και είναι καθοριστικός παράγοντας για το ξέσπασμα, εξάπλωση και αποτέλεσμα του πολέμου.²⁵ Βάσει της αρχής του ορθολογισμού, για τη συμμετοχή ή μη μίας εθνοκρατικής οντότητας σε συμμαχία, αυτή οφείλει να υπολογίσει το κόστος-όφελος και ειδικά το γενικό όφελος να είναι μεγαλύτερο από το κόστος.

Ωστόσο, κάθε συζήτηση για τα κράτη και τις συμμαχίες, πρέπει να ξεκινά με τρεις περιπτώσεις:

- τη γεωπολιτική θέση των υπό εξέταση κρατών
- την ιστορία, παραδόσεις, πολιτικές και άλλες εσωτερικές περιπτώσεις των κρατών
- τη συμμαχία, εάν υπάρχει, και τις σχέσεις τους με διαφορετικά κράτη²⁶

Ο παράγων γεωγραφία διαδραματίζει βαρύνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της στρατηγικής και κατ' επέκτασιν στη συμμετοχή ή μη σε μια συμμαχία. Η θεωρία ισορροπίας της απειλής του Walt προβλέπει ότι η γεωγραφία παίζει σημαντικό ρόλο στη μεσολάβηση έναντι της απειλής.²⁷ Εάν μία μικρή δύναμη είναι γεωγραφικώς εκτεθειμένη σε μία δυννητικώς αναθεωρητική Μεγάλη Δύναμη, είναι πιθανό να σκεφτεί ότι θα συρθεί σε έναν συστημικό πόλεμο, παρά εάν βρίσκεται στη γεωγραφική περίμετρο ενός συστήματος. Ένα θετικό των συμμαχιών κατά τον Rothstein, είναι τα ψυχολογικά και πολιτικά πλεονεκτήματα της σύναψης συμμαχίας με ένα κράτος

²⁴KN Waltz., *“International structure, national force, and the balance of world power”*, στο Rosenau James N. (επιμ.), *International Politics and foreign policy*, The Free Press, New York, 1969, σελ. 304-14.

²⁵D Reiter, *Learning, Realism, and Alliances: “The Weight of the Shadow of the Past”*, στο C Ingebritsen, I Neumann, S Gstohl and J Beyer (eds), *Small States in International Relations*, Seattle, University of Washington Press, Reykjavik, University of Iceland Press, USA, 2006, σελ.231

²⁶Lassinantti Gunnar, *“Small States and Alliances-A Swedish Perspective”*, στοE Reiter and H Gartner (eds), *Small states and Alliances*, Physica-Verlag, Heidelberg, 2001,σελ.101

²⁷SM Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, New York, Cornell University, paperback edition, 1990, σελ.23-24

δυνατό και με κύρος²⁸, αλλά κι άλλα σημαντικά μη στρατιωτικά οφέλη, όπως π.χ. αύξηση εμπορίου μεταξύ των συμμάχων.

Δεδομένης, λοιπόν, της υστέρησης ως προς την σκληρή ισχύ, οι συμμαχίες εξασφαλίζουν τη λεγόμενη συλλογική άμυνα (collective defense) και συλλογική ασφάλεια (collective security) όπερ μεθερμηνευόμενον, τα μέλη της βάζουν τις ικανότητες τους για ένα συλλογικό σκοπό, αυτόν της προστασίας ενός μέλους από κάποια πιθανή στρατιωτική επίθεση, από έναν σαφή εχθρό εκτός συμμαχίας. Πολύ συχνά η στρατιωτική συμμαχία εξυπηρετεί και το σκοπό της συλλογικής ασφαλείας, που υπό την αιγίδα της τα μέλη προστατεύουν το ένα το άλλο από μία πιθανή επίθεση αντιπάλου μέσα στην ίδια τη συμμαχία.²⁹

Υπαρχόντων συστημικών κινδύνων, η επιλογή της ένταξης σε συμμαχία αποτελεί στρατηγική επιλογή των εθνοκρατικών οντοτήτων. Σε αυτήν την περίπτωση η επιδίωξη του εθνικού του συμφέροντος μπορεί να ιδωθεί όχι πλέον σε εθνικό επίπεδο, αλλά σε περιφερειακό και διεθνές.³⁰ Το συμμαχικό δίκτυο αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την προώθηση της πολιτικής τους, μιας που, υπό προϋποθέσεις, μπορούν να επηρεάσουν προς όφελός τους τις Μεγάλες Δυνάμεις, αλλά συνάμα ενδείκνυται και ως μέσο ενίσχυσης της ασφάλειάς τους και επομένως της επιβίωσής τους.

Όλο αυτό το θεωρητικό πλαίσιο του Ρεαλισμού έγινε γιατί η ενέργεια, εκτός των **πλεονεκτημάτων που έχει, φέρει και μία σειρά από απειλές για την ασφάλεια**, είτε πρόκειται για χώρα καταναλωτή, είτε για παραγωγό.

Ξεκινώντας από τα πλεονεκτήματα της ενέργειας ως προς την ασφάλεια, «είναι σαφές ότι ένα κράτος το οποίο διαθέτει πρώτες ύλες, βιομηχανία, σημαντικό εργατικό δυναμικό, τεχνολογία, μεγάλη παραγωγή και αυξημένα έσοδα, έχει την πολυτέλεια να χαράσσει πολιτικές, να συντάσσει προϋπολογισμούς και να διαθέτει κονδύλια για τις εν λόγω πολιτικές, χωρίς αυτό να έχει αρνητικές συνέπειες στους διαφορετικούς τομείς δράσεις».³¹ Καταφανώς, μία εθνοκρατική οντότητα που διαθέτει πηγές ενέργειας και δη τις λεγόμενες μη ανανεώσιμες, πολύτιμες για λόγους που θα αναλυθούν παρακάτω, σημαίνει ότι αυτομάτως μπορεί να υπερνικήσει τον σκόπελο

²⁸R Rothstein, *Alliances and Small powers*, New York, Columbia University Press, 1968, σελ.50

²⁹Kraus, Singer, "Minor Powers, Alliances, and Armed Conflict: Some Preliminary Patterns", στο Reiter, Gartner(eds), *Small states and Alliances*, σελ.17

³⁰Reiter, "Introductory Comments on the Objective of the Small States and Alliance Workshop", στο Reiter, Gartner(eds), *Small states and Alliances*, σελ.13

³¹Κουσκουβέλης, Σελ. 164

της αλληλεξάρτησης, η οποία θέτει σημαντικά προσκόμματα, ειδικά όταν υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, και έτσι να μπορεί να χαράσσει τη δική της υψηλή στρατηγική.

Μία χώρα λοιπόν με ενεργειακούς πόρους, έχει τη δυνατότητα να αυξήσει την ισχύ της, δυνητική και πραγματική,³² καθώς η κατοχή αυτών συμπαρασύρει συντελεστές ισχύος όπως: την οικονομία και την σκληρή ισχύ.

*«Στην αναρχία η ασφάλεια είναι ο υπέρτερος σκοπός. Μόνο αν η επιβίωση είναι εξασφαλισμένη, μπορούν τα κράτη να επιδιώκουν με ασφάλεια άλλους σκοπούς, όπως η ειρήνη, το κέρδος και η ισχύς».*³³ Η ισχύς, που σύμφωνα με το δομικό ρεαλισμό είναι το κύριο μέσο άσκησης πολιτικής, ορίζεται ως: έλεγχος επί των πόρων (οικονομικών, στρατιωτικών κλπ), έλεγχος επί της συμπεριφοράς των άλλων (επιρροή), και ως έλεγχος επί του αποτελέσματος. Η ενέργεια, αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα, καθώς μπορεί να διαδραματίσει ρόλο και στα τρία προαναφερθέντα πεδία. Μέσω της ενέργειας μπορεί και να τροφοδοτηθεί η σκληρή ισχύς, οπότε και να πετύχει τον έλεγχο εδάφους, αλλά και να αποκτήσει κάποιος έλεγχο επί περιοχής, αφού επί παραδείγματι οι πετρελαϊκές έρευνες συνδέονται με την άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων. Επιπλέον, σε επίπεδο διπλωματίας, οι ενεργειακοί πόροι και ο τρόπος διοχέτευσης και μεταφοράς, πάντα τίθενται στο τραπέζι ως διαπραγματευτικό χαρτί, ενώ γνωστή τοις πάσι είναι και η λεγόμενη διπλωματία των αγωγών, που μεταφράζεται σε έναν έντονο και σκληρό αγώνα για τον έλεγχο των οδών μεταφοράς των ενεργειακών αποθεμάτων στις παγκόσμιες αγορές, καθώς και στις προσπάθειες που καταβάλλονται για την κατασκευή νέων οδών εξαγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Ως προς τα ενδεχόμενα ζητήματα ασφαλείας που μπορεί να συναντήσει: πρώτα από όλα, αναλόγως με τη γεωγραφική θέση και ειδικά για τη χώρα-κατόχο ενεργειακών πόρων, αποτιμάται και ο κίνδυνος: εάν βρίσκεται, δηλαδή, σε περιοχή με πολιτική σταθερότητα, αν αντιμετωπίζει τρομοκρατικές απειλές, το είδος του πολιτεύματος που τη διέπει, καθώς οι επενδύσεις που αναμένονται ή οι ενεργειακοί σχεδιασμοί των μεγάλων παραγόντων του διεθνούς συστήματος δίνουν άμεση βαρύτητα στα παραπάνω ερωτήματα. Για τη χώρα καταναλωτή, επίσης η γεωγραφία διαδραματίζει βαρύνοντα ρόλο ως προς την προμήθεια, τις σχέσεις με τους προμηθευτές, τους ενεργειακούς διαδρόμους, το επίπεδο αλληλεξάρτησης, τις πιθανές εναλλακτικές.

³²JJ Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, μετάφραση Κων. Κολιόπουλος, επισημ. Επιμ. Παν. Ήφαιστος-Ηλ. Κουσκουβέλης, εισαγ.σημείωμα Κων. Αρβανιτόπουλος, Έκδ. Αθήνα, Ποιότητα, 2009, Σελ. 105

³³K Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετάφραση Κων. Κολιόπουλος, εισαγωγή για την ελληνική έκδοση Αθαν. Πλατιάς, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ.269

Στον τομέα της ασφάλειας, σε ό,τι αφορά την προστασία της ενέργειας που παράγει μία εθνοκρατική οντότητα, κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η χρήση βίας, ή η απειλή χρήσης βίας. Δηλαδή, όταν ένα κράτος αποφασίσει να εμπλακεί στο ενεργειακό παιχνίδι, η ικανότητα προβολής σκληρής ισχύος είναι μείζονος σημασίας. Δεν νοείται οιαδήποτε κίνηση αφορούσα την ενεργειακή πολιτική, χωρίς ικανές ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες θα είναι έτοιμες να υπερασπιστούν, να προασπίσουν και να διασφαλίσουν τα κυριαρχικά δικαιώματα. Έτσι, μία χώρα πρέπει να είναι προετοιμασμένη ως προς τη σκληρή ισχύ για ενδεχόμενα όπως: επίθεση στις υποδομές εξόρυξης/εκμετάλλευσης ενέργειας και στα δίκτυα μεταφοράς. Γενικά, τα όποια μειονεκτήματα δύνανται και πρέπει να πολεμηθούν με την κατάλληλη στρατηγική, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω στο θεωρητικό πλαίσιο.

Συμπερασματικά, πρωταρχικός στόχος των δρώντων του διεθνούς συστήματος είναι η ασφάλεια, που για να την αυξήσουν, μεριμνούν από μόνοι τους, ένεκα της αρχής της αυτοβοήθειας. Αυτό με τη σειρά του είναι ικανό να προκαλέσει το γνωστό «δίλημμα ασφαλείας» στους άλλους παράγοντες του διεθνούς συστήματος, καθώς η αύξηση της δικής τους ασφαλείας, μειώνει την ασφάλεια των άλλων. Καθώς η αναρχία δημιουργεί συνθήκες ανταγωνισμού, που κατά το δομικό ρεαλισμό είναι η πρωταρχική αιτία πολέμου,³⁴ τα κράτη ως ορθολογικοί δρώντες και με βασική αρχή το ότι είναι ευαίσθητα στο κόστος, καλούνται να λάβουν στρατηγικές αποφάσεις, ώστε να επιβιώσουν. Οι στρατηγικές αυτές αποφάσεις, όπως είδαμε, έχουν να κάνουν με την εσωτερική και εξωτερική ενδυνάμωση. Σημαντικός συντελεστής ισχύος μεταξύ αυτών και η ενέργεια, καθώς ενισχύει την οικονομία και αυτή με τη σειρά της τη σκληρή ισχύ, το θεμέλιο λίθο της ασφάλειας και επομένως της επιβίωσης. Έτσι, γίνεται κατανοητό πόσο σημαντική είναι η κατοχή και στρατηγική διαχείριση των ενεργειακών πόρων, όχι μόνο από πλευρά της ενεργειακής ασφάλειας, αλλά και από την πλευρά της αύξησης ασφαλείας γενικότερα και επομένως της επιβίωσης.

Επομένως, η ορθολογική χρήση της ενέργειας συνδράμει στην ασφάλεια των κρατών στο διεθνές σύστημα ως εξής:

- Δύνανται να ασκήσουν επιρροή μέσω της κατοχής ενεργειακών πόρων και ακόμα παραπάνω, εάν δεν βρίσκονται και σε περιοχή στρατηγικής σημασίας, οι

³⁴ Βλ. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*

λοιπές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, και δη οι Μεγάλες, επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

- Μπορούν να «εξαγοράσουν» συγκατάθεση μέσω αγαθών και υπηρεσιών, να αποκτήσουν φίλους και να ασκήσουν επιρροή με ψυχολογικούς ελιγμούς, να συμφωνήσουν για την ανταλλαγή αμοιβαίων οφελών και να κερδίσουν δύναμη μέσα από τις συμμαχίες.
- Ενισχύει την ισχύ, δίνει τη δυνατότητα για διαμόρφωση και άσκηση εξωτερικής πολιτικής, που είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς αποτελεί τρόπο διεθνούς δραστηριοποίησης, ενδυνάμωσης των θέσεών τους, άσκησης επιρροής και γενικά της δυναμικής τους στη διεθνή αρένα.
- Ενδυναμώνει την οικονομία, επιφέρει θετικές συνέπειες σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο και ενισχύει την ασφάλεια του κράτους.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το δεύτερο μέρος εστιάζει στην περιοχή της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου. Επιχειρείται η εξέταση των πρόσφατων ενεργειακών εξελίξεων, ο ρόλος των κρατών της περιοχής, βάσει των στοιχείων που υπάρχουν ως προς την κατοχή και διάθεση των ενεργειακών τους αποθεμάτων. Εν αρχή γίνεται μία αποτύπωση της ενεργειακής κατάστασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της εξωτερικής της πολιτικής επ' αυτού, αλλά και του ρόλου που μπορούν να διαδραματίσουν τα κράτη της Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, καθότι η ΕυρωΜεσογειακή Συνεργασία είναι ένα από τα σημαντικότερα project της ΕΕ για να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες. Στη συνέχεια ακολουθεί μία παράθεση του ενεργειακού προφίλ των υπό εξέταση χωρών. Μέσα από αυτό ο αναγνώστης δύναται να διακρίνει όχι μόνο την παρούσα κατάσταση αλλά και τον μελλοντικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν στην ΝΑ Μεσόγειο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή. Τέλος, από την ανάλυση δεν θα μπορούσε να απουσιάσει η λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη» με τις συνέπειες στην ενέργεια και ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή.

2.Εισαγωγικά

Οι χώρες της ΝΑ Μεσογείου που κατέχουν ενεργειακούς πόρους, αναμένεται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο μελλοντικά. Και αυτό όχι γιατί οι υπόλοιπες χώρες-κάτοχοι θα εξαφανιστούν ή θα περιοριστεί ο ρόλος τους, αλλά γιατί πρόκειται για χώρες που βρίσκονται σε σημεία στρατηγικής σημασίας για τους υπόλοιπους παράγοντες του διεθνούς συστήματος.

Όπως είδαμε παραπάνω, από τους ενεργειακούς πόρους ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο πετρέλαιο και φυσικό αέριο, γιατί πρόκειται για μορφές ενέργειας μη ανανεώσιμες και επομένως πολύτιμες, που στηρίζεται κατεξοχήν η οικονομία, η παραγωγή και οι μεταφορές. Επομένως, η παρούσα θα εστιάσει σε αυτά τα δύο πολύτιμα ενεργειακά αγαθά, στις εκτιμήσεις γύρω από αυτά στις χώρες ενδιαφέροντος, αλλά και στις προβλέψεις σχετικά με τα μελλοντικά αποθέματα, προκειμένου να γίνει μία πρώτη αποτίμηση της ενεργειακής κατάστασης στη ΝΑ

Μεσόγειο, ακολούθως των προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα υπό εξέταση κράτη.

Σε ό,τι αφορά τα κράτη που έχουν επιλεχθεί να εξεταστούν, πρέπει καταρχάς να υπογραμμιστεί το εξής: από τα κράτη της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου (Αλγερία, Αίγυπτο, Λιβύη, Μαρόκο, Τυνησία, Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος, Λίβανος, Παλαιστινιακή Αρχή, Ιορδανία, Συρία), αυτά που θα εξεταστούν ως προς την τρέχουσα ενεργειακή τους κατάσταση αλλά και τη μελλοντική τους εξέλιξη, όχι μόνο ως χώρες παραγωγού, αλλά και ως χώρες-κόμβοι για τη μεταφορά ενέργειας, αυτά θα είναι τα κράτη με τα οποία ήδη η Ελλάδα και η Κύπρος έχουν αναπτύξει ή αναπτύσσουν μία συνεργασία: ήτοι, Αίγυπτος, Λιβύη, Ισραήλ, Λίβανος, Συρία και η αντίπαλη Τουρκία.

2.1. Η ενεργειακή στρατηγική της Ευρώπης

Το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί ένα από τα κρίσιμότερα ζητήματα που καλείται να επιλύσει, αφού καλύπτει τις ενεργειακές της ανάγκες στο μεγαλύτερο βαθμό από την εισαγωγή ενεργειακών πόρων. Τα στατιστικά στοιχεία αποτελούν αδιάψευστο μάρτυρα: το 2010 το 54% και πλέον της καταναλωθείσας ενέργειας είναι προϊόν εισαγωγής, με τη Ρωσία να κρατάει τα πρωτεία σε προμήθεια αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Με ένα ποσοστό που αγγίζει το 74,4% της συνολικής ενέργειας του 2007 (Ευρώπη των 27) να προέρχεται από εισαγωγή φυσικού αερίου από Ρωσία, Νορβηγία και Αλγερία, και ένα 58,5% επί του συνόλου εισαγωγών πετρελαίου να προέρχεται από Ρωσία, Νορβηγία και Λιβύη, καθίστανται ολοφάνεροι οι κίνδυνοι της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ, κυρίως από χώρες μη μέλη.³⁵

Τα στοιχεία εξακολουθούν να μην είναι ευοίωνα για την ΕΕ: μέχρι το 2010, τα αποδεδειγμένα αποθέματα των 6,3 δις. βαρελιών πετρελαίου και η εσωτερική παραγωγή να βρίσκεται κάτω από τα 2 εκατ. βαρελιών την ημέρα, είναι απογοητευτικά σε σχέση με τα απαιτούμενα ποσά κατανάλωσης που αγγίζουν τα 14 εκ. βαρελιών την ημέρα. Επομένως, το 86% του καταναλωθέντος πετρελαίου

³⁵ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Energy_production_and_imports

έπρεπε να εισαχθεί και μέχρι το 2030 εκτιμάται ότι θα αγγίξει το 93%.³⁶ Σε ό,τι αφορά τις εκτιμήσεις για το φυσικό αέριο, αυτές δείχνουν λιγότερο απογοητευτικές: με παραγωγή 174,9 κμ2 το 2010 σε σύγκριση με την κατανάλωση που αγγίζει το 492,5 κμ2, μεταφρασθέν σε 64% των εισαγωγών, που αναμένεται μέχρι το 2030 να αυξηθεί σε 84%.

Ευλόγως η ανωτέρω κατάσταση προκαλεί προβληματισμό στη Δύση. Όχι μόνο γιατί ενεργειακά εξαρτάται από χώρες εκτός ΕΕ, αλλά γιατί οι κίνδυνοι που επισημάνθηκαν στο πρώτο μέρος της παρούσης ως προς την ενεργειακή ασφάλεια των χωρών-καταναλωτών, μπορούν να έχουν ως περιπτώσιολογική μελέτη την ίδια την ΕΕ. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη η ΕΕ να βρει τον βηματισμό της επί μιας συνολικής στρατηγικής στο θέμα της ενεργειακής της ασφάλειας, με αξιόπιστες, προσιτές και βιώσιμες πηγές παροχής ενέργειας, με διαφοροποίηση των πηγών ενεργειακού εφοδιασμού, ώστε οι εισαγωγές της να μην προέρχονται αποκλειστικά από ασταθείς περιοχές και αναξιόπιστους προμηθευτές, ελαχιστοποιώντας παράλληλα τον κίνδυνο των διακοπών του εφοδιασμού, των ενδεχόμενων ενεργειακών κρίσεων και της αβεβαιότητας, σε ό,τι αφορά τον μελλοντικό εφοδιασμό

Αυτή η χάραξη και υλοποίηση μίας ολοκληρωμένης και συνεκτικής ενεργειακής πολιτικής που όλοι οι ιθύνοντες παρουσιάζουν ως λύση στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, φαίνεται ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα. Η εξωτερική ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμορφώνεται κυρίως υπό το πρίσμα της διασφάλισης της ενεργειακής της τροφοδοσίας. Το ζήτημα της ασφάλειας της τροφοδοσίας (security of supply) της ΕΕ με ενεργειακούς πόρους, σε ποσότητες επαρκείς να στηρίξουν την αιφόρο³⁷ ανάπτυξη της οικονομίας της, είναι ένα από τα φλέγοντα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει. Στο παρελθόν ομολογουμένως είχε προβεί σε στρατηγικές για την ενεργειακή της ασφάλεια.³⁸ Τα

³⁶Commission of the European Communities, *An Energy Policy For Europe*, Brussels, European Union, 2007

³⁷Η αιφόρος ανάπτυξη έχει τρεις διαστάσεις για την ΕΕ: την κοινωνική: καταπολέμηση της φτώχειας, την οικονομική: ασφάλεια του εφοδιασμού, και την περιβαλλοντική: προστασία του περιβάλλοντος.

³⁸Η ιδέα μιας ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής ανάγεται στις απαρχές του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, με τη συνθήκη ΕΚΑΧ (συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα) του 1951 και με τη συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ (συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας) του 1957. Παρά τις οικονομικές και γεωπολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν έκτοτε, η ανάγκη μιας τέτοιας στρατηγικής παραμένει αναλλοίωτη.

Η δέσμη μέτρων για την ενέργεια, που παρουσίασε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 10 Ιανουαρίου 2007, εγγράφεται στη δυναμική που δρομολογήθηκε με την [Πράσινη Βίβλο \(Μάρτιος 2006\)](#), για μια ευρωπαϊκή στρατηγική για αιφόρο, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια, και επανατοποθετεί την ενέργεια στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής δράσης. Οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ΕΕ συμφώνησαν τον Μάρτιο 2007 ότι έφθασε η ώρα για μια ολοκληρωμένη ενεργειακή και περιβαλλοντική στρατηγική βάσει σαφών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων, ώστε να μειωθεί η χρήση ορυκτών καυσίμων, να εξοικονομηθεί ενέργεια

αποτελέσματα όμως αποδεικνύουν ότι αυτές οι ενέργειες δεν είναι και αρκετές αλλά και επαρκείς. Αν και σε πρώτο επίπεδο, επιδιώκει τη χάραξη μίας συνεκτικής και κοινής ενεργειακής πολιτικής απέναντι στη Ρωσία, καθότι τα γεγονότα Ρωσίας-Ουκρανίας τη θορύβησαν, ωστόσο έως τώρα ανεπιτυχώς, αφού σημαντικός αριθμός μελών της ΕΕ (μεταξύ αυτών Γερμανία και Ιταλία) εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, κυρίως, από το ρωσικό φυσικό αέριο. Και όχι μόνο. Αρκετά κράτη-μέλη έχουν συνάψει διμερείς σχέσεις και συνεργασίες με την Gazprom, αγνοώντας την ανάγκη διαφοροποίησης των προμηθευτών.³⁹ Από τη μεριά της η ΕΕ έχει ασκήσει ελάχιστη πίεση ως προς την εφαρμογή της ενιαίας ενεργειακής στρατηγικής στις ατομικές πολιτικές επιλογές των κρατών-μελών.

Η Ευρώπη μέχρι σήμερα όχι μόνο δεν φαίνεται να διαθέτει αποφασιστική ενεργειακή πολιτική αλλά δεν δείχνει και βούληση για να περαιώσει μία τέτοια. Το 2008 με τη «Δεύτερη Ενεργειακή Στρατηγική» ευελπιστούσε ότι θα αντιμετωπίσει το πώς τα κράτη-μέλη θα μειώσουν την εξάρτησή τους από την εισαγομένη ενέργεια,⁴⁰ ενώ το 2009 με την Οδηγία 2009/119/EC επέβαλε στα κράτη-μέλη την υποχρέωση της διατήρησης ελαχίστου αποθέματος αργού πετρελαίου και πετρελαϊκών ειδών, κλονισμένη από τα γεγονότα Ρωσίας-Ουκρανίας.⁴¹ Το δε 2010 η ΕΕ ορίζει την ενεργειακή της στρατηγική με άξονα δεκαετίας, και θέτει τους άξονες δράσης για τη μείωση της εξάρτησης, τη διαφοροποίηση των προμηθευτών, τους ενεργειακούς διαδρόμους.⁴²

Συνεπώς, μια κοινή ενεργειακή διπλωματία της ΕΕ πρέπει να αναπτυχθεί στη βάση κοινών συμφερόντων, κοινών αρχών και μέσα στο πλαίσιο πολιτικής συνοχής. Πρέπει να ενισχυθούν οι μηχανισμοί των στρατηγικών αποθεμάτων πετρελαίου και

και να αναπτυχθούν εναλλακτικές λύσεις. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕ συμφώνησε να επιτύχει τους ακόλουθους στόχους: εξοικονόμηση του 20% της προβλεπόμενης κατανάλωσης, μέχρι το 2020, αύξηση στο 20% μέχρι το 2020, του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στη συνολική κατανάλωση ενέργειας, αύξηση στο 10% τουλάχιστον, μέχρι το 2020, του μεριδίου των βιοκαυσίμων στη συνολική κατανάλωση βενζίνης και πετρελαίου ντίζελ, υπό τον όρο ότι θα διατίθενται στο εμπόριο βιοκαύσιμα "δεύτερης γενιάς" από μη επισιτιστικές καλλιέργειες, μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% τουλάχιστον μέχρι το 2020. Μία ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας που θα εξασφαλίζει πραγματικά οφέλη σε κάθε φυσικό πρόσωπο ή επιχείρηση, πληρέστερη ενσωμάτωση της ενεργειακής στρατηγικής της ΕΕ σε άλλες πολιτικές, όπως στη γεωργική και εμπορική στρατηγική, και ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας.

³⁹Βλ. Συνεργασία Γερμανίας-Ρωσίας για τον αγωγό Nord Stream, που συνδέει απευθείας τη Ρωσία με τη Γερμανία, όπως και τον Αγωγό South Stream που συνδέει τη Ρωσία με : Βουλγαρία, Ουγγαρία.

⁴⁰European Commission, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm

⁴¹Euro Lex,

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009L0119:EN:NOT>

⁴²EuroLex, <http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:EN:NOT

να αναζητηθούν τρόποι βελτίωσης της ασφάλειας εφοδιασμού, καθώς και σχεδιασθέντες ενεργειακοί διάδρομοι να υλοποιηθούν.⁴³

Οι γειτονικές της χώρες και δη οι χώρες της Μεσογείου, διαδραματίζουν ζωτικής σημασίας ρόλο στην ενεργειακή πολιτική της, καλύπτοντας σε σημαντικό βαθμό τις ανάγκες της σε φυσικό αέριο και σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό, σε πετρέλαιο. Αυτός ο ρόλος θα ενισχυθεί σημαντικά στο μέλλον. Για το λόγο αυτό και η περιοχή της Κασπίας και της ΝΑ Μεσογείου στο άμεσο μέλλον, θα διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Η Ελλάδα και η Κύπρος θα πρέπει να είναι έτοιμες να ανταπεξέλθουν, πράγμα που θα αναλυθεί στο Τρίτο Μέρος.

2.2. Η σημασία της Μεσογείου στον τομέα της Ενέργειας

Η περιοχή της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου συγκεντρώνει το 5% περίπου επί του παγκοσμίου συνόλου αποθεμάτων πετρελαίου και κοντά στο 5% αποθεμάτων φυσικού αερίου. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών βρίσκεται στις χώρες: Λιβύη, Αλγερία και Αίγυπτο.⁴⁴ Μέχρι στιγμής οι εν λόγω μεσογειακές χώρες εισάγουν σχεδόν τις μισές ποσότητες από αυτές που χρειάζονται, σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο και εξακολουθούν να στηρίζονται σε αυτές για τις ανάγκες στο εσωτερικό της χώρας.⁴⁵ Μελλοντικά, σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσουν οι όποιες υποδομές ή υπό κατασκευή υποδομές για τη μεταφορά των φυσικών πόρων (αγωγοί, τερματικά), καθώς το μεγάλο στοίχημα έγκειται στη μετατροπή της Μεσογείου όχι μόνο σε μία ενεργειακή λεκάνη, αλλά σε έναν κόμβο μεταφοράς των ενεργειακών πόρων. Ήδη οι: Αλγερία, Αίγυπτος και Λιβύη αποτελούν σημαντικές χώρες-κόμβους εξαγωγής

⁴³ Τα ζητήματα της ασφάλειας ανεφοδιασμού των ευρωπαϊκών κρατών και της μείωσης της σχετικής εξάρτησης από το ρωσικό αέριο και πετρέλαιο αποτέλεσαν μείζονα θέματα στην ατζέντα της Ε.Ε τελευταίως, η οποία με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και το «Τρίτο Ενεργειακό Πακέτο» δίνει προτεραιότητα στην ενεργειακή ασφάλεια, μέσω της νέας στρατηγικής και των σχετικών πολιτικών της για τη διαφοροποίηση των προμηθευτών, τη δημιουργία καλύτερου δικτύου διασύνδεσης, την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, την επένδυση στην ενεργειακή τεχνολογία, την έρευνα και την καινοτομία, τη διάδοση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) και τη μείωση των ρύπων.

⁴⁴ Βλέπε: *Statistical Review of World Energy*, BP (2011), http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publication/s/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf

⁴⁵ Πιο αναλυτικά, βλ: BP (2011).

φυσικού αερίου. Το επόμενο στοίχημα θα λάβει χώρα σε Κύπρο, Ελλάδα και Ισραήλ. Τουρκία, Αλγερία και Αίγυπτος ήδη διαδραματίζουν το δικό τους βαρύνοντα ρόλο.

Όπως και να έχει, οι πρωταγωνίστριες χώρες της Μεσογείου σε κατοχή ενεργειακών πόρων, προκειμένου να φέρουν εις πέρας την ενεργειακή τους πολιτική, αναπτύσσουν πλέγμα σχέσεων είτε μεταξύ τους είτε με άλλες χώρες που δρουν στον τομέα της ενέργειας, σε Ευρώπη, Αφρική και Μέση Ανατολή. Αρκετοί αγωγοί από και προς διαφορετικές κατευθύνσεις συνδέουν τη Μεσόγειο με γειτονικές χώρες και περιοχές, όπως οι: Transalpine pipeline, South Europe pipeline, SUMED, Suez Canal, Iraq-Turkey Pipeline, και άλλοι.⁴⁶

Figure 28. Natural gas infrastructure in the Mediterranean region

Source: OME (2011b).

2.2.1 Προφίλ των χωρών

2.2.1.α Αίγυπτος:

Όπως είδαμε παραπάνω, η Αίγυπτος⁴⁷ αποτελεί και σημαντική χώρα εξαγωγό, αλλά και αναμένεται να δώσει μελλοντικά σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου και πετρελαίου. Εκτιμάται δε ότι το Δέλτα του Νείλου θα αποδώσει πολύ σημαντικά αποθέματα σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο.⁴⁸ Τις τελευταίες δεκαετίες τα αποδεδειγμένα αποθέματα ενεργειακών πόρων παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις,

⁴⁶ Για εκτενή ανάλυση, βλ.: *An Assessment of the Gas and Oil Pipelines in Europe*, Bjørnmose et al. (2009); "Major oil pipeline projects", Ruceveska et al. (2007); *Oil Transport Infrastructure*, Transnafa (2010); US Energy Information Administration (EIA)

⁴⁷ EIA <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG>

⁴⁸ "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean", USGS, 2010

ειδικά στην περιοχή του Δέλτα του Νείλου και στη Δυτική Έρημο.⁴⁹ Σήμερα, εκτιμάται πως η χώρα διαθέτει περί τα 77 tcf φυσικού αερίου σε αποθέματα, κάτι που την τοποθετεί στην τρίτη θέση, κατά σειρά αποθεμάτων φυσικού αερίου, μεταξύ των χωρών της Αφρικής, πίσω από τη Νιγηρία και την Αλγερία.⁵⁰

Οι προβλέψεις για τα ενεργειακά της αποθέματα σε φυσικό αέριο ως το 2030 είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικές για τη χώρα.⁵¹ Η χώρα της Αιγύπτου αναμένεται να διαδραματίσει περαιτέρω σημαντικό ρόλο ως ενεργειακός κόμβος, εξαιτίας των εξής τοποθεσιών: τη Διώρυγα του Σουέζ, ειδικά για πετρέλαιο και LNG από τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη, τον αγωγό πετρελαίου Suez-Mediterranean, και τον Αραβικό Αγωγό, που παρέχει αέριο στο Λίβανο, την Ιορδανία και τη Συρία. Επιπλέον, ο υποθαλάσσιος αγωγός αερίου Arish–Ashkelon, συνδέει την Αίγυπτο με το Ισραήλ.⁵² Η Αίγυπτος ήδη εξάγει LNG σε χώρες όπως Ισπανία, ΗΠΑ, Νότια Κορέα και σε αρκετές της Ευρώπης, ενώ διαθέτει και τρεις μεγάλες εγκαταστάσεις υγροποίησης, τη SEGAS Train LNG 1 και τις Egypt LNG Train 1 και 2.

Η τρίτη επίθεση σε αιγυπτιακό αγωγό που έλαβε χώρα στις 4 Ιουλίου του 2011, μέσα σε διάστημα έξι μηνών, είχε ως αποτέλεσμα μία παύση στις εξαγωγές, και δό στην Ιορδανία και Ισραήλ, που είναι από τους σημαντικότερους εισαγωγείς φυσικού αερίου από την Αίγυπτο. Η Ιορδανία εισάγει το 95% των ενεργειακών της αναγκών από την Αίγυπτο, και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καλύψει τις ανάγκες της σε ηλεκτροδότηση από το πετρέλαιο, μία λύση καθόλα ακριβή.⁵³ Το Ισραήλ λαμβάνει περίπου το 40% της ενέργειας του από την Αίγυπτο, με ένα υπογραφέν συμβόλαιο εικοσαετούς διάρκειας. Κύριοι προορισμοί του αιγυπτιακού LNG είναι κυρίως οι ΗΠΑ, η Ισπανία και η Γαλλία.

⁴⁹BP (2011),

http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publication/s/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf

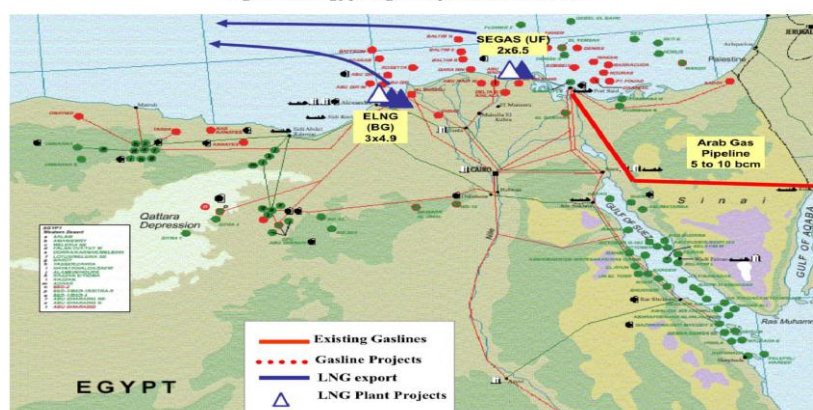
⁵⁰US EIA “Egypt energy country analysis”, <http://205.254.135.7/countries/cab.cfm?fips=EG>

⁵¹M Hafner, S Tagliapietra and El H El Elandalousi, “Outlook for oil and gas in Southern and Eastern Mediterranean Countries”, MEDPRO Technical Report No. 18/October, 2012,σελ. 34

⁵²Prospect,<http://prospectjournal.org/2012/01/24/egypt-israel-and-the-arish-ashkelon-pipeline-controversy/>

⁵³“Gas exports to Jordan stop, second bomb found after pipeline explosion”, *Al-Masry Al-Youm* (4 July 2011). Available at: <http://www.almasryalyoum.com/en/node/474215>.

Figure 24. Egypt's gas export infrastructure

Source: Own elaborations based on Petroleum Economist (2011).

2.2.1.β Λιβύη:

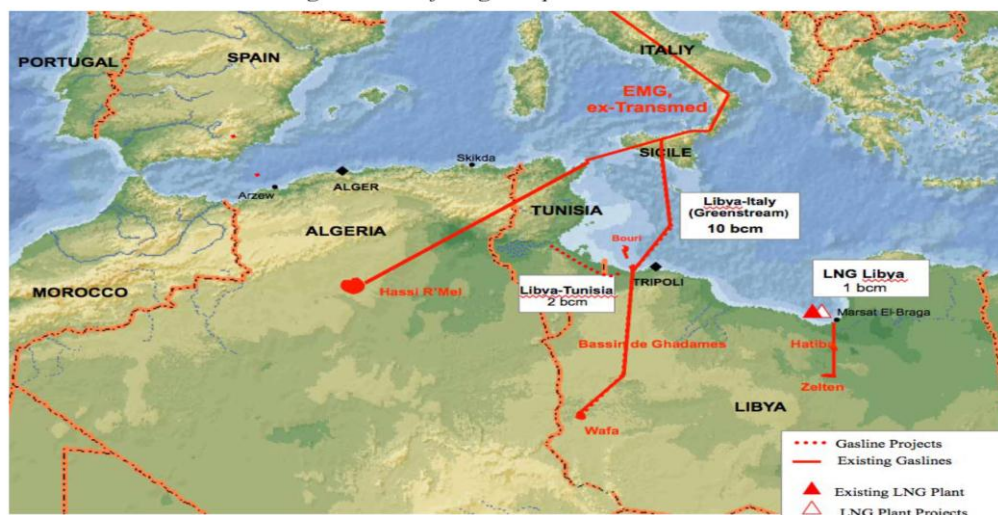
Η Λιβύη, είναι μία χώρα ήδη πλούσια σε ενεργειακούς πόρους, και συγκεκριμένα η πιο πλούσια σε πετρέλαιο σε όλη την αφρικανική ήπειρο. Η εξαγωγή πετρελαίου αποτελεί το 95% των κερδών της επί του συνόλου των εξαγωγών.⁵⁴ Η λεκάνη της Σύρτης είναι η σημαντικότερη παραγωγός φυσικού αερίου, ενώ διαθέτει και εργοστάσιο LNG. Προσφάτως δε ανακαλύφθηκαν και νέα κοιτάσματα που την καθιστούν ακόμα πιο πλούσια ενεργειακά,⁵⁵ καταφέροντας να καλύψει από αυτά το 45% των αναγκών της σε ηλεκτρική ενέργεια, αλλά και να εξάγει σε χώρες όπως Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Γερμανία. Μάλιστα, σημαντική, στο πλαίσιο της εξωτερικής ενδυνάμωσης, κρίνεται και η ανάμειξη σημαντικών κολοσσών στον τομέα της ενέργειας, όπως η Shell, BP, η ENI στις ενεργειακές δραστηριότητες του εθνικού φορέα πετρελαίου της Λιβύης, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις συνεργασίες που μπορεί να πετύχει μία χώρα.⁵⁶ Μαζί με την Αλγερία αναμένεται να είναι οι κομβικοί εξαγωγείς πετρελαίου και φυσικού αερίου και πέρα από το 2030.

⁵⁴BP (2011), *Oil & Gas Journal* (2011)

⁵⁵USGS (2011) estimates and Bayphase Ltd (2012).

⁵⁶ENI, http://www.eni.com/en_IT/innovation-technology/eni-projects/western-lybian-gas-project/western-lybian-gas-project.shtml

Figure 26. Libya's gas export infrastructure

Source: Own elaborations based on BP data.

2.2.1.γ Ισραήλ.⁵⁷

Δεδομένου ότι οι ενεργειακές ανάγκες του Ισραήλ είναι σημαντικά υψηλότερες από αυτές που συνολικά παράγει (1.0 quadrillion Btu versus 0.1 quadrillion Btu in 2011), η ενεργειακή του ασφάλεια καλύπτεται από την εισαγωγή ενέργειας. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο του Ισραήλ είναι: 12εκ βαρελιών και 9.5 tcf, αντιστοίχως, για το 2013. Το Τελ Αβίβ, όπως είδαμε, εισάγει το φυσικό αέριο κυρίως από την Αίγυπτο μέσω του αγωγού Arish-Askhelon, ο οποίος αποτελεί παρακλάδι του μεγάλου αγωγού Arab Gas Pipeline (με τον οποίο το Κάιρο προμηθεύει επίσης με φυσικό αέριο πέραν του Ισραήλ, το Λίβανο, τη Συρία, αλλά και την Ιορδανία). Επομένως, η επιθυμία του Ισραήλ να πετύχει το εγχείρημα στη ΝΑ Μεσόγειο καθίσταται ανάγκη. Μετά το κοίτασμα Mari B, η προσοχή στρέφεται στα κοιτάσματα Tamar και Leviathan. Η παραγωγή, μάλιστα, που θα προκύψει μόνο από το κοίτασμα Ταμάρ εκτιμάται, πως είναι δυνατόν να καλύψει την εγχώρια ζήτηση του Ισραήλ για τα επόμενα 25 με 30 χρόνια.⁵⁸ Σε ό,τι αφορά το κοίτασμα Dalit, νοτιοδυτικά του Ταμάρ, εκτιμάται πως διαθέτει περί τα 15 δις κυβικά μέτρα (bcm)

⁵⁷ US. Energy Information Administration (EIA), <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=IS&scr=email> και CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

⁵⁸ Ιωσηφίδης Ιωσηφ, *Ενεργειακός Σχεδιασμός 2011-2030 και Γεωπολιτική. Κύπρος: ΑΠΕ, Φυσικό Αέριο. 27+12 χώρες μαζί... και 1 εναντίον*, εκδ. Πάργα, 2011, σ. 47

φυσικού αερίου, ενώ το Leviathan, 80 μίλια από την ακτή, πως θα δώσει 17tcf. Τα ανωτέρω γεννούν την προοπτική του να μετατραπεί το Ισραήλ σε έναν σημαντικό εξαγωγέα φυσικού αερίου μέσα στην επόμενη δεκαετία, εξού και η επίσπευση των σχεδιασμών για αγωγούς και τερματικά LNG.

Regional oil and natural gas production and consumption

Most of the current production of oil and natural gas in the eastern Mediterranean is in Israel and Syria, which together account for 99 percent of all oil and natural gas production in the region.

Oil and natural gas reserves, production, and consumption

Country	Proved reserves, 2013 (billion barrels)	Total oil supply, 2012 (thousand barrels per day)	Total petroleum consumption, 2012 (thousand barrels per day)	Proved reserves, 2013 (trillion cubic feet)	Dry production, 2011 (billion cubic feet)	Consumption, 2011 (billion cubic feet)
Cyprus	--	0.01	60.04	--	--	--
Israel	0.01	5.84	301.65	9.48	91.82	117.25
Jordan	(s)	0.16	108.61	0.21	8.12	37.43
Lebanon	--	--	104.86	--	--	--
Palestinian Territories	--	--	23.26	--	--	--
Syria	2.50	182.46	257.65	8.50	277.93	286.76
<i>Total, Region</i>	<i>2.51</i>	<i>188.47</i>	<i>856.07</i>	<i>18.20</i>	<i>377.87</i>	<i>441.44</i>

Total oil supply includes crude oil, condensates, natural gas plant liquids, refinery processing gain, and other liquids

(s) = Value is too small for the number of decimal places

-- = No value

Source: U.S. Energy Information Administration

Λεκάνη της Λεβαντίνης:

Το πεδίο Levantine, εκτείνεται στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Κύπρου, Τουρκίας, Συρίας, Ισραήλ (περιλαμβανομένων των εδαφών της Λωρίδας της Γάζας), Αιγύπτου και Λιβάνου. Σημαντική περιοχή όχι μόνο για το Ισραήλ αλλά και για τους ενεργειακούς σχεδιασμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι επιβεβαιωτικές γεωτρήσεις που τρέχουν την περίοδο αυτή στο περιώνυμο οικόπεδο «Αφροδίτη», θα δώσουν πολλές απαντήσεις και για την εν λόγω λεκάνη. Το υπουργείο Ενέργειας του Ισραήλ εκτιμά σημαντικά αποθέματα, ύψους 1.3tcm,⁵⁹ ενώ μελέτη του United States Geological Survey (USGS) για τις περιοχές: Δέλτα του Νείλου, Λεκάνη Λεβαντίνης και θαλάσσια περιοχή Κύπρου, προβλέπει κοιτάσματα με συνολική ποσότητα που ενδεχομένως να αγγίζει τα 335 tcf και 45.9 tcf φυσικού αερίου αντιστοίχως.⁶⁰

⁵⁹ Israel's Ministry of Energy and Water Resources (<http://energy.gov.il/English/>)

⁶⁰ Βλ. A Bruneton, E Konofagos & A Foscolos, "The importance of Eastern Mediterranean gas fields for Greece and the EU", Pytheas Market Focus, 2012, σ. 27

2.2.1.δ. Λίβανος:⁶¹

Ο Λίβανος στηρίζεται σχεδόν καθ' ολοκληρίαν στις εισαγωγές για να καλύψει τις ανάγκες εσωτερικής ζήτησης. Χαρακτηριστικά, το 2010 εισήγαγε 120,000 βαρέλια/ημέρα το οποίο αντιστοιχεί σε άνω του 90% της συνολικής ενεργειακής ζήτησης στο εσωτερικό αυτής. Προμηθεύεται, από το 2009, μικρές ποσότητες φυσικού αερίου, μέσω της σύνδεσής της με τον Arab Gas Pipeline, ενώ προσανατολίζεται να συμμετάσχει και στο project του Islamic Gas Pipeline. Παρόλα αυτά έχει ήδη ανακοινώσει πρόγραμμα εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων της φυσικού αερίου και πετρελαίου. Η κυβέρνηση εκτιμά ότι τα πιθανά κοιτάσματα φυσικού αερίου (offshore) αγγίζουν τα 25tcf. Ωστόσο, εμπόδιο στην ολοκλήρωση της διαδικασίας αποτελεί και η διένεξη με το Ισραήλ για την ΑΟΖ, για έκταση περίπου 300τετρ. μιλίων και στην οποία εκτιμώνται σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου.

2.2.1.ε Συρία:⁶²

Η Συρία παραμένει μία χώρα πλούσια σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Η μέχρι πρότινος παραγωγή πετρελαίου άγγιζε τα 400,000 βαρελιών/ ημέρα (2008-2010). Τα κοιτάσματα πετρελαίου κείνται στην περιοχή ανατολικά με τα σύνορα του Ιράκ, ή στο κέντρο της χώρας της, ανατολικά της πόλης Χομς. Η Συρία διαθέτει και αποθέματα σχιστολιθικού πετρελαίου, το οποίο, σύμφωνα με κυβερνητικές εκτιμήσεις στα τέλη του 2010, αποτιμάται στα 50 δις. Σε ό,τι αφορά τους αγωγούς πετρελαίου, στο εσωτερικό της χώρας υπάρχει ένα καλώς αναπτυγμένο δίκτυο.

Αναφορικά με το φυσικό αέριο, η κατανάλωση αυτού στα τέλη του 2012, ανήλθε στα 8,5 tcf. Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στη Συρία βρίσκονται στο κέντρο και στα ανατολικά της χώρας. Το μεγαλύτερο μέρος του φυσικού της αερίου χρησιμοποιείται για εμπορική και ιδιωτική χρήση. Κρατικές εταιρείες διαχειρίζονται το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής και μεταφοράς αυτού. Μέχρι στιγμής δεν έχει τη δυνατότητα για να εξάγει LNG. Εισάγει μία ποσότητα αερίου από την Αίγυπτο για να καλύψει την εσωτερική ζήτηση μέσω του Αραβικού Αγωγού Αερίου. Το 2009 υπέγραψε Μνημόνιο Συνεργασίας με την Τουρκία, αναφορικά με την κατασκευή παρακλαδίου του Arab Gas Pipeline, από το συριακό έδαφος προς την περιοχή Kilisr

⁶¹ΕΙΑ, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LE>

⁶²ΕΙΑ, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=SY>

της Τουρκίας. Η χώρα έχει συνάψει επίσης ενεργειακές συμφωνίες τόσο με το Αζερμπαϊτζάν, όσο και με το Ιράν και το Ιράκ, ένας παραπάνω λόγος που αναμένεται να διαδραματίσει μείζονα ρόλο στην ευρύτερη περιοχή.

Arab Gas Pipeline. Πηγή: US Energy Information Administration

2.2.1. στ. Τουρκία:

Η Τουρκία είναι χώρα παραγωγός φυσικού αερίου και πετρελαίου.⁶³ Οι εκτιμήσεις (2011) των κοιτασμάτων της ανέρχονται σε 218bcf, με τη μεγαλύτερη παραγωγή να προέρχεται από τα κοιτάσματα της Μαύρης Θάλασσας και με το μεγαλύτερο από αυτά, το Marmara. Αν και τα αποθέματά της δεν είναι τόσο σημαντικά σε σχέση με τις λοιπές υπό εξέταση χώρες, παρόλα αυτά η ενεργειακή στρατηγική της αποτιμάται με θετικό πρόσημο, καθώς έχει εμπλέξει σημαντικές εταιρείες, όπως η BP, Shell.

Ωστόσο, η εγχώρια τουρκική παραγωγή δεν καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες της χώρας σε φυσικό αέριο και έτσι, εισάγει κυρίως από τη Ρωσία, καθώς και τις χώρες της Κασπίας και το Ιράν. Μέσω αγωγών, η Τουρκία εισάγει ρωσικό φυσικό αέριο, είτε μέσω των Βαλκανίων (με τον αγωγό Romania - Bulgaria - Turkey Pipeline), είτε μέσω της Μαύρης Θάλασσας (με τον αγωγό Blue Stream), περί τα 600 bcf φυσικού αερίου ετησίως. Επίσης, ο αγωγός Baku - Tbilisi - Erzurum συνδέει την Τουρκία με το γιγάντιο κοιτάσμα του Αζερμπαϊτζάν, Shah Deniz, στην Κασπία Θάλασσα, έχοντας δυνατότητα συνολικής μεταφοράς 1 tcf φυσικού αερίου σε ετήσια

⁶³ EIA, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TU>

βάση. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως μέσω του αγωγού Iran - Turkey Pipeline, η Άγκυρα έχει τη δυνατότητα, από το 2001, να εισάγει περί τα 49 bcf ιρανικού φυσικού αερίου.

Από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της γείτονος Τουρκίας είναι ότι αποτελεί ήδη σταυροδρόμι στον παγκόσμιο χάρτη μεταφοράς ενεργειακών πόρων. Αγωγοί διασχίζουν τη μεγάλη έκταση της χώρας αυτής, μεταφέροντας υδρογονάνθρακες, πετρέλαιο, από Ανατολή-Δύση, αλλά και από Βορρά προς Νότο, όπως οι: Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) και Baku–Tbilisi–Erzurum, Iraq - Turkey (Kirkuk – Yumurtalik) Crude Oil Pipeline System.⁶⁴

Μέχρι το 2030 εκτιμάται ότι οι καταναλωτικές ανάγκες της Τουρκίας για φυσικό αέριο και πετρέλαιο θα αυξηθούν κατά πολύ, με αποτέλεσμα να μετατραπεί σε κορυφαία χώρα καταναλωτή στην περιοχή. Ακολουθούν οι: Αίγυπτος, Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο.⁶⁵ Αν επαληθευτούν αυτές οι εκτιμήσεις σε συνδυασμό με την ύπαρξη σημαντικών ποσοτήτων υδρογονανθράκων σε Ελλάδα και Κύπρο, τότε αυτό καθαυτό το γεγονός αποτελεί από μόνο του απειλή ασφαλείας για τις δύο αυτές χώρες.

2.3 Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία

Όπως είδαμε, η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης εξαρτάται από την εισαγωγή ενέργειας. Προς τούτο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και θα εξακολουθεί να έχει η περιοχή της ΝΑ Μεσογείου, και δη μετά τις τελευταίες ανακαλύψεις αποθεμάτων σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτό ευλόγως έχει αναπτυχθεί μία ευρω-μεσογειακή συνεργασία στο τρίπτυχο: πολιτική-οικονομία-ενέργεια.

Ο ρόλος των χωρών της ΝΑ Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης είναι σύνθετος. Κάθε χρόνο το 65% των ενεργειακών αναγκών των χωρών της Δυτικής Ευρώπης περνά από τη Μεσόγειο, με τις: Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία και Ισπανία να είναι στις δέκα κορυφαίες χώρες στον κόσμο ως προς την εισαγωγή

⁶⁴Ministry of Foreign Affairs, Turkey <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>

⁶⁵M Hafner et al, *Outlook for oil and gas in Southern and Eastern Mediterranean Countries*, MEDPRO Technical Report No. 18/October, 2012, Σελ. 34 Σελ. 10

πετρελαίου.⁶⁶ Οι εισαγωγές εντός της ΕΕ, επί συνόλου, αυξήθηκαν κατά 29% εντός δεκαετίας (1996-2006).

Έτσι, η ενεργειακή ασφάλεια στο πλαίσιο της Ευρω-Μεσογειακής συνεργασίας έχει τις εξής όψεις:

- 1) ο ρόλος της Μεσογείου ως προμηθευτής ενέργειας στην Ευρώπη
- 2) ο ρόλος της Ευρώπης ως καταναλωτής ενεργειακών πόρων από τις χώρες της ΝΑ Μεσογείου είναι εξαιρετικά σημαντικός για την περιοχή, καθώς η αυξανόμενη κατανάλωση per capita αναμένεται ότι θα ενισχύσει την πολιτική σταθερότητα και ανάπτυξη στην περιοχή.⁶⁷
- 3) η στρατηγική θέση της Μεσογείου ως ενεργειακός κόμβος προς της ΕΕ.

Από τα ανωτέρω γίνεται για ακόμη μια φορά αντιληπτή η στενή συνάφεια της ενέργειας με την ασφάλεια, καθώς σε μια ταραγμένη περιοχή, όπως η ΝΑ Μεσόγειος, ο κίνδυνος της αστάθειας απειλεί την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, που διακαώς επιθυμεί να διασφαλίσει την απρόσκοπτη ροή ενεργειακών πόρων από τη Μεσόγειο.

Η ενεργειακή ασφάλεια στη ΝΑ Μεσόγειο απαιτεί τη διασφάλιση ποσοτήτων ενεργειακών πόρων για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης και επομένως ανάπτυξης των χωρών της περιοχής.

Η ΕΕ στο πλαίσιο της στρατηγικής της για την ενεργειακή ασφάλεια, έχει προσπαθήσει να περιχαρακωθεί απέναντι σε πιθανό κίνδυνο μη προσβασιμότητας σε ενεργειακούς πόρους, με το να εισάγει από διάφορους προμηθευτές το πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Έτσι, εκτός από τη Ρωσία και τις πρώην χώρες της Σοβιετικής Ένωσης, προμηθευτές της είναι η Μέση Ανατολή και η Δυτική Αφρική. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθεί να προλάβει τις όποιες ελλείψεις πιθανόν προκύψουν στο μέλλον σε πετρέλαιο από τη Ρωσία, καθώς αναμένεται ότι η παραγωγή αυτής την επόμενη εικοσαετία θα ελαττωθεί, σε σύγκριση με τις χώρες της Μέσης Ανατολής. Όμως, η πολιτική αστάθεια που παρατηρείται στη Μέση Ανατολή, ειδικά μετά και την Αραβική

⁶⁶North Atlantic Treaty Organisation (NATO) (2011, May 25). "NATO's role in energy security", Available at: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm.

⁶⁷Σε χώρες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης, μελέτες αποδεικνύουν ότι η αύξηση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης, συνδέεται με την ανάπτυξη του ανθρώπου. Βλ. M Weissenbacher, *Sources of Power- How Energy Forges Human History*, Volume One, *The Ages of Foraging, Agriculture, and Coal*, Volume Two, *The Oil Age and Beyond*, Santa Barbara/Denver/Oxford, Praeger/ABC-Clío, 2009

Άνοιξη, οδηγεί την Ευρώπη σε αναζήτηση νέων αγορών, πιο σταθερών και αποτελεσματικών. Έτσι, ο δρόμος της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις αγορές της ΝΑ Μεσογείου φαίνεται να είναι μονόδρομος.

Η ΕΕ για όλους τους προαναφερθέντες λόγους στηρίζει και προωθεί την ευρω-μεσογειακή συνεργασία, αποσκοπώντας σε μια ενοποιημένη ευρω-μεσογειακή ενεργειακή αγορά. Ήδη από το 1995, από τότε που ξεκίνησε η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία (Euro-Mediterranean Partnership, EUROMED),⁶⁸ προηγουμένως γνωστή και ως Διαδικασία της Βαρκελώνης, επιδιώκοντας την οικονομική ενσωμάτωση και τη δημοκρατική αναμόρφωση των όμορων χωρών στα Νότια της Ευρώπης, στη Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή, και σε αυτό υπήρχε πρόβλεψη για ενεργειακή συνεργασία. Έκτοτε σχεδιασμοί για περιφερειακές συνεργασίες για την ενέργεια, χρηματοδοτούμενες μάλιστα υπό την European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), καταδεικνύουν τη σημαντικότητα της Μεσογείου για την ΕΕ.

Πιο αναλυτικά:

- **MED-REG II– Energy regulators:** στηρίζει την ανάπτυξη ενός σύγχρονου και αποτελεσματικού πλαισίου διαχείρισης της ενέργειας με τις χώρες-εταίρους της Μεσογείου και ενδυναμώνει τη συνεργασία με τις ρυθμιστικές αρχές ενέργειας της ΕΕ. Περιλαμβάνει τις χώρες: Αλγερία, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μαρόκο, Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, Συρία, Τυνησία.⁶⁹
- **MED-EMIP - energy cooperation:** πρόκειται για πλατφόρμα διαλόγου επί της ενεργειακής πολιτικής και ανταλλαγής εμπειριών, οδηγώντας σε μία ενισχυμένη Ευρωμεσογειακή συνεργασία, ενοποίηση των ενεργειακών αγορών και βελτίωση της ασφάλειας. Συμμετέχουν οι χώρες: Αλγερία, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μαρόκο, Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, Συρία, Τυνησία και Τουρκία.⁷⁰
- **MED-ENEC II - Energy efficiency in construction:** Ενθαρρύνει την ενεργειακή επάρκεια και τη χρήση της ηλιακής ενέργειας στον κατασκευαστικό

⁶⁸ European Union, External Action, http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm

⁶⁹ ENPI, http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=304&id_type=10

⁷⁰ ENPI http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=26&id_type=10

τομέα, μέσα από πιλοτικά προγράμματα, δημοσιονομικά και οικονομικά όργανα. Συμμετέχουν οι χώρες: Αλγερία, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μαρόκο, Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, Συρία, Τυνησία και Τουρκία.⁷¹

- **Cleaner energy-saving Mediterranean cities:** υποστηρίζει τις προσπάθειες των τοπικών αρχών της ENPI South Mediterranean Partner Countries να ανταποκριθούν όσο το δυνατόν πιο ενεργά στις παρατεταμένες προκλήσεις πολιτικών. Συμμετέχουν οι χώρες: Αλγερία, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μαρόκο, Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, Συρία, Τυνησία.⁷²
- **EAMGM II – Euro-Arab Mashreq Gas Market Project:** υποστηρίζει την ανάπτυξη μίας ενοποιημένης αγοράς αερίου, ώστε να δημιουργήσει μία περιφερειακή αγορά αερίου ως βήμα προς την ενοποίηση της αντίστοιχης ευρωπαϊκής αγοράς. Αίγυπτος, Ιράκ, Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, Τουρκία.⁷³
- **Multi-country cooperation instruments: CBC, NIF, TWINNING, TAIEX, SIGMA:** στηρίζει την αναμόρφωση και την τρέχουσα μεταβατική διαδικασία στις χώρες εταίρους της ΕΕ, διαμέσω αποδεδειγμένα αποτελεσματικών οργάνων, όπως: TAIEX, Twinning, SIGMA, NIF, τα οποία διευκολύνουν την επιβολή των συμφωνιών μεταξύ ΕΕ και κρατών-εταίρων.⁷⁴ Μεταξύ των ζητημάτων συνεργασίας και αυτό της ενέργειας.

Η ΕΕ επιθυμεί, εκτός από τη δημιουργία ευρωμεσογειακού δικτύου φυσικού αερίου και τη δημιουργία ενός ενοποιημένου δικτύου ηλεκτρισμού, που θα περιλαμβάνει τα κράτη μέλη της ΕΕ και τις χώρες της Νοτίας Μεσογείου. Μέσω υποθαλάσσιου HVDC (high-voltage direct current) η ΕΕ επιθυμεί τη δημιουργία «ενός μεσογειακού ενεργειακού δακτυλίου που θα συνδέει την Ευρώπη με τις χώρες

⁷¹ENPI, http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=303&id_type=10

⁷²ENPI, http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=507&id_type=10

⁷³ENPI, http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=302&id_type=10

⁷⁴ENPI, http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=289&id_type=10

της Νότιας Μεσογείου διά της αλληλοσύνδεσης της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου». ⁷⁵

Το 2008, η ΕΕ αντιλαμβανόμενη τις μελλοντικές αυξημένες ανάγκες σε ενέργεια, στρέφεται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Με την πρωτοβουλία “Mediterranean Solar Plan”, στο πλαίσιο της Ευρωμεσογειακής συνεργασίας, η ΕΕ στοχεύει στην εξασφάλιση ανανεώσιμης ενέργειας και στην εξασφάλιση αποθεμάτων ενέργειας από την περιοχή της Μεσογείου μέχρι το 2020. ⁷⁶ Η Κομισιόν, προκειμένου να στηρίξει το σκοπό αυτό, προβαίνει σε οικονομική στήριξη του προγράμματος ευρωμεσογειακής συνεργασίας (Euro-Mediterranean Investment and Partnership (EIB/FEMIP), και Neighbourhood Investment Facility (NI)).

2.4. Η Αραβική άνοιξη και οι επιπτώσεις στην Ενεργειακή Ασφάλεια της ΝΑ Μεσογείου.

Η λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη» ⁷⁷ ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2010. Ο όρος «Αραβική Άνοιξη» χρησιμοποιήθηκε δημοσιογραφικά από το αμερικανικό περιοδικό Foreign Policy, το 2011, για να προσδιορίσει τις λαϊκές εξεγέρσεις στη Μέση Ανατολή, οι οποίες είχαν σκοπό την ανατροπή δικτατορικών καθεστώτων και την αντικατάστασή τους με δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις. Η χρονική στιγμή ευνοούσε τις τότε λαϊκές εξεγέρσεις, καθώς τα χρόνια προβλήματα όπως: αυταρχική άσκηση εξουσίας από διεφθαρμένα καθεστώτα, σε συνδυασμό με τη δημογραφική έκρηξη, την οικονομική ανέχεια και τη διατροφική αύξηση των τιμών οδήγησαν στις αραβικές εξεγέρσεις σε: Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία και Αίγυπτο.

Από την Τυνησία, όπου έγινε η αρχή, ως και τη σημερινή κατάσταση σε Αίγυπτο και Συρία, η δημοκρατία τελικά δεν αποκαταστάθηκε. Τουναντίον περιοχές όπως η

⁷⁵ Medring Update Volume 1, *Overview of the power systems of the Mediterranean basin*, MED EMIP, April 2010, sel. 7, http://ec.europa.eu/energy/international/studies/doc/2010_04_medring_vol1.pdf

⁷⁶ European Commission http://ec.europa.eu/europeaid/what/energy/policies/southern-neighbourhood/msp_en.htm

⁷⁷ Για μια εκτενή ανάλυση, βλ.: Η Ι.Κουσκουβέλης, Σ. Ν. Λίτσας, Ν. Ραπτόπουλος και Κ. Κυριακίδης, *Η Αραβική Άνοιξη, Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*, επιμ. Ηλ.Ι. Κουσκουβέλης, Εργαστήριο Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης -1-, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2012

Αίγυπτος, χώρα που αποτελεί κρίσιμο κόμβο της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή και ουσιώδες μέρος της εξισώσεως «Αραβικά κράτη – Δύση – Ισραήλ», βιώνει εμφύλια διαμάχη και εξαιρετικά ασταθή πολιτική κατάσταση. Ο μέχρι στιγμής απολογισμός της αραβικής λαϊκής εξεγέρσεως είναι η πτώση των καθεστώτων και η πολιτική αστάθεια σε Τυνησία, Λιβύη, Αίγυπτο, Υεμένη, Μπαχρέιν.

Αναλυτές εκτιμούν ότι οι αραβικές εξεγέρσεις υπήρξαν αυθόρμητες και μη καθοδηγούμενες από συγκεκριμένες πολιτικές ή θρησκευτικές δυνάμεις, με αιτήματα πολιτικοκοινωνικής φύσεως (περισσότερη δημοκρατία και ελευθερίες, αντιμετώπιση της ανεργίας και της φτώχειας). Άλλωστε, η έκβαση των πραγμάτων αποδεικνύει ότι δεν υπήρχε σχέδιο. Διαφορετικές συνθήκες παράγουν διαφορετικό αποτέλεσμα. Στην Τυνησία οι ένοπλες δυνάμεις εγκατέλειψαν τον δικτάτορα και αμέσως μετά αποσύρθηκαν από το πολιτικό σκηνικό. Στην Αίγυπτο συνέβη το αντίθετο: δύο φορές επενέβη ο στρατός για να απομακρύνει τον ηγέτη της χώρας, έπειτα από λαϊκές διαδηλώσεις. Στη Λιβύη, προκειμένου να ανατραπούν οι ισορροπίες, χρειάστηκε η επέμβαση των δυτικών δυνάμεων για να φθάσουμε στην πτώση του Μοαμάρ Καντάφι.⁷⁸

Η αραβική άνοιξη έφερε μαζί της το στοιχείο του Ισλάμ και δη σε έντονο βαθμό. Στην Τυνησία δεν μπόρεσαν να κυβερνήσουν μόνοι τους, στην Αίγυπτο κυβέρνησαν αυταρχικά, ώσπου ο στρατός τους ανέτρεψε. Ο Ισλαμικός Φονταμενταλισμός, επομένως, κατά περιπτώσεις ενδυναμώθηκε και η περίπτωση της Αιγύπτου (αναρχία-άνοδος Ισλάμ-πτώση-αναρχία-στρατός) αναμφίβολα δημιουργεί προβληματισμό για το μέλλον όλης της περιοχής και για το που τελικά θα καταλήξει η αραβική άνοιξη.

Οι εξελίξεις στη Συρία για την επικείμενη ή μη επίθεση της Δύσης, δεν μπορεί παρά να προκαλούν έντονη ανησυχία για το μέλλον. Οι σώφρονες της Δύσης ανησυχούν για τη διάδοχη πολιτική κατάσταση, αφού η περίπτωση της Αιγύπτου και των σποραδικών διαδηλώσεων στην Τυνησία, στο Μπαχρέιν, αποδεικνύουν ότι τα πράγματα ενδέχεται να πάρουν εκρηκτικές διαστάσεις σε μία περιοχή του άμεσου ενδιαφέροντος της Δύσης και με κίνδυνο προκλήσεων συστημικών αλλαγών, αφού:

- Η Αίγυπτος συνδέεται άμεσα με τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή της Μ. Ανατολής. Τα πρόσφατα γεγονότα στη διώρυγα του Σουέζ,⁷⁹ μέσω της οποίας διακινείται το 8% περίπου του παγκοσμίου εμπορίου, οδήγησαν στη λήψη στρατιωτικών μέτρων από πλευράς Αιγύπτου. Αυτό καθεαυτό καταδεικνύει τη σημαντικότητα της σταθερότητας στην Αίγυπτο.

⁷⁸ «Τέσσερα διδάγματα της Αραβικής Άνοιξης», απολογισμός του BBC, στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=521890>

⁷⁹ ΤΑ ΝΕΑ, <http://www.tanea.gr/news/world/article/5038786/synagermos-sto-soyez/>

- Τα αραβικά κράτη της Β. Αφρικής (Αλγερία, Λιβύη, Αίγυπτος) αποτελούν τους τροφοδότες ενέργειας της Ευρώπης. Επομένως, η Δύση οφείλει να πράξει προς την κατεύθυνση της επικράτησης της ειρήνης και της σταθερότητας, ώστε να μην απειληθεί η ενεργειακή της ασφάλεια.
- Τυχόν επικράτηση του ακραίου Ισλάμ σε αριθμό αραβικών χωρών, θα επιτείνει το πρόβλημα της τρομοκρατίας και της μεταναστεύσεως στη Δύση και ιδιαίτερα στην Ευρώπη και στις χώρες του Νότου. Επιπτώσεις ενδεχομένως να αντιμετωπίσει στην ασφάλεια του το Ισραήλ, αλλά και τα ευρύτερα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή. *Ωστόσο, εάν τα αραβικά καθεστώτα, δημοκρατικά ή μη, ανταποκριθούν στις στοιχειώδεις ανάγκες του λαού – εάν ευημερήσουν οι αριθμοί και οι άνθρωποι – τα χειρότερα μπορούν να αποφευχθούν δημιουργώντας προϋποθέσεις για πολιτικούς συμβιβασμούς και λύσεις. Εάν όχι, η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη δεν θα είναι παρά μόνο ο πρώτος κύκλος ατέρμονων συγκρούσεων οι οποίες αναπόφευκτα θα συμπαρασύρουν ολόκληρη την περιοχή.*⁸⁰

Συμπερασματικά, το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης συνεχίζει να απασχολεί και να προβληματίζει. Πέρασαν δυόμισι χρόνια από τότε και οι εξελίξεις καταδεικνύουν ότι η λαϊκή δυσaréσκεια μπορεί να ανοίγει το δρόμο προς ανατρεπτικές διαδικασίες, δεν μπορεί όμως να οδηγήσει κατ' ανάγκη σε δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης. Στην Τυνησία η εξέγερση έφερε τους ισλαμιστές στην εξουσία, που συνεχίζουν με σοβαρά προβλήματα. Στη Λιβύη η εξέγερση προκάλεσε διεθνή στρατιωτική επέμβαση που επέφερε χάος και αβεβαιότητα. Στη Συρία, η αδυναμία μίας διεθνούς επέμβασης έδωσε παράταση στην κρίση με τη μορφή εμφυλίου πολέμου, με τους ισλαμιστές-σαλαφιστές να παίζουν τον κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια ανατροπής του καθεστώτος Άσαντ. Στην δε Αίγυπτο η κατάσταση πήρε διαστάσεις εμφυλίου πολέμου και το μέλλον καθίσταται απρόβλεπτο. Αποτέλεσμα όλων των ανωτέρω, η επικράτηση ενός κλίματος ρευστότητας, πολιτικής αστάθειας και δεδομένης αβεβαιότητας.

Η καταστροφή που έχουν υποστεί οι χώρες της Αραβικής Άνοιξης στον τομέα της ενέργειας, έχουν επιπτώσεις όχι μόνο στη δική τους ενεργειακή ασφάλεια, αλλά και

⁸⁰Μ Ευρυβιάδης, «η Αίγυπτος και οι Άραβες», στο <http://mignatiou.com/?p=8729#ixzz2efYyu2v7>

στην ενεργειακή ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής και κυρίως της Ευρώπης, καθώς, όπως είδαμε, η ίδια η ΕΕ αλλά και τα κράτη μέλη μεμονωμένα προωθούν την Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία. Αυτή λοιπόν η δυσάρεστη για όλους κατάσταση μπορεί να ανατραπεί μόνο μέσα από την αίσθηση του αμοιβαίου συμφέροντος.

Η αύξηση της περιφερειακής σταθερότητας, η άμβλυνση των εθνικών, πολιτικών και θρησκευτικών διαφορών μπορεί να καταπολεμηθεί μέσα από μία σύμπλευση συμφερόντων. Η δημιουργία και προώθηση συνεργασιών, όπως αυτή της Κύπρου με το Ισραήλ, δύναται να δημιουργήσει ένα συνεργατικό κλίμα, αποσκοπούν στην ευημερία. Μέσα από την κατανόηση του ότι οι συνεργασίες στην Ανατολική Μεσόγειο συνεισφέρουν στην ανάπτυξη ενός εκάστου περισσότερο από το να ακολουθήσουν το μοναχικό δρόμο, είναι εφικτή όχι μόνο η καλυτέρευση του επιπέδου (οικονομικού, κοινωνικού) κάθε εμπλεκομένου, αλλά και η επίτευξη μιας ειρηνικής συνεργασίας και συμβίωσης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Το τρίτο μέρος της παρούσας εστιάζει στον ρόλο της Ελλάδας και της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο. Αφού στο πρώτο μέρος έγινε εκτενής αναφορά στις έννοιες ενέργεια, ενεργειακή ασφάλεια και στο πώς επιδρά στην ασφάλεια του κράτους η ενέργεια, στο δεύτερο παρουσιάστηκε η υπό εξέταση περιοχή αναφορικά με το ρόλο που διαδραματίζουν και δύνανται μελλοντικά στην περιοχή της Μεσογείου. Τα κράτη της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου, όπως είδαμε είναι σημαντικά όχι μόνο για την περιοχή που κείνται, αλλά και για την Ευρωπαϊκή Ήπειρο, καθότι ενεργειακές σχέσεις τα συνδέουν με τα κράτη-μέλη, αλλά και η ίδια η Ένωση επιδιώκει μία στενότερη ευρω-μεσογειακή συνεργασία. Όμως, η περίπτωση της εξελισσόμενης Αραβικής Άνοιξης αποδεικνύει και τα μελανά σημεία στην ενεργειακή ασφάλεια τόσο των κρατών-παραγωγών ενέργειας, όσο και για την ΕΕ. Έτσι, στο σημείο αυτό επιβάλλεται να εξεταστούν οι περιπτώσεις της Ελλάδας και της Κύπρου ως προς τον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν στην ενεργειακή ασφάλεια, ως παράγοντες σταθερότητας.

3. Εισαγωγικά

Οι εξελίξεις στον χώρο της Μεσογείου, οι αλλαγές στα υποσυστήματα, η ανάγκη των ισχυρών παραγόντων του διεθνούς συστήματος (ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ, Κίνα) και η επιθυμία για επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας, διαμορφώνουν ένα νέο σκηνικό. Παράλληλα, η ρευστότητα στο τρίγωνο Βαλκανίων - Μέσης Ανατολής - Καυκάσου σε συνδυασμό με την ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων στην Αν. Μεσόγειο, δημιουργούν ευκαιρίες, προκλήσεις αλλά και δυνατότητες για εκμετάλλευση αυτών από το δίπολο Ελλάδας - Κύπρου. Συναφώς, το διεθνές περιβάλλον προσφέρει ευκαιρίες για ενίσχυση του ρόλου των Ελλάδας και Κύπρου, ως παράγοντες σταθερότητας σε ένα ασταθές και μη αξιόπιστο περιβάλλον. Οι ευκαιρίες αυτές συνδέονται με τη στρατηγική τους θέση αλλά και με τη μετατόπιση του βασικού προσανατολισμού της διεθνούς ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, Μέση Ανατολή

και Αραβικό Κόσμο. Το ερώτημα, λοιπόν, που γεννάται είναι πώς τα δύο όμαιμα και ομόεθνα κράτη θα αξιοποιήσουν τη συγκυρία, παρά τη δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει, ώστε να αυξήσουν την ισχύ τους και να καταστούν αξιόπιστοι παίκτες στη διεθνή αρένα.

3.1 Η περίπτωση της Ελλάδας

Αναμφίβολα η Ελλάδα βρίσκεται σε στρατηγική θέση τόσο για την Ανατολική Μεσόγειο όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η κομβική θέση που κατέχει δηλούται από το γεγονός ότι σημαντικά σημεία για τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου είναι οι περιοχές: τα Στενά Βοσπόρου - Ελλησπόντου, το Αιγαίο πέλαγος με την Κρήτη και την νήσο Κύπρο. Καθίσταται έτσι μοναδικός κυρίαρχος στην Ανατολική Μεσόγειο και ελέγχει τις θαλάσσιες επικοινωνίες από και προς τον Εύξεινο Πόντο, την Ερυθρά θάλασσα και την Κεντρική και Δυτική Μεσόγειο. Μετά την είσοδο και της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο έλεγχος των προαναφερθέντων πυλώνων, του Αιγαίου - Κρήτης και της Κύπρου έχει περιέλθει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, νοούμενης ως ενιαίας πολιτικής οντότητας, γεγονός που αυξάνει κατά πολύ τις ευρωπαϊκές στρατηγικές δυνατότητες.⁸¹ Με δεδομένο το γεγονός ότι η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, έχει αποκτήσει βαρύνουσα σημασία, η Μεσόγειος και το Αιγαίο Πέλαγος αποκτούν ειδικό βάρος. Η σπουδαιότητά τους γίνεται εύκολα κατανοητή, αν λάβει κανείς υπόψη ότι μέσω της Μεσογείου διακινείται το μεγαλύτερο μέρος των ενεργειακών πόρων στον κόσμο, κυρίως σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Από τη θαλάσσια αυτή λεκάνη είτε μέσω αγωγών είτε μέσω πετρελαιοφόρων πλοίων, διέρχεται το σύνολο των ενεργειακών τόσο του Περσικού Κόλπου όσο και της Κασπίας θάλασσας και της Ρωσίας, τον μεγαλύτερο ενεργειακό ευρωπαϊκό εταίρο.⁸² Σύμφωνα με τις υπάρχουσες εκτιμήσεις, από τον Ελλήσποντο και το Αιγαίο μεταφέρονται προς τις ανεπτυγμένες χώρες 2,4

⁸¹Εκτός από τα κοιτάσματα πετρελαίου που εικάζεται ότι βρίσκονται στη Μεσόγειο, οι υπό κατασκευή αγωγοί φυσικού αερίου που θα διασχίσουν τη θαλάσσια αυτή περιοχή, καθιστούν την στρατηγική αξία της ευρύτερης περιοχής ακόμη μεγαλύτερη. Επιπρόσθετα, τα πετρέλαια του Καυκάσου και της Κασπίας με όποιο τρόπο τελικά προωθηθούν στην Ευρώπη κατά κάποιο τρόπο θα διασχίζουν τις ανατολικές Μεσογειακές ακτές. Βλ. Γ. Παρασκευάς, "Ελλάς - Κύπρος - Τουρκία. Μια σύγχρονη Γεωπολιτική Επισκόπηση", ηλεκτρονικό έντυπο Συνδέσμου Επιτελών Εθνικής Αμύνης, 4 Νοεμβρίου 2005

⁸²Θ. Ντόκος και Φ. Πιέρρος, «Η Μεσόγειος προς τον 21^ο Αιώνα. Η Θέση της Ελλάδας», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 70επ.

εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου ημερησίως.⁸³ Μια από τις σημαντικότερες διόδους τροφοδοσίας της Δύσης από ρωσικές πρώτες ύλες και ενεργειακούς πόρους είναι η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, όπου η Ρωσία διαθέτει σημαντικά λιμάνια και από εκεί μέσω των στενών του Βοσπόρου και της Προποντίδας, τις διοχετεύει στην Ευρώπη. Όμως, καθώς οι παρευξείνιες χώρες διατηρούν τις δικές τους φιλοδοξίες επί του σημαντικού αυτού κόμβου ενέργειας, και επιθυμούν όχι μόνο να γίνουν οι ίδιες διαμετακομιστικοί κόμβοι πετρελαίου και φυσικού αερίου αλλά και να αυξήσουν το ποσοστό τους επί της ενεργειακής πίτας των υδρογονανθράκων στην περιοχή, αυτό μεταφράζεται ως πιθανές διενέξεις σε αυτήν την τόσο σημαντική περιοχή για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης και κυρίως της ΝΑ Ευρώπης.⁸⁴ Εκ των ανωτέρω καθίσταται ολοφάνερο το σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η Ελλάδα στην ευρύτερη περιοχή αλλά κυρίως στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.

3.1.1. Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη

Ο ανταγωνισμός στον τομέα της ενέργειας μεταξύ ΗΠΑ, Ρωσίας και Ε.Ε. είναι φανερότατος, ιδιαίτερα στον τομέα του φυσικού αερίου. Οι σχεδιασμοί που κατά καιρούς γίνονται για τη διέλευση των αγωγών (Nabucco, TGI, TAP) αποσκοπούν στο να παρακάμψουν τη Ρωσία, αφού θα τροφοδοτήσουν την Ευρώπη με αέριο από τις χώρες της Κασπίας και όχι με ρωσικό. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που οι σχετικοί ενεργειακοί σχεδιασμοί ενθέρμως υποστηρίζονται από τις ΗΠΑ.

Απέναντι στους δυτικούς ενεργειακούς σχεδιασμούς, η Ρωσία, ως ορθολογικός δρων, δεν μένει άπραγη. Ο Νότιος αγωγός είναι η απάντηση της Ρωσίας στο Ναμπούκο. Αν και εκτιμάται ότι δεν ενεργούν ανταγωνιστικά αλλά συμπληρωματικά και, με τελικό αποτέλεσμα, η ύπαρξη και των δύο αγωγών να συμβάλει στην ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, παρόλα αυτά οι πρόσφατες κινήσεις της Ρωσίας με χώρες στην περιφέρεια της Ελλάδος, προμηνύουν καταστάσεις ανταγωνιστικές.⁸⁵ Ο Ρώσος πρόεδρος, Βλαντιμίρ Πούτιν, επιβεβαίωσε στην πρόσφατη σύνοδο κορυφής ΕΕ-Ρωσίας ότι η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου South Stream θα ξεκινήσει στα τέλη του 2013 και προβλέπεται ότι σε 1,5 – 2

⁸³“World Oil Transit Chokepoints”, <http://www.eia.doe.gov>, Ιαν. 2008

⁸⁴Oil & Gas Journal, <http://www.ogj.com/articles/print/volume-107/issue-45/transportation/black-sea-region-stands.html>

⁸⁵http://www.enikos.gr/international/161494,Ypografoyn_gia_ton_agwgo_South_Stream.html

χρόνια το έργο της σύνδεσης των προβλεπόμενων υποδομών θα έχει αποπερατωθεί.⁸⁶ Ο αγωγός αυτός συνεχίζει να βάζει τη Ρωσία στο ενεργειακό παιχνίδι με την ΕΕ. Υπενθυμίζεται ότι παλιότερα και η Ελλάδα είχε υπογράψει για τη συμμετοχή της στον εν λόγω αγωγό.⁸⁷

Όπως επανειλημμένα έχει ειπωθεί, η Ελλάδα βρίσκεται σε μία θέση στρατηγικής σημασίας: Νότια Ευρώπη, Βαλκάνια, Νότια Μεσόγειος. Έχει όλα τα εχέγγυα προκειμένου να διαδραματίσει έναν σημαντικότερο ρόλο στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, μιας που η περιρρέουσα αστάθεια της προσδίδει ακόμα ένα πλεονέκτημα ως πόλο σταθερότητας και αξιόπιστο εταίρο. Παρόλα αυτά, οι κινήσεις της Ελλάδας φανερώνουν όχι μόνο απουσία Υψηλής Στρατηγικής αλλά και έλλειψη οποιουδήποτε σχεδιασμού και ως προς τη δική της ενεργειακή ασφάλεια αλλά και ως προς το ρόλο που θέλει η ίδια να διαδραματίσει.

Πιο συγκεκριμένα, κατά καιρούς η πολιτική ηγεσία τούτου του τόπου προβαίνει σε διάφορους σχεδιασμούς. Είδαμε προηγουμένως την εμπλοκή της Ελλάδος στον αγωγό South Stream, ο οποίος έληξε άδοξα με ανακοίνωση της Gazprom περί «χαμηλών καταναλώσεων»⁸⁸ στην περιοχή της Ελλάδας, την οποία τελικά παρακάμπτει και περνάει από τα Σκόπια.⁸⁹ Η ίδια κατάσταση και με τον περίφημο ITGI,⁹⁰ αγωγό που φέρει αέριο μέσω Τουρκίας. Ένας από τους κινδύνους

⁸⁶Το έργο του αγωγού South Stream, μαζί με αυτό του δίδυμου αγωγού του, του North Stream, αποτελεί το κλειδί της στρατηγικής της Ρωσίας για τη διατήρηση του απόλυτα ασφαλούς ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης, με ζητούμενο τη θωράκιση των ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου από τους κινδύνους που τυχόν θα δημιουργηθούν λόγω μεταστροφών των πολιτικών στις χώρες διέλευσης. Ο South Stream έγινε στόχος έντονων παιχνιδιών, που κατευθύνθηκαν από τις Βρυξέλλες και την Ουάσιγκτον, των οποίων η “ανάγνωση” της ενεργειακής ασφάλειας κυριαρχείται από ανησυχίες σχετικά με την προβαλλόμενη υπερβολική εξάρτηση από τη Ρωσία. Για να μειώσει την εξάρτηση της ΕΕ από τη Μόσχα, το 2003 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιδότησε μια έρευνα για να εξετάσει τη σκοπιμότητα της κατασκευής του αμερικανοϊσραηλινών συμφερόντων αγωγού Nabucco.

⁸⁷Η Ελλάδα υπέγραψε στις 29 Απριλίου 2008 συμφωνία με ισχύ 30 χρόνια για συμμετοχή στον Νότιο αγωγό. Καθίσταται έτσι δίοδος ενεργείας, προμηθεύεται επαρκές Φ/Α και εξοικονομεί χρήματα από τα τέλη διελεύσεώς του από το έδαφος της. Η υπογραφή της ελληνορωσικής συμφωνίας φαίνεται ότι ενόχλησε τις ΗΠΑ, οι οποίες πιέζουν για μείωση της εξάρτησης από το ρωσικό αέριο, ώστε να περιορίσουν την επιρροή της Μόσχας στην Ε.Ε. και προβάλλουν το Αζερμπαϊτζάν ως εναλλακτική πηγή προμήθειας φυσικού αερίου. Η απάντηση της Ελλάδος στους ισχυρισμούς ότι τώρα η Ελλάδα εξαρτάται ενεργειακά από τη Ρωσία ήταν ότι επιπλέον θα προμηθεύεται Φ/Α και από το Αζερμπαϊτζάν (TGI) και υγρό ΦΑ από την Αλγερία, αλλά και με προοπτική και από άλλες διάφορες πηγές ενέργειας. Η ΕΕ δίδει πράσινο φως για τη συμμετοχή της Ελλάδας στο Νότιο αγωγό, αφού στόχος της ΕΕ είναι η εξυπηρέτηση της ενεργειακής ασφάλειας με τη συμπληρωματικότητα και την ποικιλία των αγωγών και με τη διαφοροποίηση προμήθειας ΦΑ από διάφορες πηγές. Η ΕΕ δε, θέλει να αποθαρρύνει τα κράτη-μέλη, που υποστηρίζουν τον Ναμπούκο αγωγό και γι’ αυτό συγχρηματοδοτεί αυτόν τον αγωγό, ο οποίος αντιμετωπίζει προβλήματα κυρίως οικονομικής φύσεως αλλά, κατά ισχυρισμούς άλλων, και ανεπάρκειας ΦΑ από Αζερμπαϊτζάν.

⁸⁸<http://www.econews.gr/2012/11/12/south-stream-ellada/>

⁸⁹<http://www.south-stream.info/en/pipeline/route/>

⁹⁰Τον Φεβρουάριο του 2012 ο ITGI τέθηκε οριστικά εκτός παιχνιδιού, με απόφαση της κοινοπραξίας που διαχειρίζεται το κοίτασμα Shah Deniz (BP, Statoil, Socar, κ.α.) γιατί κρίθηκε

που είχε επισημανθεί ήταν αυτός της αύξησης της εξάρτησης της χώρας από την Τουρκία.

Η πολύκροτη υπόθεση του αγωγού πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη είχε επίσης άδοξο τέλος. Στις 15 Μαρτίου 2007 υπογράφηκε στην Αθήνα η συμφωνία συνεργασίας Ρωσίας-Βουλγαρίας-Ελλάδας, η οποία ορίζει τη σύσταση Διεθνούς Εταιρίας που θα αναλάμβανε την κατασκευή και διαχείριση του πετρελαϊκού αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη.⁹¹ Ο παραπάνω αγωγός εντασσόταν στο γενικότερο σχέδιο μεταφοράς των πετρελαίων της Κασπίας στις δυτικές αγορές Σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, ο αγωγός αυτός επέτρεπε στη Ρωσία να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο όχι μόνο στα Βαλκάνια αλλά και στην ενεργειακή τροφοδότηση ολόκληρης της Δύσης. Η Ρωσία αναδεικνύετο σε καθοριστικό παράγοντα των εξελίξεων στη ΝΑ Ευρώπη, και αποκτούσε διέξοδο στη Μεσόγειο, παρακάμπτοντας την Τουρκία. Τον Δεκέμβριο του 2011 η Βουλγαρία προβαίνει σε μονομερή καταγγελία της συμφωνίας του 2007.⁹²

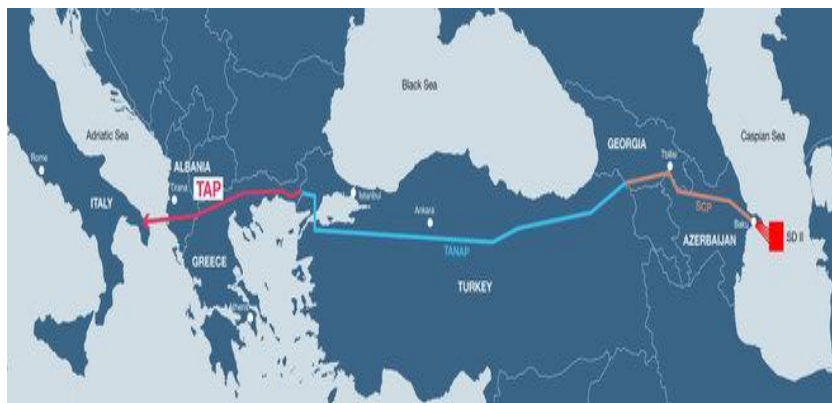
Σήμερα, μετά τις ανωτέρω ακυρωθείσες συμφωνίες, η Ελλάδα ξαναμπάνει στον ενεργειακό χάρτη με καλούς οίονους. Η πρόσφατη απόφαση διέλευσης του αγωγού TAP μέσω Ελλάδας, απορρίπτοντας συγχρόνως τον ανταγωνιστικό Nabucco West, αποτελεί μία πρώτης τάξεως ευκαιρία να δείξει ότι μπορεί και θέλει να διαδραματίσει έναν σοβαρό ρόλο στην περιοχή.

ανεπαρκής από την κοινοπραξία για τις ανάγκες μεταφοράς του αερίου. Έκτοτε η ελληνική πλευρά είχε εστιάσει τη συνολική προσοχή και προσπάθειά της στην κατοχύρωση της μεταφοράς του αζέρικου αερίου μέσω του TAP, όπως και έγινε, προβάλλοντας τα εμπορικής και τεχνικής φύσης πλεονεκτήματά του και επισπεύδοντας σημαντικά τις απαραίτητες διαδικασίες αδειοδότησης.

⁹¹Ο αγωγός Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης εμφανίζεται ως ο ανταγωνιστής του αγωγού AMBO· υπολογιζόταν ότι θα μετέφερε ετησίως 35-50 εκατομμύρια τόνους πετρελαίου που θα έφταναν στο Μπουργκάς με τάνκερς, τα οποία θα ξεκινούσαν από τα ρωσικά λιμάνια του Νοβοροσίσκ και Τουάπσε στη Μαύρη θάλασσα. Οι εκτιμήσεις έδιναν πολλά και σημαντικά οφέλη όπως: η εξασφάλιση των εδαφών διέλευσης του αγωγού από τα κράτη που έχουν επενδυμένα συμφέροντα, μεγαλύτερη ασφάλεια εφοδιασμού, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ανάπτυξη της Δυτικής Θράκης, αναβάθμιση του λιμανιού της Αλεξανδρούπολης και της σιδηροδρομικής σύνδεσης Αλεξανδρούπολης-Ορμένιου και από εκεί με το Μπουργκάς, δυνατότητα συμπληρωματικής κατασκευής αγωγού οπτικών ινών και σύνδεση της Αλεξανδρούπολης με τα δίκτυα των παρευξινίων χωρών, σημαντικότερα οφέλη για την ελληνόκτητη εμπορική ναυτιλία που αντιπροσωπεύει το 16% της παγκόσμιας μεταφορικής ικανότητας (dw), έσοδα για την κοινοπραξία από τα διόδια πετρελαίου. Για περισσότερα: Μ. Λ. Μυριάνθης, «Η Θράκη ως ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο :Προβλήματα και προοπτικές» Εκδ. Ινστιτούτο Διεθνών και Οικονομικών Σχέσεων , τομ. 4, τευχ. 1., Ιουν. 1998) «Οι πρόσφατες εξελίξεις στο ζήτημα των πετρελαίων της Κεντρικής Ασίας και οι επιπτώσεις τους στις ελληνοτουρκικές σχέσεις», Ε21, , <http://www.e21.gr/articles/full.asp?articleID=146>

⁹²<http://www.econews.gr/2012/01/03/xatzidakis-energeiakoi-agwgoi/>

3.1.2. Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη: Ο αγωγός TAP

Το έργο του TAP ανακοινώθηκε για πρώτη φορά το 2003 από την ελβετική εταιρεία ενέργειας, EGL Group (που τώρα ονομάζεται Αχρο). Η μελέτη σκοπιμότητας ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 2006 και τότε ερευνήθηκαν δύο επιλογές: μια βόρεια διαδρομή μέσω Βουλγαρίας, της ΠΓΔΜ και της Αλβανίας, και μια νότια διαδρομή μέσα από την Ελλάδα και την Αλβανία, η οποία τελικά θεωρήθηκε ότι είναι πιο εφικτή. Τον Ιούνιο του 2008, η εταιρεία του έργου κατέθεσε αίτημα προς τις ελληνικές αρχές για να οικοδομηθεί ένα τμήμα του αγωγού 200 χιλιομέτρων από τη Θεσσαλονίκη προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Τον Αύγουστο του 2012, κοινοπραξία εταίρων BP, SOCAR και Total SA, υπέγραψε συμφωνία με τους μετόχους του TAP προκειμένου να χρηματοδοτήσουν το 50% του έργου. Στις 22 Νοεμβρίου 2012, η κοινοπραξία TAP και Trans-Anatolian, αγωγού φυσικού αερίου υπέγραψαν ένα μνημόνιο κατανόησης που καθορίζει το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των δύο μερών, ενώ στις 28 Σεπτεμβρίου 2012, η Αλβανία, η Ελλάδα και η Ιταλία επιβεβαίωσαν την πολιτική υποστήριξή τους για τον αγωγό, με την υπογραφή ενός μνημονίου κατανόησης.⁹³ Τον Ιούνιο του 2013 η συμφωνία «κλείδωσε» οριστικά υπέρ της Ελλάδας.

Εκτός από τα πολιτικά οφέλη που αποκομίζει η Ελλάς και τα οποία αναλύονται παρακάτω, σε μία δύσκολη οικονομική συγκυρία, σημαντικότερα είναι και τα οικονομικά οφέλη, όπως: ο TAP υπολογίζεται ως επένδυση στη χώρα μας των 1,5 δισ. ευρώ και θα δημιουργήσει 2.000 άμεσες και 10.000 έμμεσες θέσεις εργασίας. Επίσης, ενδεχομένως να επιτευχθεί μείωση της τιμής του ΦΑ στην Ελλάδα. Ως γνωστόν η χώρα μας συγκαταλέγεται μεταξύ των πελατών της Gazprom που

⁹³ Πρώτο Θέμα, <http://www.protothema.gr/economy/article/289657/poios-einai-o-agogos-tar/>

«ψωνίζουν» ακριβά το καύσιμο, επιβαρύνοντας έτσι τον ιδιωτικό και κρατικό προϋπολογισμό.

Το αζέρικο κοίτασμα Shah Deniz II στην Κασπία, ένα από τα μεγαλύτερα παγκοσμίως, αναμένεται να τροφοδοτεί ετησίως με 6 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αερίου την Τουρκία και με 10 δισ. την Ευρώπη. Ο αγωγός TAP ξεκινά από τα ελληνοτουρκικά σύνορα, διασχίζει τη Βόρεια Ελλάδα και την Αλβανία και περνά απέναντι στην Ιταλία. Στην κοινοπραξία του αγωγού μετέχουν η ελβετική Axpo (42,5%), η νορβηγική Statoil (42,5%) και η γερμανική E.ON Ruhrgas (15%).⁹⁴ Η επιλογή του αγωγού TAP αντί του ανταγωνιστικού Nabucco West, αποτελεί μία πρώτη απτή επιτυχία της ελληνικής προσπάθειας να ενταχθεί στον ενεργειακό χάρτη, ειδικά μετά τις προηγούμενες προσπάθειες που κατέληξαν σε ναυάγιο. Η επιλογή μάλιστα της Ελλάδος χαίρει και της Δυτικής υποστηρίξεως (ΕΕ, πρωτίστως, και ΗΠΑ) και έτσι η Ελλάδα γίνεται μέλος των σχεδιασμών της ΕΕ για την ενεργειακή ασφάλεια αυτής.

Ο Αδριατικός Αγωγός φυσικού αερίου υποστηρίζει την Ευρώπη στην προσπάθεια της να πετύχει τους στρατηγικούς στόχους της διασφάλισης πρόσθετων προμηθειών αερίου και της κάλυψης αυξανόμενων ενεργειακών αναγκών. Ο TAP παρέχει μία ρεαλιστική λύση με τη μορφή μίας εναλλακτικής μεταφορικής οδού που θα ανοίξει το Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου. Θα χαράζει τη συντομότερη διαδρομή διαμετακόμισης αερίου σε σύγκριση με όλα τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά έργα αγωγών που υποστηρίζονται σήμερα από την Ευρώπη στο πλαίσιο του Νοτίου Διαδρόμου. Ο όρος *Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου* χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να περιγράψει σχεδιαζόμενα έργα υποδομών τα οποία θα μεταφέρουν αέριο στην Ευρώπη από πηγές της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής, με σκοπό να ενισχύσουν την ασφάλεια του εφοδιασμού της. Οι νέοι αυτοί αγωγοί φυσικού αερίου θα διαμορφώσουν ένα νέο και εναλλακτικό διάδρομο παροχής φυσικού αερίου στην Ευρώπη που θα προστεθεί στους υφιστάμενους διαδρόμους οι οποίοι ξεκινούν από τη Ρωσία, την Αφρική και τη Βόρεια Θάλασσα. Ο Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου θα αποτελεί μία από τις πιο σύνθετες αλυσίδες αξίας φυσικού αερίου που κατασκευάστηκαν ποτέ, αποτελούμενος από μεγάλο αριθμό ενεργειακών έργων συνολικής επένδυσης 45 δισ. δολαρίων. Θα περιλαμβάνει τουλάχιστον έξι τμήματα: το έργο των φρεατίων στην Κασπία, τις θαλάσσιες πλατφόρμες και εγκαταστάσεις,

⁹⁴ Μιχάλης Γλυνατίου, <http://mignatiou.com/2013/06/%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%B5-%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-tap-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CF%89-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82-%CE%B7/#ixzz2XLvluWvu>

την επέκταση στον τερματικό σταθμό του Sangachal και τα τρία έργα αγωγών σε Αζερμπαϊτζάν/Γεωργία (SCP), Τουρκία (TANAP) και Ευρώπη (TAP).⁹⁵ Κατά τις ΗΠΑ, η «επιλογή του TAP ως το μέσο για τη σύνδεση αερίου από την Κασπία προς την Ευρώπη είναι άλλο ένα σημαντικό βήμα στη διαδικασία της προώθησης της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης και της προώθησης του ανταγωνισμού στην προμήθεια ενεργειακών πόρων. Ενώ ο Νότιος αγωγός Φυσικού Αερίου επικεντρώνεται στις προμήθειες προς την Ευρώπη, αποτελεί επίσης μια σημαντική συμβολή στην παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Φέρνοντας φυσικό αέριο της Κασπίας στις διεθνείς αγορές, η πρωτοβουλία αυτή θα συμβάλει στην επίτευξη της παγκόσμιας ενεργειακής ζήτησης, η οποία είναι κρίσιμη για τη διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες βλέπουν τη σημασία του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο».⁹⁶

3.1.3. Στόχοι της Ελλάδας

Με τις εξελίξεις για την υλοποίηση του Νοτίου Διαδρόμου μεταφοράς φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν προς την Ευρώπη να έχουν εισέλθει στην τελική ευθεία, τα σχέδια της χώρας να αποκτήσει ενισχυμένο ρόλο στον υπό διαμόρφωση ευρωπαϊκό ενεργειακό χάρτη δείχνουν να βαίνουν προς επαλήθευση. Η ανάγκη της ΕΕ να απεξαρτηθεί από το ρωσικό αέριο, αρχίζει να υλοποιείται μέσω του εν λόγω αγωγού, καθώς ο TAP μπορεί να μειώσει σημαντικά τη μεγάλη εξάρτηση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης από τον σημερινό μοναδικό προμηθευτή, το ρωσικό αέριο. Επιπλέον, ο TAP μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ενοποιημένο τμήμα του Δακτυλίου Ενέργειας των Δυτικών Βαλκανίων που έχει προταθεί από την Ενεργειακή Κοινότητα. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς σημαίνει πως θα επιτρέψει την εγκατάσταση παροχών αερίου στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.⁹⁷

Απέναντι σε αυτό το ενεργειακό σκάκι που εξελίσσεται στον ευρωπαϊκό χώρο η Ελλάδα δεν πρέπει να μείνει απαθής. Πάγιος στόχος της Ελλάδας πρέπει να είναι η αξιοποίηση της στρατηγικής γεωγραφικής της θέσης για την ενίσχυση του ρόλου της στον ενεργειακό τομέα της διεθνούς διπλωματίας. Βεβαίως αυτό δεν γίνεται με

⁹⁵TAP, <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/gr/why-tap/southern-gas-corridor/>

⁹⁶Μιχάλης Ιγνατίου, <http://mignatiou.com/?p=7288#ixzz2dxLQAGbm>

⁹⁷TransAdriatic Pipeline, <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/gr/why-tap/benefits-for-south-eastern-europe/>

βεβιασμένες κινήσεις αλλά με ιδιαίτερα προσεκτικά και καλά μελετημένα βήματα. Κατά τον σχεδιασμό της ενεργειακής πολιτικής, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με την εξωτερική πολιτική, εκτός από την επίτευξη της ενεργειακής ασφάλειας της χώρας, θα πρέπει να συμπεριληφθούν παράγοντες όπως τα συμφέροντα των Η.Π.Α, της Ρωσίας καθώς και των πολυεθνικών, οι οποίες μπορούν να επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης των διεθνών παικτών. Η κατασκευή των αγωγών προϋποθέτει την ικανοποίηση ορισμένων κριτηρίων προκειμένου να επιβιώσουν. Παράγοντες όπως: η πολιτική σταθερότητα, η ασφάλεια της περιοχής, η τρομοκρατία, το κόστος κατασκευής και μεταφόρτωσης, η υφιστάμενη υποδομή και τα γεωγραφικά κριτήρια, καθορίζουν τη βιωσιμότητα ή την αποφυγή ενός αγωγού.⁹⁸

Η ενεργειακή διπλωματία της χώρας με λεπτούς χειρισμούς, θα πρέπει να αντιμετωπίσει τον αυξημένο κίνδυνο εξάρτησης από πολιτικά ασταθείς περιοχές όπως αυτή της Κασπίας, για το πετρέλαιο και από ολιγοπωλιακούς προμηθευτές για το φυσικό αέριο. Η εισαγωγή φυσικού αερίου στο ενεργειακό ισοζύγιο και η μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο συμβάλλει στην ενεργειακή ασφάλεια της χώρας. Εκμεταλλευόμενη τη γειτνίαση της με χώρες από τις οποίες διέρχονται ενεργειακοί αγωγοί και η επίτευξη σύνδεσης με αυτούς ώστε να καταστεί ενεργειακός κόμβος της Ευρώπης, θα προσδώσει οικονομικά, πολιτικά οφέλη καθώς και ειδικό βάρος.

3.2. Η περίπτωση της Κύπρου

Η Κυπριακή Δημοκρατία εδώ και πολύ καιρό βρίσκεται στο κέντρο των εξελίξεων. Το διεθνοπολιτικό ενδιαφέρον έχει μεταφερθεί σε αυτό το μικρό κράτος της Ανατολικής Μεσογείου, που με τις στρατηγικές του κινήσεις διαδραματίζει ρόλο στις διεθνοπολιτικές αλλαγές.

Το ενδιαφέρον των Μεγάλων Δυνάμεων εστιάζεται στις προσπάθειες εξόρυξης φυσικού αερίου, θα μπορούσε κάποιος να αναγνώσει σε μια πρώτη ματιά. Οι αλλαγές όμως στην ισορροπία ισχύος που μπορούν να λάβουν χώρα, είναι αυτές που διακρίνει ο μελετητής των Διεθνών Σχέσεων. Οι στρατηγικές ενέργειες που έφεραν την Κυπριακή Δημοκρατία μέχρι το σημείο που έχει φτάσει σήμερα, έχουν ήδη αλλάξει τα δεδομένα στη διεθνή σκακιέρα, καθώς ΕΕ, ΗΠΑ αλλά και η άμεσα συσχετιζόμενη Τουρκία, παρακολουθούν τις εξελίξεις και διαμορφώνουν τις κινήσεις τους.

⁹⁸ Ν Μπαλαμώτης, «Ο πόλεμος των αγωγών πετρελαίου», *Άμυνα και Διπλωματία*, Ιανουάριος 2005, σελ. 26

Οι υπόνοιες για την ύπαρξη πετρελαιοφόρων στρωμάτων στην Κύπρο χρονολογούνται από το 1936, με τη διαφορά ότι το ενδιαφέρον τότε στρεφόταν στη στεριά και όχι στη θάλασσα. Τον Αύγουστο του 1936 η Petroleum Concessions Ltd (βρετανικών συμφερόντων), αποτάθηκε στη βρετανική κυβέρνηση για την έκδοση άδειας γεωλογικής έρευνας πετρελαίου στην Κύπρο. Οι δε Βρετανοί από το 1878 είχαν φροντίσει όπως γίνουν αρκετές γενικές γεωλογικές έρευνες.⁹⁹

Η ίδια η Κυπριακή Δημοκρατία είχε διεξάγει έρευνες με τη βοήθεια πανεπιστημιακών ερευνητών από τη δεκαετία του 1970, τα αποτελέσματα των οποίων δεν ανακοινώθηκαν ποτέ.¹⁰⁰

Απόρρητα υπηρεσιακά έγγραφα που παρουσιάζονται στον κυπριακό τύπο κάνουν λόγο για καθυστέρηση καθορισμού της ΑΟΖ. Αποδεικνύουν ότι, από το 1987, ανώτατοι υπάλληλοι του Υπουργείου Εξωτερικών ζητούσαν επίμονα να αναληφθούν πολιτικές δράσεις, ώστε να καθοριστεί η ΑΟΖ της Κύπρου, υποδεικνύοντας από τότε ότι, με δεδομένη την αναμενόμενη αντίδραση και άρνηση της Άγκυρας, η Κύπρος πρέπει να συνεργαστεί με τις Αίγυπτο, Συρία και Ισραήλ.¹⁰¹

Από το 2003 η Κύπρος εμπράκτως με τις συμφωνίες που υπέγραψε, θέτει τα θεμέλια της στρατηγικής της, ζωτική για την ίδια της την επιβίωση, με όρους του πολιτικού ρεαλισμού. Οι αριστοτεχνικές κινήσεις του Προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου αποτελούν ζώσα απόδειξη του γεγονότος ότι τα μικρά κράτη μπορούν και να σχεδιάζουν, αλλά και να υλοποιούν τη σχεδιασθείσα στρατηγική.

Το 2003, λοιπόν, η Κυπριακή Δημοκρατία υπογράφει συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ με την Αίγυπτο προκαλώντας την έντονη αντίδραση της τουρκικής πλευράς, καθώς η Αίγυπτος ανέκαθεν αποτελούσε μία φίλια μουσουλμανική χώρα για την Τουρκία. Η δράση της κυπριακής κυβέρνησης δε σταματά. Παρά τις έντονες και εντεινόμενες πιέσεις της Τουρκίας προς αμφότερες χώρες, η Κύπρος, με συντονισμένες δράσεις, υπογράφει το 2005 μνημόνιο συνεργασίας με την Αίγυπτο και προχωρά σε περαιτέρω δράσεις αποσκοπούσες στην οριοθέτηση της ΑΟΖ με λοιπές όμορες χώρες. Αυτές καθεαυτές οι ενέργειες οδηγούν στη συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Κύπρου-Λιβάνου το 2007, η οποία κυριολεκτικά έσκασε σα βόμβα. Ο Τάσος Παπαδόπουλος, έχοντας υπόψη την αντίδραση της Τουρκίας στην περίπτωση της συμφωνίας με την Αίγυπτο, με δεξιοτεχνία χειρίστηκε τη συμφωνία με το Λίβανο, η οποία και έγινε γνωστή πανηγυρικά κατά την ημέρα υπογραφής της, με την επίσκεψη του ΥπΕξ Λιλλήκα στη Βηρυτό.

⁹⁹ *Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ*, 25/2/2007, σελ.18-19

¹⁰⁰ *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*,

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_politics_2_04/02/2007_214765, (13/11/11)

¹⁰¹ *Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ*, 30/11/2008, σελ.16

Από τούδε και στο εξής η κυπριακή κυβέρνηση κινείται συντονισμένα, τόσο σε επίπεδο εσωτερικής οργάνωσης (ψήφιση νομοσχεδίων και κανονισμών που διέπουν τις διαδικασίες εξόρυξης και εκμετάλλευσης πετρελαίου και φυσικού αερίου), όσο και σε επίπεδο διεθνές, καθώς έχει να αντιμετωπίσει την αντίδραση της Τουρκίας. Απέναντι, λοιπόν, στις τακτικές που ακολουθεί η Τουρκία, η Κυπριακή Δημοκρατία προσφεύγει στους ΔΟ, όπως ο ΟΗΕ, καταγγέλλει την τουρκική συμπεριφορά σε ΗΕ και ΕΕ, προκηρύσσει εν μέσω απειλών τον πρώτο γύρο προσφορών, αφού προηγουμένως έχει ενημερώσει χώρες και εταιρείες κολοσσούς σε ΗΠΑ, Ρωσία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και στο Ντουμπάι. Τελικά, τα δικαιώματα έρευνας και εξόρυξης κατακυρώνονται σε εταιρεία αμερικανο-ισραηλινών συμφερόντων, ενώ οι δηλώσεις από πλευράς State Department, Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και ΕΕ ως προς το κυριαρχικό δικαίωμα της Κύπρου για την εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου, αυξάνονται.

Το 2010 ο Πρόεδρος Χριστόφιας συνεχίζει το έργο του προκατόχου του, προχωρώντας σε συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ με το Ισραήλ. Μία συμφωνία με πολλές προεκτάσεις, όπως η τότε αναφορά και σήμερα συμφωνία περί «δέσμευσης της ΔΕΗ Ελλάδος, της ΔΕΗ ΚΟΥΑΝΤΙΟΥΜ Κύπρου, και θεσμικών φορέων του Ισραήλ» για Υποθαλάσσια ένωση Κύπρου – Ελλάδας – Ισραήλ. Πρόκειται για ένα έργο μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, με πόντιση υποθαλάσσιου καλωδίου, το οποίο θα ξεκινά από το Ισραήλ, θα φθάνει στην Κύπρο, ακολούθως στην Κρήτη και από εκεί στην Πελοπόννησο, διοχετεύοντας ηλεκτρική ενέργεια σε Ισραήλ, Κύπρο και Ελλάδα.¹⁰²

Η συνεργασία με το Ισραήλ αλλάζει τα δεδομένα της ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς πέραν της ενεργειακής συνεργασίας, υπογράφονται και συνεργασίες σε αμυντικό επίπεδο (2012), αλλά και έρευνας και διάσωσης (2012). Ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις αναλαμβάνουν την υπεράσπιση της κυπριακής ΑΟΖ δίνοντας ηχηρό μήνυμα στις οισοδήποτε βλέψεις του πειρατή της Ανατολικής Μεσογείου.

Σήμερα, η Κυπριακή Δημοκρατία παρά τη δυσχερέστατη οικονομική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει, συνεχίζει τη στρατηγική της στο ενεργειακό πεδίο. Μετά την επιτυχία του α' γύρου αδειοδότησης, η κυπριακή κυβέρνηση εγκρίνει τη διεξαγωγή του β' γύρου αδειοδότησης, στις 23 Νοεμβρίου 2011, *«ως ένα ακόμη βήμα υλοποίησης της στρατηγικής που έχει χαράξει για την ανάδειξη της Κύπρου σε περιφερειακό κέντρο ενέργειας»*.¹⁰³ Το δε Δεκέμβριο του 2012 ανακοινώνεται από τον

¹⁰² Sigmalive, <http://www.sigmalive.com/news/local/458008> (10-2-12)

¹⁰³ Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου Βιομηχανίας και Τουρισμού, Κύπρου

τότε πρόεδρο της Δημοκρατίας, Δημήτρη Χριστόφια, οι εκτιμώμενες ποσότητες φυσικού αερίου, 5-8 tcf. Από τη δεύτερη επιβεβαιωτική γεώτρηση που αναμένεται ως το 2014, κρίνονται πολλά.¹⁰⁴

Τέλος, σημαντικότατο βήμα προς την υλοποίηση της ενεργειακής της πολιτικής και την επίτευξη αυτής ως ενεργειακή κόμβο στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, είναι η συμφωνία για δημιουργία σταθμού υγροποίησης LNG στο Βασιλικό και ήδη με τη συμμετοχή εταιρειών κολοσσών, όπως οι: Noble, Delek και Avner.¹⁰⁵

3.2.1. Η περίπτωση της Κύπρου και οι προοπτικές αυτής

Η οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις όμορες χώρες θωρακίζει τα συμφέροντα της Κύπρου και διανοίγει ευρύτατες προοπτικές, με προεκτάσεις προς την ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία, καθιστώντας την Κυπριακή Δημοκρατία έναν αξιόλογο εταίρο στο ενεργειακό παιχνίδι.

Οι ΗΠΑ έχουν στραμμένο το βλέμμα τους στη Ρωσία που με το παιχνίδι των αγωγών έχει ξαναμπεί στην προσπάθεια αύξησης της επιρροής της στον ευρωπαϊκό και μεσογειακό χώρο. Η κατάσταση επομένως που εξελίσσεται στην Κύπρο, όπως ίσως αναμενόταν, δε διέλαθε της προσοχής των ΗΠΑ, που επιθυμούν σφόδρα την απεξάρτηση της Ευρώπης από τους ρωσικούς αγωγούς, αλλά και τη δημιουργία εναλλακτικών παρόχων από τις χώρες της Μέσης Ανατολής.

Η συνεργασία Κύπρου-Ισραήλ, αλλά και των όμορων χωρών στον ενεργειακό τομέα, αποτελεί μέγιστη θωράκιση των εθνικών συμφερόντων της Κύπρου, διότι εξυπηρετεί και τα συμφέροντα της ενεργειακής ανεξαρτητοποίησης της Ε.Ε. από τα ισλαμικά πετρέλαια και φυσικό αέριο, αλλά και από τα αντίστοιχα ρωσικά,

Χαιρετισμός του Υπουργού Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού κ. Νεοκλή Συλικιώτη στην τελετή λήξης της διαδικασίας υποβολής αιτήσεων σχετικά με τον 2ο Γύρο Χορήγησης Αδειών Εξερεύνησης Υδρογονανθράκων σε Υπεράκτιες περιοχές της Κύπρου, Παρασκευή, 11 Μαΐου 2012, 14.30

<http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/92D1F1742C8EB034C22579FE0035A54E?OpenDocument>

¹⁰⁴ Μιχάλης Ιγνατίου, <http://mignatiou.com/?p=5332#ixzz2e1o8JILh>

¹⁰⁵ Ο Φιλελεύθερος, <http://www.philenews.com/el-gr/top-stories/885/150987/epesan-oi-ypografes-gia-to-termatiko-fysikou-aeriou-sto-vasiliko>

εξυπηρετώντας, δηλαδή, και τους σκοπούς της γεωστρατηγικής αντίληψης των ΗΠΑ.

Η αναβάθμιση της θέσης της Κυπριακής Δημοκρατίας στη διεθνή αρένα αποτελεί μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη διασφάλιση του εθνικού της συμφέροντος, ήτοι της εδαφικής κυριαρχίας, εθνικής ανεξαρτησίας, της ήδη διαιρεμένης, κατόπιν εισβολής και κατοχής, Κύπρου. Η διπλωματία, η δημιουργία συμμαχικών δικτύων, η άσκηση εποικοδομητικής εξωτερικής πολιτικής μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο νέο διεθνές πλαίσιο προς όφελός της.

Η αναθεωρητική Τουρκία, υπό την καθοδήγηση των Ερντογάν και Νταβούτογλου, έχοντας επιλέξει τη νεοοθωμανική πολιτική, εστράφη στην όξυνση των σχέσεων της με το Ισραήλ¹⁰⁶ προκειμένου να ενισχύσει τη θέση της στον Αραβικό κόσμο, βλέποντας το και ως έναν τρόπο επίλυσης του υπαρξιακού της προβλήματος, του Κουρδικού. Η ισραηλο-παλαιστινιακή σύγκρουση της προσέφερε μια λαμπρή ευκαιρία για να το επιτύχει. Όμως, η Τουρκία παγιδευθείσα σε αυτήν της την πολιτική, οδήγησε σε τέλμα τις σχέσεις της με το Ισραήλ. Με την επικράτηση του κανόνα «ο εχθρός του εχθρού φίλος» μία μοναδική ευκαιρία αλλαγής της ισορροπίας ισχύος παρουσιάστηκε στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης από την Κύπρο σε συνάρτηση προς το Λίβανο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο επιβαρύνει την κατάσταση σε βάρος μιας Τουρκίας, που δεν υπέγραψε τη Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας, αλλά υποχρεούται να το πράξει, αφού επιδιώκει να ενταχθεί στην ΕΕ. Τα τουρκικά σχέδια ακυρώνονται επίσης και στη Λεκάνη της Λεβαντίνης και γενικώς στη ΝΑ Μεσόγειο και από νομικής πλευράς, λόγω της υποχρέωσης της Τουρκίας να αναγνωρίσει τη νέα Συνθήκη για το Δίκαιο της Θαλάσσης του 1982, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών της υποχρεώσεων. Η Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θαλάσσης έχει κυρωθεί από την ΕΕ (10 Δεκεμβρίου 1998) και αποτελεί μέρος του κοινοτικού κεκτημένου. Έτσι, όλες οι υπό ένταξη χώρες, περιλαμβανομένης και της Τουρκίας, υποχρεούνται να εναρμονιστούν με το νομικό πλαίσιο της ΕΕ και να εφαρμόσουν το κοινοτικό κεκτημένο.

Η προσπάθεια εσωτερικής ενδυνάμωσης βασιζομένης σε μία πολιτική αξιοποίηση της κατοχής ενεργειακών πόρων απαιτεί μία αξιόπιστη προσπάθεια εξωτερικής ενδυνάμωσης. Η Κύπρος, μέχρι στιγμής, έχει τη θεωρητική υποστήριξη της ΕΕ, των ΗΠΑ, της Γαλλίας, της Βρετανίας, της Ρωσίας, της Κίνας, της Ελλάδας, της Αιγύπτου. Με δηλώσεις, ανακοινώσεις και επίσημες τοποθετήσεις, όλες αυτές οι

¹⁰⁶Για μία εκτενή ανάλυση των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ, βλ. Μ Ευρυβιάδης, «Ο ηγεμονικός άξονας Τουρκίας-Ισραήλ. Συνέπειες για την ελληνική ασφάλεια», στο Γιαλλουρίδης-Τσάκωνας, σελ.293-232

χώρες, αφενός καταδίκασαν την τουρκική εκβιαστική και επιθετική συμπεριφορά, αφετέρου αναγνώρισαν το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να διερευνήσει την πιθανότητα ύπαρξης κοιτασμάτων πετρελαίου στη ζώνη αποκλειστικής οικονομικής εκμετάλλευσης της Κύπρου. Σημαντικό δε σε όλην αυτήν την προσπάθεια είναι η υπαρκτή αμυντική θωράκιση του εγχειρήματος μέσω Ισραήλ, ΗΠΑ, αλλά και Ρωσίας, ως απάντηση στις απειλές χρήσης βίας της Τουρκίας. Ήδη, η Λευκωσία, έχει υπογράψει συμφωνία αμυντικής συνεργασίας με τη Γαλλία, ενώ η στρατιωτική παρουσία ισραηλινών δυνάμεων στις περιοχές της κυπριακής ΑΟΖ και η εν δυνάμει διαμόρφωση αμυντικού άξονα Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος, σε συνδυασμό με το άγρυπνο βλέμμα των ΗΠΑ, αποτελούν έναν οίονο άριστο, όχι μόνο για τη θετική έκβαση της κυπριακής ενεργειακής πολιτικής, αλλά και μία ευκαιρία εξέτασης της λύσης του Κυπριακού υπό νέους όρους.

3.3. Κύπρος-Ελλάδα-Ισραήλ και στο βάθος η Τουρκία

Η Τουρκία παραμένει σταθερά πρωταγωνίστρια στη διεθνή ενεργειακή αρένα, φιλοδοξώντας να γίνει, εκτός από διαμετακομιστικό κέντρο, ενεργειακός κόμβος που θα συνδέει την Ανατολή με τη Δύση, συμβάλλοντας στη ενεργειακή ασφάλεια της δεύτερης. Αυτή της η ενεργειακή στρατηγική αυτομάτως ενισχύει τη θέση της καθιστώντας την σημαντικό εταίρο για τη Δύση.¹⁰⁷

Η Τουρκία, βάσει του 'οράματος' Νταβούτογλου, προσπαθεί να καθιερωθεί ως χώρα διαμεσολαβητής για την επίλυση περιφερειακών-διεθνών κρίσεων και προβλημάτων. Προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη στρατηγική της θέση ως ενεργειακή πύλη προς τη Δύση. Αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα σε μια περιοχή, όπου οι ενεργειακοί πόροι θεωρούνται ως η κύρια αιτία επιβαρύνσεως του περιφερειακού συστήματος ασφαλείας. Η μελλοντική γεωστρατηγική της αξία και ο ρόλος της θα επηρεασθούν κυρίως από τη γεωπολιτική των αγωγών.¹⁰⁸

Η γεωγραφική της θέση συνηγορεί στις επιθυμίες της για περαιτέρω ενίσχυση του περιφερειακού της ρόλου: η εγγύτητά της στα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου και αερίου παγκοσμίως (Μαύρη Θάλασσα - Κασπία - Ιράν - Μέση

¹⁰⁷ European Commission, "Turkey's Energy Strategy", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/european_energy_policy/turkeys_energy_strategy_en.pdf

¹⁰⁸ Χ Δ Μηνάγιας, *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, Αθήνα, Τουρίκη, 2010, σελ.83

Ανατολή) αγγίζει το 70%.¹⁰⁹ Αυτός είναι και ο λόγος που κατά τις ΕΕ και ΗΠΑ η Τουρκία αποτελεί μέρος λύσης στο πρόβλημα της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ και της αντιμετώπισης του μονοπωλίου της Ρωσίας. Άλλωστε το μέχρι στιγμής κατασκευασθέν δίκτυο αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου αλλά και οι σχεδιασμοί που περιλαμβάνει στα μελλοντικά της σχέδια, «θα συνεισφέρουν στην ευρωπαϊκή ασφάλεια της ενεργειακής τροφοδοσίας, όπως και θα ενισχύσει τον ρόλο της Τουρκίας ως αξιόπιστη χώρα διαμετακομιστή στον ενεργειακό άξονα Ανατολής-Δύσης και Βορρά-Νότου».¹¹⁰ Έτσι, η γειτνίαση της Τουρκίας με τη Μέση Ανατολή, την Κασπία και τις χώρες της Ανατ. Μεσογείου, που προσφάτως ανακαλύφθηκαν τα πλούσια κοιτάσματα υδρογονανθράκων, αναδεικνύει τη φιλοδοξία της χώρας αυτής να αποτελέσει ένα κύριο κόμβο του διεθνούς συστήματος μεταφοράς ενέργειας, αποσκοπώντας φυσικά και στην προώθηση των δικών της συμφερόντων. Επιπλέον, δεδομένης της αστάθειας που επικρατεί στις χώρες γειτνίασης, το γεγονός αυτό ενισχύει περαιτέρω τη στρατηγική της αξία, καθώς η Δύση επιθυμεί έναν αξιόπιστο και σταθερό συνομιλητή στην περιοχή.

«Η Τουρκία στοχεύει στη θεμελίωση μιας αδιάκοπης και αξιόπιστης ροής των υδρογονανθράκων από τη Μεγάλη Κασπία και τη Μέση Ανατολή στην Τουρκία και την Ευρώπη, διαμέσω των τουρκικών εδαφών».¹¹¹ Ο στρατηγικός στόχος της Τουρκίας μέσω της διπλωματίας των αγωγών, είναι, σαν περιφερειακή δύναμη με σφαίρα επιρροής από την Κεντρική Ασία μέχρι τα Βαλκάνια, να μετατραπεί σε ενεργειακό κόμβο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, οπότε η επιρροή της θα επεκτεινόταν και στην ίδια την Ευρώπη. Το δίκτυο αγωγών πετρελαίου και αερίου εκπληρώνει αυτούς τους στόχους:

- ***Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline*** (crude oil pipeline system). Είναι ο κυριώτερος παράγοντας στον ενεργειακό διάδρομο Ανατολής-Δύσης, παρακάμπτοντας την περιβαλλοντικά ευαίσθητη Μαύρη Θάλασσα και τα Στενά του Ελλησπόντου. Αποτελεί καρπό της ενεργειακής συνεργασίας της με το Αζερμπαϊτζάν και τη Γεωργία, ενώ το 2006 ενετάχθη και το Καζακστάν. Το όλο εγχείρημα τελούσε με τις ευλογίες των Η.Π.Α καθόσον η υπερδύναμη χρησιμοποιούσε την Τουρκία σαν ενδιάμεσο για την σύσφιξη των σχέσεων της με τις χώρες τις Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου,¹¹² καθώς και για τον απομονωτισμό της Ρωσίας και του Ιράν.

¹⁰⁹Turkey's Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>

¹¹⁰Turkey's Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>

¹¹¹Turkey's Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>

¹¹²Μ Καραγιάννης, Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στον Καύκασο εκδ. Παπαζήση σελ. 232

- **Iraq - Turkey (Kirkuk – Yumurtalik) Crude Oil Pipeline System.**

Μέσω του αγωγού αυτού μεταφέρεται το πετρέλαιο από το Κιρκούκ και τις άλλες περιοχές του Ιράκ στο λιμάνι του Τσεϋχάν.

Εκτός των ανωτέρω υπαρχόντων και προκειμένου να παρακάμψει εντελώς τη διακομιδή πετρελαίου από τα Στενά του Ελλησπόντου, ένεκα των κινδύνων στον άνθρωπο και το περιβάλλον που εγκυμονεί, η Τουρκία στηρίζει την κατασκευή του **Samsun-Ceyhan by-pass oil pipeline**. Πρόκειται για έναν αγωγό που θα βρίσκεται κοντά στα αποθέματα της Ανατολικής Μαύρης Θάλασσας. Η τελετή εγκαινίασης των έργων έγινε το 2007 και ακολούθησε το πρωτόκολλο συνεργασίας Τουρκίας-Ρωσίας.

- Ο ενεργειακός διάδρομος Ανατολής-Δύσης ενσωματώνει και τον αγωγό αερίου **Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE) Natural Gas Pipeline**, που μεταφέρει φυσικό αέριο από το Shah Deniz, μέσω της Γεωργίας στην Τουρκία. Στους μελλοντικούς ενεργειακούς σχεδιασμούς συμπεριλαμβάνεται και μία δεύτερη φάση αποσκοπούσα στην εξαγωγή του αζέρικου αερίου στην Ευρώπη από την Τουρκία.

- **Turkey-Greece Interconnector.** Ο σχεδιασμός της Τουρκίας για μεταφορά ενέργειας στην Ευρώπη μέσω διαφορετικών δικτύων, επιτυγχάνεται στην περίπτωση του TGI, τμήμα του λεγόμενου Southern Gas Corridor. Ο Νότιος αυτός διάδρομος αποτελεί το κλειδί για τη μελλοντική μεταφορά αερίου από το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν μέσω της Τουρκίας στην Ευρώπη.

Από τα ανωτέρω καθίσταται κάτι περισσότερο από φανερό ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί επιτυχημένα την διπλωματία των αγωγών για την επίτευξη πολιτικών και οικονομικών οφελών μετατρέποντας εαυτήν σε ενεργειακό κόμβο. Μέχρι στιγμής εκπληρώνει τις επιθυμίες ΗΠΑ-ΕΕ ως προς τις προσπάθειες απεξάρτησης από το ρωσικό αέριο. Και οι προσπάθειες αυτές επιβραβεύονται, καθώς «ως ένδειξη της σημαντικότητας που φέρει δεδομένης της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας (σσ.Τουρκία-ΕΕ), η Τουρκία έγινε μέλος της Ενεργειακής Κοινότητας ως κράτος παρατηρητής».¹¹³ Με το λιμάνι του Ceyhan να θεωρείται και να καθίσταται από τους σημαντικότερους ενεργειακούς κόμβους, γίνεται αντιληπτό το κρίσιμο παιχνίδι που εξελίσσεται στην Ανατολική Μεσόγειο, με την Τουρκία να διεκδικεί το κυπριακό φυσικό αέριο και τη μεταφορά του μέσω του Ceyhan στον υπόλοιπο κόσμο.

¹¹³<http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>

Το αντίπαλο δέος απέναντι σε μια αναθεωρητική Τουρκία καλούνται να παίξουν οι Ισραήλ-Κύπρος-Ελλάδα.¹¹⁴ Πρόκειται για μία μοναδική ευκαιρία για τα ομόεθνα κράτη Ελλάδος και Κύπρου να αποδείξουν στον διεθνή παράγοντα ότι μπορούν να αποτελέσουν το αντιστάθμισμα απέναντι σε μία ισλαμική Τουρκία, που οι τελευταίες εξελίξεις στο εσωτερικό της προκαλούν ανησυχία στη Δύση. Και όχι μόνο: «Η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από κράτη του αραβομουσουλμανικού κόσμου, τα οποία ευρίσκονται σε ευαίσθητη πολιτική αλλά και γεωστρατηγική μετάβαση (Αίγυπτος, Αλγερία, Λιβύη, Τунησία) αλλά και κράτη όπως η Ρωσία, με υψηλό επίπεδο γεωστρατηγικού ανταγωνισμού με το δίπολο Λονδίνο-Ουάσιγκτον, αναγκάζει τον δυτικό κόσμο και τις αγγλοσαξωνικές χώρες να στρέψουν το βλέμμα προς τα πολλά υποσχόμενα κοιτάσματα της Κύπρου, της Ελλάδος και του Ισραήλ».¹¹⁵

Οι σχέσεις Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος παρουσιάζουν μία εξίσου ενδιαφέρουσα κλιμάκωση. Αρχής γενομένης από τις συμφωνίες Κύπρου-Ισραήλ που αναφέρθηκαν ανωτέρω, μέχρι τις συμφωνίες Ισραήλ-Ελλάδος,¹¹⁶ σήμερα έχουμε φτάσει σε απτά

¹¹⁴Μ Ευρυβιάδης, «Τριπλή ευκαιρία για Ελλάδα και Κύπρο, Η μεταπολεμική σημασία της Μεσογείου και το νέο στρατηγικό περιβάλλον», Στο Foreign Affairs Hellenic Edition, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69217/marios-l-eyrybiadis/tripli-eykairia-gia-ellada-kai-kyprou?page=show>

¹¹⁵Ι Θ Μάζης, «Ο γεωστρατηγικός άξονας Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος. Οι τουρκικοί σχεδιασμοί για την περιοχή», Στο Foreign Affairs Hellenic Edition, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68736/ioannis-th-mazis/o-geostatigikos-aksonas-israil-kyprou-ellados>

¹¹⁶Στις 21.07.2010 ο Έλληνας Πρωθυπουργός, Γεώργιος Παπανδρέου, επισκέπτεται για πρώτη φορά το Ισραήλ από την αναγνώρισή του και έπειτα. Είναι εξάλλου και η χρονική συγκυρία που οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ βρίσκονται σε συνεχόμενη κάμψη. βλ. <http://www.ipost.com/International/Article.aspx?id=182057>. Από το 2011 και εξής οι σχέσεις 'θερμαίνονται' ακόμα περισσότερο. Ενδεικτικές είναι οι επισκέψεις μέσα στο 2011 του Νετανιάχου στην Αθήνα (03.06.2011): *The Prime Minister's lobbying efforts on behalf of the Greek economy is the latest manifestation of the blooming of Israeli-Greek ties that has come in the wake of the deterioration of Israeli-Turkish relations*, βλ.

αποτελέσματα, όπως η υπογραφή του υποθαλασσίου ηλεκτρικού καλωδίου, γνωστού και ως Euroasia Interconnector, τον Αύγουστο του 2013, που θα συνδέει Ισραήλ-Κύπρο-Ελλάδα. Επισημαίνεται ότι το έργο αυτό αποτελεί μέρος των δράσεων της ΕΕ, αποδεικνύοντας εμπράκτως το ρόλο που μπορούν να παίξουν Ελλάδα και Κύπρος στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.¹¹⁷ Τέλος, στο μνημόνιο συναντίληψης που υπέγραψαν την ίδια μέρα, οι τρεις υπουργοί «δεσμεύονται να συνεχίσουν τη στενή τους συνεργασία στους τομείς της ενέργειας, ανανεώσιμης ενέργειας, παραγωγής ηλεκτρισμού και επεξεργασίας νερού και να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη άλλων σχετικών βιομηχανιών, οι οποίες προωθούν την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου».¹¹⁸

Στο εγγύς μέλλον θα φανεί αν στις πραγματικές προθέσεις των μεγάλων παικτών του διεθνούς συστήματος είναι η ισχυροποίηση της Ελλάδος-Κύπρου, μέσω της δημιουργίας υποθαλάσσιου αγωγού αερίου που θα ενώνει το Ισραήλ με την Κύπρο και την Ελλάδα, μεταφέροντας έτσι το αέριο στην Ευρωπαϊκή ένωση, ή για τους γνωστούς λόγους θα προτιμηθεί η Τουρκία, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις αποφάσεις και τις στρατηγικές επιλογές που θα πρέπει να πάρουν η Ελλάδα και κυρίως η Κύπρος.¹¹⁹

<http://www.ipost.com/Diplomacy-and-Politics/Netanyahu-Greeces-new-lobbyist>. Η (11.07.2011) επίσκεψη του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας στο Ισραήλ, βλ. <http://www.ipost.com/diplomacyandpolitics/article.aspx?id=227433>, αλλά και η επίσκεψη Προέδρου του Ισραήλ στην Ελλάδα (06-08.08.2012), ο οποίος έκανε λόγο για "that it is important to have a "further marriage" between Greece and Israel noting that the two countries belong to the same spiritual family and geographic space which now includes a scientific dimension and political process. Referring to bilateral Israeli-Greek relations, President Peres stressed the geographic and historic proximity between Greece and Israel. He added that the time has come to live as political friends and cooperate like scientific states", http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2012/President_Peres_visit_Greece_Aug_2012.htm. Η συνεργασία Ελλάδας-Ισραήλ έχει ισχυροποιηθεί ιδιαίτερα στον αμυντικό τομέα, με αμοιβαίες επισκέψεις Ελλήνων και Ισραηλινών αξιωματούχων με υπογραφή μνημονίων συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας, με συνεκπαιδεύσεις αλλά και ασκήσεις των ενόπλων δυνάμεων των δύο χωρών. Βλ. Προώθηση αμυντικής συνεργασίας Ελλάδας-Ισραήλ, <http://networkedblogs.com/BvDnb>, Άσκηση του Ισραηλινού Ναυτικού στο Μυρτώο Πέλαγος, <http://networkedblogs.com/BvDnb>

¹¹⁷<http://www.incyprus.com.cy/en-gb/Top-Stories-News/4342/36546>

¹¹⁸<http://www.philenews.com/el-gr/oikonomia-kypros/146/157017/ypografike-to-istoriko-mnimonio-metaxy-kyprou-elladas-israil#sthash.9o7968nL.dpuf>

¹¹⁹Μ Ευρυβιάδης, «Πού το πάει το Ισραήλ», στο <http://mignatiou.com/2013/04/%CF%80%CE%BF%CF%8D-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%AC%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%81%CE%B1%CE%AE%CE%BB/>

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες η συζήτηση περιστρέφεται όλο και πιο συχνά γύρω από την ενέργεια. Καθώς ο κόσμος βιώνει ολοένα και πιο έντονα την πίεση γύρω από ενδεχόμενη μειωμένη πρόσβαση ή και έλλειψη σε μορφές ενέργειας, το οποίο εν μέρει οφείλεται και στην αυξανόμενη ζήτηση από τις αναδυόμενες οικονομίες, τόσο περισσότερο γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα χάραξης μίας στρατηγικής για την ενέργεια, καθώς οι ελλειπείς ή μερικώς σχεδιασμένες στρατηγικές, δεν μπορούν παρά να βλάψουν την ασφάλεια μιας εθνοκρατικής οντότητας.

Οι αλλαγές στον τομέα της ενέργειας δεν τοποθετούνται στο μακρινό μέλλον και δεν είναι άσχετες με τις αλλαγές που συμβαίνουν στην παγκόσμια οικονομία και διεθνή πολιτική. Ο επαναπροσδιορισμός των τοποθεσιών που αποτελούν τους νέους παραγωγούς αλλά και καταναλωτές ενέργειας, είναι σημαντικός παράγοντας που θα κρίνει την εξέλιξη των πραγμάτων.

Οι προβλέψεις για τη διαθεσιμότητα πετρελαίου και φυσικού αερίου μέχρι το 2030 δεν είναι και τόσο ευοίωνες, καθώς προβλέπεται ότι οι σημερινές χώρες-εξαγωγείς θα έχουν και μεγάλες ανάγκες για κάλυψη εσωτερικών ενεργειακών αναγκών. Ανάμεσα σε αυτές τις περιοχές και η αγορά της Μέσης Ανατολής. Στη δε αγορά αερίου προβλέπονται περιορισμοί στην προμήθεια αυτού του αγαθού από χώρες-αγοραστές.¹²⁰

Και ενώ τις τελευταίες δεκαετίες έχουν γίνει πολλά για την αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας, η πραγματική απειλή ως προς την παγκόσμια σταθερότητα δεν προέρχεται από τον ανταγωνισμό για εξασφάλιση των ενεργειακών αναγκών όσο από την πιθανότητα στρατιωτικής απάντησης σε αυτόν τον ανταγωνισμό. Καθώς ο ανταγωνισμός της ενέργειας δημιουργεί σύγχρονα διλήμματα ασφαλείας, ο ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν οι ένοπλες δυνάμεις στην προστασία αγωγών μεταφοράς ενέργειας,¹²¹ οι τρομοκρατικές ενέργειες στο όνομα της ενέργειας και οι προσπάθειες αντιμετώπισης αυτών, όλα συντείνουν σε μία στρατιωτικοποίηση της ενεργειακής ασφάλειας.

Από τα ανωτέρω καθίσταται φανερό ότι ενέργεια και ασφάλεια θα είναι από τα ζητήματα που θα κυριαρχήσουν στην παγκόσμια ατζέντα. Οι εποχές οδηγούν σε

¹²⁰B Lee, F Preston, J Kooroshy, R Bailey and G Lahn, "Resources Futures. A Chatham House Report", 2013, Σελ.113, www.chathamhouse.org

¹²¹Moran, D. and Russell, J.A., 'The Militarization of Energy Security', *Strategic Insights*, Vol. 7, No. 1, 2008

αντιμετώπιση του ζητήματος με ουσιώδη επανακαθορισμό της πολιτικής επί των ενεργειακών πόρων: οι μεν χώρες-καταναλωτές να διασφαλίσουν την πρόσβαση και την προμήθεια ενέργειας, οι δε χώρες-παραγωγοί να προστατέψουν το αγαθό τους και να διασφαλίσουν και τις ανάγκες της εσωτερικής κατανάλωσης.

Δύο από τους παγκοσμίως μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας, οι ΗΠΑ και ΕΕ, έχουν παρόμοιες ανάγκες, αλλά διαφορετικό προφίλ ως καταναλωτές: οι ΗΠΑ έχουν ανάγκες σε πετρέλαιο, που κύριος προμηθευτής τους είναι η Μέση Ανατολή. Η δε Ευρώπη βιώνει μεγάλη εξάρτηση από το ρωσικό αέριο. Και στις δύο ανωτέρω περιπτώσεις, η Νότια και Ανατολική Μεσόγειος καλείται να διαδραματίσει μείζονα ρόλο.

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις μεγάλων ποσοτήτων φυσικού αερίου στη ΝΑ Μεσόγειο στρέφουν το ενδιαφέρον των ισχυρών παραγόντων του διεθνούς συστήματος σε αυτό το σημείο. Άλλωστε η Μεσόγειος, ένεκα στρατηγικής θέσεως, αποτελούσε πάντα σημείο τριβής των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς πρόκειται για ένα ιδιάζον γεωγραφικό, πολιτικό και στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς. Σήμερα κράτη κατέχοντες και μεγάλες δυνάμεις, καλούνται να λάβουν θέση στο ενεργειακό παιχνίδι που εξελίσσεται και να πάρουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κομμάτι από τη μερίδα του λέοντος.

Τα προγνωστικά για τους ενεργειακούς πόρους καθιστούν το φυσικό αέριο ένα μεγάλο πλεονέκτημα για το κράτος που κατέχει σημαντικές ποσότητες αυτού. Οι προβλέψεις κάνουν λόγο ότι το 2030 οι υδρογονάνθρακες, κατά τα φαινόμενα, θα αποτελούν τον κύριο ενεργειακό πόρο για τις χώρες της Μεσογείου, εάν επαληθευτούν οι εκτιμήσεις που θέλουν τον μεγαλύτερο όγκο του πετρελαίου να εξάγεται.¹²² Επίσης, οι εκτιμήσεις αποδείνονται ότι η μεγαλύτερη παραγωγή φυσικού αερίου θα λάβει χώρα κυρίως σε Αλγερία, Λιβύη, Αίγυπτο και Συρία.¹²³ Δεδομένων των συγκαιρινών συνθηκών και των φαινομένων της λεγόμενης αραβικής άνοιξης, γίνεται κατανοητό γιατί υπάρχει στενή διασύνδεση μεταξύ ενέργειας και ασφάλειας.

Οι ενεργειακοί πόροι της Μεσογείου, δεν είναι όμως μόνο σημαντικοί για τις χώρες της περιοχής. Η ΕΕ διαχρονικά στρέφει το βλέμμα της στην Ευρω-Μεσογειακή συνεργασία, με σκοπό τη δημιουργία ενός διευρυμένου δικτύου προμηθευτών ενέργειας, ώστε να μειώσει όσο το δυνατόν τους κινδύνους που απειλούν την ενεργειακή της ασφάλεια. Έτσι, λοιπόν, στις χώρες της Μεσογείου δημιουργούνται ευκαιρίες, διλήμματα αλλά και προκλήσεις για ευρύτερες συνεργασίες που θα αποφέρουν ευημερία στους εμπλεκόμενους.

¹²²M Hafner et al, Σελ.8

¹²³M Hafner et al, Σελ.9

Ωστόσο, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η Μεσόγειος είναι μία «φουρτουνιασμένη» θάλασσα: η γενικότερη ρευστότητα της κατάστασης, οι εκκρεμότητες και οι αντιπαλότητες γύρω από την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών, η επικύρωση συμφωνιών, η Αραβική Άνοιξη και οι δυναμικές που γέννησε, η παγίωση παραδοσιακών εχθροτήτων ειδικότερα στη Μέση Ανατολή, το ριζοσπαστικό Ισλάμ (η διαχρονική διαμάχη Σουνιτών-Σιιτών), ο ΟΠΕΚ και το μονοπώλιο αυτού, το καρτέλ πετρελαίου (η δυνατότητα καθορισμού ποσοτήτων και τιμής), αποτελούν παράγοντες αστάθειας στην ευρύτερη περιοχή. Ως γνωστόν, για να γίνουν σημαντικές συνεργασίες, οικονομικές και πολιτικές συμφωνίες θα πρέπει να γίνουν σε ένα περιβάλλον σταθερότητας και συνεργασίας. Επομένως, η συνεργασία των δρώντων στην περιοχή θα πρέπει να θεωρείται μονόδρομος.

Η ενεργειακή ασφάλεια εξασφαλίζει συνεργασίες με παράγοντες του διεθνούς συστήματος, με επακόλουθα στην ισορροπία ισχύος, την οικονομική ανάπτυξη, την τεχνολογική ανάπτυξη και τεχνογνωσία (επενδύσεις, θέσεις εργασίας, συναλλαγές). Παράλληλα, η ενεργειακή ασφάλεια απαιτεί μακροχρόνιο σχεδιασμό και σταθερότητα. Από την αστάθεια πλήττονται πιο πολύ οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Καταφανώς, καμία ευρωπαϊκή κυβέρνηση δεν θα θελήσει να επενδύσει σε ασταθή περιβάλλοντα και να βασίσει την ενεργειακή της ασφάλεια σε τέτοιες καταστάσεις. Συνεπώς, η συγκυρία προσφέρεται ξεκάθαρα για συνεργασίες: οι ενεργειακοί πόροι της Μεσογείου μπορούν και πρέπει να καλλιεργήσουν σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής. Συνειδητοποιώντας το όφελος, καθώς οι οικονομίες στο εσωτερικό χρήζουν άμεσης επανάκαμψης, μια διαδικασία αποκόμισης αμοιβαίου οφέλους, θα λειτουργήσει σταθεροποιητικά για τις οξυμμένες διακρατικές σχέσεις. Προς την κατεύθυνση αυτή βοηθητικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσουν οι συνεμπλεκόμενες μεγάλες ιδιωτικές ξένες εταιρείες ή και η επίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων.

Τέλος, η συνεργασία Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ διαθέτει τη δυναμική της αλλαγής της κατάστασης ισχύος στη Μεσόγειο. Πρόκειται για δύο κράτη μέλη της ΕΕ με σημαντική γεωγραφική θέση και ένα κράτος με ισχυρή σχέση με τις ΗΠΑ.

Πίσω από τη δραστηριότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας έχουν συσσωρευθεί φωνές υποστήριξης με κυριότερες αυτές των κρατών-μελών της ΕΕ, της Ρωσίας και των ΗΠΑ. Καθώς η Κύπρος τις τελευταίες δεκαετίες δεν αποτελούσε κράτος-κλειδί για τις επιδιώξεις των ΗΠΑ, όπως ήταν η Τουρκία, τα πράγματα ωστόσο άλλαξαν μετά την προοπτική που δημιουργείται από την ανακάλυψη των κοιτασμάτων αερίου αλλά και από τη συνεργασία Κύπρου-Ισραήλ. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την αναβαθμισμένη συνεργασία Ελλάδος-Ισραήλ και τις συζητήσεις περί αγωγών

διέλευσης από Κύπρο και Ελλάδα,¹²⁴ παρακάμπτοντας την Τουρκία, δημιουργεί μία άλλη κατάσταση ισορροπίας ισχύος στην περιοχή.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην ενεργειακή πολιτική της γείτονος Τουρκίας. Η Τουρκία έχει ήδη καταστεί διαμετακομιστικό κέντρο γεγονός που της δίνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τους αγωγούς ενέργειας (έστω και έμμεσα) για την επίτευξη πολιτικών οφελών. Επιδίωξη της Ελλάδας, η σύνδεση του ενεργειακού δικτύου της χώρας μας με αυτό της Ευρώπης, ώστε πιθανοί ενεργειακοί εκβιασμοί της Τουρκίας να αντιμετωπισθούν ως απειλές στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ.

Ο άξονας, όμως, Ισραήλ-Κύπρου-Κρήτης-Ιονίου-ΕΕ, εντός του 2014, θα έχει δυναμικότητα μεταφοράς περί το ένα τρισεκατομμύριο κυβικά μέτρα φυσικού αερίου στην ενεργοβόρο ευρωπαϊκή οικονομία και, μάλιστα, εν καιρώ οικονομικής κρίσεως. Εντός δε της προσεχούς οκταετίας η δυναμικότητά του θα εξαπλασιαστεί. Αυτό σημαίνει πλήρη απεξάρτηση της Δύσεως από τους αραβομουσουλμανικούς, αλλά και από τους ρωσικούς, υδρογονάνθρακες.¹²⁵ Συναφώς, μια μοναδική ευκαιρία παρουσιάζεται σε Ελλάδα και Κύπρο, μέσα από τις συνεργασίες που θα αναπτύξουν αφενός με τα κράτη της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου, αφετέρου με τους άλλους παράγοντες του διεθνούς συστήματος (ΕΕ, ΗΠΑ, Ρωσία κλπ), ώστε να αποτελέσουν τον σταθερό και αξιόπιστο εταίρο της περιοχής. Ελλάδα και Κύπρος οφείλουν να προκρίνουν με κάθε τρόπο την ενεργειακή τους πολιτική και να αναδειχθούν σε διαμετακομιστικό κόμβο του φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.

¹²⁴Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου Βιομηχανίας και Τουρισμού, Κύπρου [http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/815356406A3B78D6C2257A1500313EAE/\\$file/Prese
ntation%20at%20the%202012%20Mediterranean%20Oil%20&%20Gas%20Conference%20\(Upstream%20Development%20Prospects\).pdf?OpenElement](http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/815356406A3B78D6C2257A1500313EAE/$file/Prese%20ntation%20at%20the%202012%20Mediterranean%20Oil%20&%20Gas%20Conference%20(Upstream%20Development%20Prospects).pdf?OpenElement)

¹²⁵Μάζης, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68736/ioannis-th-mazis/o-geostratigikos-aksonas-israil-kyproy-ellados?page=show>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική και Ελληνόγλωσση

Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος και Π.Ι Τσάκωνας (επιμελ), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Β΄ έκδ, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2002

Ευρυβιάδης Μάριος, «Η Αίγυπτος και οι Άραβες», στο <http://mignatiou.com/?p=8729#ixzz2efYyu2v7>

Ευρυβιάδης Μάριος, «Πού το πάει το Ισραήλ», στο <http://mignatiou.com/2013/04/%CF%80%CE%BF%CF%8D-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%AC%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%81%CE%B1%CE%AE%CE%BB/>

Ευρυβιάδης Μάριος, «Τριπλή ευκαιρία για Ελλάδα και Κύπρο. Η μεταπολεμική σημασία της Μεσογείου και το νέο στρατηγικό περιβάλλον», Στο *Foreign Affairs Hellenic Edition*, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69217/marios-l-eyrybiadis/tripli-eykairia-gia-ellada-kai-kypro?page=show>

Ιωσηφίδης Ιωσήφ, *Ενεργειακός Σχεδιασμός 2011-2030 και Γεωπολιτική. Κύπρος: ΑΠΕ, Φυσικό Αέριο. 27+12 χώρες μαζί... και 1 εναντίον*, εκδ.Πάργα, 2011

Καραγιάννης Μάνος, *Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στον Καύκασο*, εκδ. Παπαζήση

Kleveman Lutz, *Το νέο μεγάλο παιχνίδι: Αίμα και πετρέλαιο στην Κεντρική Ασία*, εκδ. Κριτική, 2005

Κουσκουβέλης Ηλίας Ι., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ε΄ εκδ., εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

Κουσκουβέλης Ηλίας Ι., Σπυρίδων Ν. Λίτσας, Νικόλαος Ραπτόπουλος και Κλεάνθης Κυριακίδης, *Η Αραβική Άνοιξη, Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*, επιμ. Ηλ.Ι Κουσκουβέλης, Εργαστήριο Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης -1-, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2012

Μάζης Ιωάννης Θ., «Ο γεωστρατηγικός άξονας Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδος. Οι τουρκικοί σχεδιασμοί για την περιοχή», Στο *Foreign Affairs Hellenic Edition*, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68736/ioannis-th-mazis/o-geostratigikos-aksonas-israil-kyproy-ellados>

Mearsheimer John J., *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, μετάφραση Κων. Κολιόπουλος, επιστημ. Επιμ. Παν. Ήφαιστος-Ηλ.Κουσκουβέλης, εισαγ.σημείωμα Κων. Αρβανιτόπουλος, Ε΄εκδ. Αθήνα, Ποιότητα, 2009

Μπαλαμώτης Νάκος, «Ο πόλεμος των αγωγών πετρελαίου», *ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*, Ιανουάριος 2005

Μηνάγιας Χρήστος Δ., *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, Αθήνα, Τουρίκη, 2010

Μυριάνθης Μ. Λ., «Η Θράκη ως ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο: Προβλήματα και προϋποθέσεις», Εκδ. Ινστιτούτο Διεθνών και Οικονομικών Σχέσεων, τομ. 4, τευχ. 1., Ιουν., 1998

Ντόκος Θάνος και Φ. Πιέρρος, *Η Μεσόγειος προς τον 21^ο Αιώνα. Η Θέση της Ελλάδας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995

Τσακίρης Θεόδωρος, «Επαναχαράζοντας το χάρτη: η γεωπολιτική των Κασπιανών πετρελαίων και η ρωσική αντιπαράθεση στη μείζονα Μέση Ανατολή» Οκτώβριος, 2000

Waltz Kenneth, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετάφραση Κων. Κολιόπουλος, εισαγωγή για την ελληνική έκδοση Αθαν. Πλατιάς, Αθήνα, Ποιότητα, 2011

Ξενόγλωσση

Auty R. M., 'Industrial Policy, Sectoral Maturation, and Postwar Economic Growth in Brazil: The Resource Curse Thesis', *Economic Geography*, Vol. 71, No. 3, Jul., 1995, pp. 257-272

Bruneton Alain, Konofagos Elias, Foscolos Anthony, "The importance of Eastern Mediterranean gas fields for Greece and the EU", *Pytheas Market Focus*, 2012

Collier Paul and Anke Hoeffler, "Resource Rents, Governance, and Conflict", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, Paradigm in Distress? Primary Commodities and Civil War, Aug., 2005, pp. 625-633

Commission of the European Communities, *An Energy Policy For Europe*, Brussels, European Union, 2007

Davis Graham A. and John E. Tilton, 'The resource curse', *Natural Resources Forum* 29, 2005, pp.233–242

European Commission, "Turkey's Energy Strategy", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/european_energy_policy/turkeys_energy_strategy_en.pdf

Gokay Bulent, *Oil, War, Geopolitics and Hegemony*, Εκδ. Keele, Φεβ. 2002, <http://www.mtnforum.org/resources/library/goka02a.htm>.

Idemudia Uwafiokun, 'The Quest for the Effective Use of Natural Resource Revenue in Africa: Beyond Transparency and the Need for Compatible Cultural Democracy in Nigeria', *Africa Today*, Volume 56, Number 2, Winter 2009, pp. 3-24,

Ingebritsen Christine, Neumann Iver, Gstohl Sieglinde, Beyer Jessica (eds), *Small States in International Relations*, Seattle, University of Washington Press, Reykjavik, University of Iceland Press, USA, 2006

Le Billon Philippe, "Resources and armed conflicts", *The Adelphi Papers*, 45:373, 2005, pp.29-49

Le Billon Philippe, 'The Geopolitical economy of 'resource wars'', *Geopolitics*, 9:1, 2004, pp. 1-28

Hafner Manfred, Simone Tagliapietra and El Habib El Elandalousi, "Outlook for oil and gas in Southern and Eastern Mediterranean Countries", MEDPRO Technical Report No. 18/October, 2012

Humphreys Macartan, "Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution: Uncovering the Mechanisms", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 4, Paradigm in Distress? Primary Commodities and Civil War (Aug., 2005), pp. 508-537

Lederman Daniel & William F. Maloney, 'In Search of the Missing Resource Curse', *Economía* Volume 9 Number 1 (Fall 2008): 1-56

Lee Bernice, Felix Preston, Jaakko Kooroshy, Rob Bailey and Glada Lahn, "Resources Futures. A Chatham House Report", 2013, www.chathamhouse.org

Mansoor Murshed, S., 'When does natural resource abundance lead to a resource curse?' *EEP Discussion Paper 04-01*, London: International Institute for Environment and Development, 2004

Moran D. and J.A. Russell, 'The Militarization of Energy Security', *Strategic Insights*, Vol. 7, No. 1, 2008

Pumphrey Carolyn W (ed.), *The energy and security nexus: a strategic dilemma*, Strategic Studies Institute, Carlisle barracks, PA, November, 2012

Reiter Erich, Gartner Heinz (eds), *Small states and Alliances*, Physica-Verlag, Heidelberg, 2001

Rothstein Robert, *Alliances and Small powers*, New York, Columbia University Press, 1968

Ross Michael L., "How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases", *International Organization*, Vol. 58, No. 1, Winter, 2004, pp. 35-67

Sachs Jeffrey D. and Andrew M. Warner, 'Natural Resources and Economic Development, The curse of natural resources', *European Economic Review* 45, 2001, pp. 827-838

Sachs Jeffrey D. and Andrew M. Warner, 'The big push, natural resource booms and Growth', *Journal of Development Economics* Vol. 59 , 1999, pp. 43–76

Shaffer Brenda, *Energy Politics*, Philadelphia, PA:University of Pennsylvania Press, 2009

Skinner Robert, "Energy Security and Producer-Consumer Dialogue: Avoiding a Maginot Mentality", Background paper for Government of Canada Energy Symposium, Energizing Supply: Oil and Gas Investment in Uncertain Times, Canada, October 28th, 2005, www.oxfordenergy.org

Sovacool Benjamin, K. (Ed.), *The Routledge Handbook of Energy Security*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2011

Scott Richard, *The Major Policies and Actions*, Vol II, International Energy Agency, 1995

Walt Stephen M, *The Origins of Alliances*, Ithaca, New York, Cornell University, paperback edition, 1990

Waltz, Kenneth N., "International structure, national force, and the balance of world power", στο Rosenau James N. (επιμ.), *International Politics and foreign policy*, The Free Press, New York, 1969, σελ. 304-14.

Weissenbacher, Manfred, *Sources of Power- How Energy Forges Human History* (Volume One): *The Ages of Foraging, Agriculture, and Coal* (Volume Two): *The Oil Age and Beyond* (Santa Barbara/Denver/Oxford: Praeger/ABC-Clio), 2009

World Economic Forum in partnership with Cambridge Energy Research Associates, "The new energy security paradigm", Spring, 2006, <http://www.weforum.org/pdf/ip/energy/Spring06.pdf>

Yergin Daniel, "Ensuring Energy Security. Old Questions New Answers", *Foreign Affairs*, Vol. 85, No 2, p. 76, http://www.un.org/ga/61/second/daniel_yergin_energysecurity.pdf

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Τύπος

Η Σημερινή, <http://www.sigmalive.com/simerini>

Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/>

Μιχάλης Ιγνατίου, <http://mignatiou.com/>

Ο Φιλελεύθερος, <http://www.philenews.com/>

Πρώτο Θέμα, <http://www.protothema.gr/>

Τα Νέα, <http://www.tanea.gr/>

Το Βήμα, www.tovima.gr

Enikos.gr, <http://www.enikos.gr/>

EcoNews, <http://www.econews.gr/>

InCyprus, <http://www.incyprus.com.cy/>

Jerusalem Post, <http://www.jpost.com/>

Sigmalive, <http://www.sigmalive.com/>

Ηλεκτρονικές Πηγές

British Petroleum (BP), <http://www.bp.com/>

CIA, factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

European Commission, http://ec.europa.eu/index_el.htm

European Union, <http://europa.eu/>

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Israel's Ministry of Energy and Water Resources,
<http://energy.gov.il/English/Pages/default.aspx>

North Atlantic Treaty Organisation (NATO),
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm>

Oil and Gas Journal, <http://www.ogj.com/index.html>

Prospect Journal of International Affairs at UCSD, <http://prospectjournal.org/>

SouthStream, <http://www.south-stream.info/?L=1>

Trans Adriatic Pipeline, <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/gr/>

Turkey's Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa>

US Energy Information Administration (EIA), <http://www.eia.gov/>

USGS-US Geological Survey, <http://www.usgs.gov/>

Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου Βιομηχανίας και Τουρισμού, Κύπρος,
http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/dmlenergyservice_en/dmlenergyservice_en

